

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕМЧЕНКО ВІТАЛІЙ ОЛЕГОВИЧ

УДК 070.1:004.738.5(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМСЬКЕ ПИТАННЯ В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ: ТРАНСФОРМАЦІЯ
МАНІПУЛЯТИВНИХ НАРАТИВІВ

Спеціальність 061 Журналістика

Галузь знань 06 Журналістика

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.О. Семченко

Науковий керівник: Драчова Олександра Павлівна, доцент кафедри журналістики,
кандидат наук із соціальних комунікацій.

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Семченко В.О. «Кримське питання в телеграм-каналах: трансформація маніпулятивних наративів». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 061 Журналістика. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному вивченню маніпулятивних наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримського питання. Робота охоплює період 2014–2025 років як загальні хронологічні рамки проблематики, водночас емпіричний корпус дослідження становить понад 1 000 публікацій 20 телеграм-каналів проукраїнської та проросійської спрямованості за 2019–2025 роки.

Актуальність дослідження зумовлена безпрецедентним інформаційним протистоянням в українському медіапросторі після анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році та його радикальною інтенсифікацією після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Telegram перетворився на ключову платформу для поширення новин і формування громадської думки в Україні: за даними Internews Network, у 2024 році 73 % українців використовували цей месенджер як основне джерело новин. Водночас функціонування телеграм-каналів поза традиційними механізмами редакційного контролю та модерації створює сприятливі умови для поширення маніпулятивного контенту, що обумовлює необхідність системного наукового аналізу механізмів формування та трансформації наративів у цифровому середовищі.

Мета роботи – виявити та проаналізувати еволюцію наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримської проблематики в період 2014–2025 років, визначити ключові стратегії маніпулятивного впливу та їх трансформацію під

впливом соціально-політичних чинників.

Об'єктом дослідження є медіадискурс телеграм-каналів, присвячених висвітленню кримського питання. Предметом – маніпулятивні наративи та стратегії їхнього конструювання в проукраїнських і проросійських телеграм-каналах у контексті інформаційного протистояння.

Методи дослідження включають комплекс загальнонаукових (аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення) та спеціальних методів: кількісний і якісний контент-аналіз, критичний дискурс-аналіз за методологією Т. ван Дейка, лексико-семантичний аналіз, наративний аналіз та компаративний аналіз. Дослідження побудовано на порівнянні двох періодів: довоєнного (2019–2021) та воєнного (2022–2025).

У першому розділі систематизовано теоретичні підходи до вивчення понять «кримське питання», «наратив» та «маніпуляція» в контексті медіадосліджень, розглянуто специфіку Telegram як медіаплатформи та обґрунтовано теоретичну рамку дослідження з опорою на теорії наративної парадигми У. Фішера, фреймінгу Р. Ентмана та критичного дискурс-аналізу Т. ван Дейка.

У другому розділі розроблено методологічний інструментарій для аналізу маніпулятивних наративів у телеграм-каналах, зокрема критерії ідентифікації каналів проукраїнської та проросійської спрямованості на основі лексико-семантичних маркерів, обґрунтовано періодизацію дослідження та описано процедуру формування емпіричної бази.

У третьому розділі досліджено еволюцію наративів українських телеграм-каналів про Крим від локальної проблематики довоєнного періоду до воєнізованого дискурсу після повномасштабного вторгнення, проведено порівняльний аналіз тематичних пріоритетів, лексичних характеристик та тональності двох періодів, а також виконано кейс-аналіз висвітлення ударів по Кримському мосту як вузлового елементу наративу деокупації.

У четвертому розділі виявлено та класифіковано маніпулятивні стратегії

проросійських телеграм-каналів (історична легітимізація, «референдумна» легітимізація, стратегія «порятунку», «розвитку та процвітання», воєнна нормалізація, кризова комунікація, дискредитація опонентів, доносительство) та проукраїнських каналів (правова делегітимізація, документування репресій, воєнна героїзація, народний краудсорсинг, деанонімізація), а також проаналізовано трансформацію цих стратегій після початку повномасштабного вторгнення.

У п'ятому розділі проаналізовано етичні дилеми журналістської відповідальності при висвітленні кримської тематики в умовах збройного конфлікту, здійснено розмежування між маніпуляцією як сутністю проросійського дискурсу та маніпуляцією як засобом у проукраїнському дискурсі, досліджено дилеми безпеки джерел, верифікації, мови та координації з військовими структурами, сформульовано рекомендації щодо саморегулювання та підвищення інформаційної стійкості суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше здійснено комплексний аналіз еволюції наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримського питання за період 2014–2025 років; розроблено критерії ідентифікації телеграм-каналів проукраїнської та проросійської орієнтації на основі лексико-семантичних маркерів; виявлено механізми трансформації наративів від локальної проблематики до воєнізованого дискурсу під впливом ескалації збройного конфлікту. Удосконалено методологію критичного дискурс-аналізу стосовно месенджер-платформ як специфічного типу медіа, класифікацію маніпулятивних стратегій у контексті інформаційного протистояння та підходи до аналізу етичних дилем журналістської діяльності в умовах війни.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання в діяльності державних органів для оптимізації інформаційної політики щодо тимчасово окупованих територій, у роботі редакцій медіа для вдосконалення стандартів висвітлення кримської тематики, у системі медіаосвіти для формування критичного мислення аудиторії та в міжнародній медіадипломатії

для протидії російській пропаганді.

Ключові слова: масові комунікації, телеграм-канали, маніпуляція, соціальні медіа, російсько-українська війна, проукраїнський дискурс, журналістська етика, цифрові медіа, інформаційна війна, цифрові платформи, історія, дезінформація, військові цілі, журналістські стандарти, фейки.

ABSTRACT

Semchenko V. «The Crimean Question in Telegram Channels: Transformation of Manipulative Narratives». – Qualifying scientific work in manuscript form.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 061 Journalism. – V. N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation research is devoted to a comprehensive study of manipulative narratives in Telegram channels covering the Crimean issue. The work covers the period 2014–2025 as general chronological boundaries of the problem, while the empirical corpus of the study comprises more than 1,000 publications from 20 Telegram channels of pro-Ukrainian and pro-Russian orientation for 2019–2025.

The relevance of the study is determined by the unprecedented information confrontation in the Ukrainian media space following the annexation of Crimea by the Russian Federation in 2014 and its radical intensification after the full-scale invasion in 2022. Telegram has become a key platform for news dissemination and public opinion formation in Ukraine: according to Internews Network, in 2024, 73% of Ukrainians used this messenger as their main source of news. At the same time, the functioning of Telegram channels outside traditional mechanisms of editorial control and moderation creates favorable conditions for the spread of manipulative content, which necessitates a systematic scientific analysis of the mechanisms of narrative formation and transformation in the digital environment.

The aim of the work is to identify and analyze the evolution of narratives in Telegram channels covering the Crimean issue during the period 2014–2025, to determine key strategies of manipulative influence and their transformation under the impact of socio-political factors.

The object of the study is the media discourse of Telegram channels devoted to the

coverage of the Crimean issue. The subject is manipulative narratives and strategies of their construction in pro-Ukrainian and pro-Russian Telegram channels in the context of information confrontation.

The research methods include a complex of general scientific methods (analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, generalization) and special methods: quantitative and qualitative content analysis, critical discourse analysis based on the methodology of T. van Dijk, lexical-semantic analysis, narrative analysis, and comparative analysis. The study is based on a comparison of two periods: pre-war (2019–2021) and wartime (2022–2025).

The first chapter systematizes theoretical approaches to the study of the concepts “Crimean question,” “narrative,” and “manipulation” in the context of media studies; examines the specifics of Telegram as a media platform; and substantiates the theoretical framework of the study based on the narrative paradigm theory of W. Fisher, framing theory of R. Entman, and critical discourse analysis of T. van Dijk.

The second chapter develops methodological tools for analyzing manipulative narratives in Telegram channels, including criteria for identifying pro-Ukrainian and pro-Russian channels based on lexical-semantic markers, substantiates the periodization of the study, and describes the procedure for forming the empirical base.

The third chapter examines the evolution of narratives in Ukrainian Telegram channels about Crimea from local issues in the pre-war period to militarized discourse after the full-scale invasion. A comparative analysis of thematic priorities, lexical characteristics, and tone across the two periods is conducted, and a case study of coverage of strikes on the Crimean Bridge as a key element of the de-occupation narrative is carried out.

The fourth chapter identifies and classifies manipulative strategies of pro-Russian Telegram channels (historical legitimization, “referendum” legitimization, “rescue” strategy, “development and prosperity” narrative, war normalization, crisis communication, discrediting opponents, and denunciation) and pro-Ukrainian channels

(legal delegitimization, documentation of repression, wartime heroization, crowdsourcing from the public, de-anonymization), and analyzes the transformation of these strategies after the beginning of the full-scale invasion.

The fifth chapter analyzes ethical dilemmas of journalistic responsibility in covering the Crimean topic in conditions of armed conflict, distinguishes between manipulation as the essence of pro-Russian discourse and manipulation as a tool in pro-Ukrainian discourse, examines dilemmas of source security, verification, language, and coordination with military structures, and formulates recommendations for self-regulation and strengthening societal information resilience.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that, for the first time, a comprehensive analysis of the evolution of narratives in Telegram channels covering the Crimean issue for the period 2014–2025 has been carried out; criteria for identifying pro-Ukrainian and pro-Russian Telegram channels based on lexical-semantic markers have been developed; mechanisms of narrative transformation from local issues to militarized discourse under the influence of escalation of armed conflict have been identified. The methodology of critical discourse analysis has been improved with regard to messenger platforms as a specific type of media, the classification of manipulative strategies in the context of information confrontation, and approaches to analyzing ethical dilemmas of journalistic activity in wartime conditions.

The practical significance of the obtained results is determined by the possibility of their use in the activities of state bodies to optimize information policy regarding temporarily occupied territories, in the work of media editorial offices to improve standards of coverage of the Crimean issue, in media education to develop critical thinking of audiences, and in international media diplomacy to counter Russian propaganda.

Keywords: Crimean question, Telegram channels, manipulative narrative, discourse analysis, framing, information confrontation, pro-Russian discourse, pro-Ukrainian discourse, media manipulation, lexical-semantic markers, militarized discourse, de-occupation, journalistic ethics, digital media, information warfare.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Семченко В. (2025). Лексичні конструкції маніпулятивних текстів у Telegram-каналах воєнного часу (на прикладі висвітлення кримського питання). *Актуальні питання масової комунікації*, 37, С. 66-75.

DOI: <https://doi.org/10.17721/CIMC.2025.37.66-75>

URL: <https://cimc.knu.ua/uk/article/view/3804>

Ключові слова: маніпулятивні тексти, телеграм-канали, кримське питання, лінгвістичні маркери, інформаційне протистояння, наративи, лексичні конструкції.

2. Семченко В. (2025). Трансформація наративів українських телеграм-каналів про Крим: від локальної проблематики до воєнізованого дискурсу. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*, 2 (16), С. 71-79.

DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.2.10>

URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/philology/article/view/4940>

Ключові слова: медіадискурс, телеграм-канали, Крим, інформаційна війна, громадянська журналістика, верифікація інформації, наративні стратегії.

3. Семченко В. (2025). Етичні дилеми журналістської відповідальності в часи війни: на прикладі висвітлення кримської тематики у 2022–2024 роках. *Синопсис: текст, контекст, медіа*, 31(3), 199–207.

DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2025.3.8>

URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/724>

Ключові слова: журналістська етика, військова журналістика, окупований Крим, інформаційна безпека, професійні стандарти, медіавідповідальність

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Семченко В. О. Особливості лексичних конструкцій і маніпулятивних стратегій у Telegram-каналах воєнного часу: кримське питання. *Актуальні проблеми медіапростору: збірник доповідей* (2025).

2. Семченко В. О. Лексика та маніпулятивні стратегії у воєнному дискурсі Telegram: приклад Криму. *«Четверта влада», чверть століття: медіа та інформація: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*, Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025.

3. Семченко В. О. Критерії ідентифікації видань із проросійською орієнтацією на прикладі медіапростору Криму. *Golden Quill Publishing*, Stanford, USA, 2025. (У межах міжнародної наукової конференції Science, Education, Economics, And Society: Interdisciplinary Dialogue In The Context Of Globalization).

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	20
1.1. Кримське питання: історичний контекст та сучасне розуміння	20
1.2. Наратив як категорія медіадосліджень	29
1.3. Маніпуляція в медіапросторі: теоретичні підходи.....	40
1.4. Telegram як медіаплатформа: специфіка функціонування	49
Висновки до Розділу 1	54
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ЕМПІРИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	56
2.1. Критерії відбору та класифікація телеграм-каналів.....	56
2.2. Методи аналізу контенту	62
2.3. Періодизація дослідження	66
2.4. Емпірична база та корпус дослідження	67
2.5. Валідність та надійність дослідження	69
Висновки до Розділу 2	70
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ НАРАТИВІВ ПРО КРИМ В УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ	72
3.1. Наративи довоєнного періоду (2014-2021)	72
3.1.1. Інституційний контекст та медіаландшафт	72
3.1.2. Домінуючі теми та тематичний фокус	73
3.1.3. Терміносистема та лексичні особливості	75
3.1.4. Наративні стратегії	77
3.1.5. Образи ключових акторів	78
3.1.6. Функції каналів у довоєнний період.....	79
3.2. Трансформація наративів у воєнний період (2022-2025).....	80
3.2.1. Структурні зміни медіаландшафту	80

3.2.2. Тематичне зміщення: від локального до воєнного	80
3.2.3. Мілітаризація дискурсу	82
3.2.4. Трансформація терміносистеми	83
3.2.5. Нові нарративні стратегії	84
3.2.6. Трансформація образів ключових акторів	85
3.2.7. Нові функції каналів	88
3.3. Динаміка змін: порівняльний аналіз	90
3.3.1. Порівняння тематичних пріоритетів.....	90
3.3.2. Порівняння лексичних характеристик.....	91
3.3.3. Порівняння тональності	91
3.3.4. Чинники трансформації.....	91
3.4. Кримський міст як символ: аналіз кейсу	95
3.4.1. Символічне значення мосту	95
3.4.2. Висвітлення удару 8 жовтня 2022 року.....	96
3.4.3. Міст як елемент нарративу деокупації	98
3.5. Проблемні аспекти трансформації	98
3.5.1. Зниження стандартів верифікації.....	98
3.5.2. Дегуманізація противника.....	99
3.5.3. Ризики для джерел інформації	101
3.5.4. Проблема «бульбашок» та ехо-камер.....	101
3.5.5. Розрив між нарративом та реальністю	102
Висновки до Розділу 3	103
РОЗДІЛ 4. МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ	
КРИМСЬКОЇ ТЕМАТИКИ	105
4.1. Маніпулятивні стратегії проросійських телеграм-каналів	105
4.1.1. Стратегія історичної легітимізації	106
4.1.2. Стратегія референдумної легітимізації	114
4.1.3. Стратегія «порятунку» та захисту.....	118

4.1.4. Стратегія «розвитку та процвітання»	121
4.1.5. Стратегія воєнної нормалізації та контекстуального змішування.	124
4.1.6. Стратегія кризової комунікації.....	127
4.1.7. Стратегія дискредитації опонентів	132
4.1.8. Стратегія доносительства та публічного цькування	134
4.1.9. Трансформація маніпулятивних стратегій після повномасштабного вторгнення (2021 vs 2022-2025)	136
4.1.10. Історичні корені стратегії нормалізації кризи	144
4.2. Маніпулятивні стратегії проукраїнських телеграм-каналів.....	146
4.2.1. Методологічні засади аналізу проукраїнського дискурсу	146
4.2.2. Стратегія правової делегітимізації.....	148
4.2.3. Стратегія документування репресій та віктимізації	151
4.2.4. Стратегія воєнної героїзації	153
4.2.5. Стратегія народного краудсорсингу та партизанської журналістики	155
4.2.6. Стратегія деанонізації та громадянський рух опору	159
4.2.7. Проблемні аспекти проукраїнського дискурсу.....	164
Висновки до Розділу 4	166
РОЗДІЛ 5. ЕТИЧНІ ВИМІРИ ВИСВІТЛЕННЯ КРИМСЬКОЇ ТЕМАТИКИ	
В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ.....	174
5.1. Теоретичні засади: етика в умовах інформаційної асиметрії	174
5.1.1. Переосмислення традиційних етичних стандартів.....	174
5.1.2. Етична дилема як категорія аналізу	175
5.1.3. Специфіка етичних викликів у Telegram	176
5.2. Маніпуляція як сутність vs маніпуляція як засіб: етичні імплікації....	177
5.2.1. Маніпуляції в проросійському дискурсі	177
5.2.2. Маніпуляція в проукраїнському дискурсі.....	178
5.2.3. Етичний вимір нерівності сторін конфлікту.....	179

5.3. Етика системного порушення: проросійські канали	180
5.3.1. Відсутність простору для етичного вибору	180
5.3.2. Етична відповідальність без вибору	181
5.3.3. Типологія етичних порушень у проросійському дискурсі	183
5.3.4. Історичні паралелі: радянська пропаганда та сучасні практики ...	185
5.3.5. Відсутність дилем не означає відсутності відповідальності	185
5.4. Етичні дилеми проукраїнських каналів	186
5.4.1. Дилема безпеки джерел	186
5.4.2. Дилема верифікації в умовах обмеженого доступу	189
5.4.3. Дилема мови: між мобілізацією та дегуманізацією	190
5.4.4. Дилема деанонізації	191
5.4.5. Дилема координації з військовими структурами	191
5.5. Етична відповідальність різних типів каналів.....	192
5.5.1. Традиційні медіа в Telegram: найвищий стандарт	192
5.5.2. Канали громадянської журналістики: баланс оперативності та відповідальності	193
5.5.3. Канали руху опору: етика спротиву	194
5.5.4. Офіційні проросійські канали: системна відповідальність	195
5.5.5. Візуальний контент: окремі етичні вимоги	196
5.6. Саморегулювання та перспективи	196
5.6.1. Роль платформи Telegram	196
5.6.2. Існуючі механізми саморегулювання.....	197
5.6.3. Етика реінтеграції	197
Висновки до Розділу 5	198
ВИСНОВКИ	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	207

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний медіапростір України функціонує в умовах безпрецедентного інформаційного протистояння, яке набуло особливої гостроти після анексії Криму Російською Федерацією у 2014 році та повномасштабного вторгнення у 2022 році. У цьому контексті месенджер Telegram перетворився на одну з ключових платформ для поширення новинного контенту, формування громадської думки та ведення інформаційної війни. За даними дослідження Internews Network [94], у 2024 році 73% українців використовували Telegram як основне джерело новин, що свідчить про фундаментальний зсув у способах споживання та поширення інформації.

Кримське питання залишається однією з центральних тем українського медіадискурсу протягом останнього десятиліття. Після окупації півострова у 2014 році сформувалися паралельні медійні простори: російські канали просувають наратив інтеграції Криму в правове й інформаційне поле РФ, тоді як українські джерела послідовно розглядають регіон як тимчасово окуповану територію. Ця дихотомія створила сприятливий ґрунт для активного використання маніпулятивних наративів обома сторонами конфлікту.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, Telegram-канали стали потужним інструментом інформаційного впливу, який функціонує поза традиційними механізмами редакційного контролю та регулювання. По-друге, наративи, що поширюються через цю платформу, безпосередньо впливають на суспільну свідомість, формуючи ставлення громадян до ключових питань національної безпеки та територіальної цілісності. По-третє, еволюція цих наративів відображає ширші трансформації в українському інформаційному просторі та потребує системного наукового осмислення.

Для української держави питання висвітлення кримської тематики має стратегічне значення. Згідно зі «Стратегією деокупації та реінтеграції тимчасово

окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [141], інформаційна складова розглядається як один із ключових елементів політики з повернення півострова. Це обумовлює необхідність наукового аналізу механізмів формування та трансформації наративів у цифровому медіапросторі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідної теми кафедри журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Актуальні проблеми теорії та історії соціальних комунікацій» за спеціальністю 061 «Журналістика». Робота відповідає пріоритетним напрямам розвитку медіадосліджень в Україні, зокрема в контексті вивчення інформаційної безпеки держави та протидії маніпулятивним впливам у цифровому середовищі.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати еволюцію наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримської проблематики в період 2014–2025 років, визначити ключові стратегії маніпулятивного впливу та їх трансформацію під впливом соціально-політичних чинників.

Завдання дослідження:

- систематизувати теоретичні підходи до вивчення понять «кримське питання», «наратив» та «маніпуляція» в контексті медіадосліджень;
- розробити методологічний інструментарій для аналізу маніпулятивних наративів у телеграм-каналах, включаючи критерії ідентифікації каналів різної спрямованості;
- дослідити еволюцію наративів українських телеграм-каналів про Крим від локальної проблематики до воєнізованого дискурсу;
- виявити та класифікувати лексичні маркери та маніпулятивні стратегії, що використовуються в проукраїнських і проросійських телеграм-каналах;
- проаналізувати етичні дилеми журналістської відповідальності при висвітленні кримської тематики в умовах збройного конфлікту;

- сформулювати рекомендації щодо підвищення інформаційної стійкості суспільства та протидії маніпулятивним практикам.

Об'єкт дослідження – медіадискурс телеграм-каналів, присвячених висвітленню кримського питання.

Предмет дослідження – маніпулятивні наративи та стратегії їхнього конструювання в проукраїнських і проросійських телеграм-каналах у контексті інформаційного протистояння.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання завдань дослідження застосовано комплекс методів:

Загальнонаукові методи: аналіз і синтез для систематизації теоретичних підходів до вивчення маніпулятивних наративів; індукція та дедукція для формулювання висновків на основі емпіричного матеріалу; порівняння для виявлення спільного та відмінного в стратегіях проукраїнських і проросійських каналів; узагальнення для формування теоретичних положень та практичних рекомендацій.

Спеціальні методи: кількісний контент-аналіз для визначення частотності лексичних одиниць та тематичних категорій; якісний контент-аналіз для інтерпретації змісту повідомлень та виявлення латентних смислів; критичний дискурс-аналіз за методологією Т. ван Дейка для виявлення ідеологічних структур у текстах; лексико-семантичний аналіз для дослідження семантичних трансформацій лексичних одиниць; наративний аналіз для вивчення структури та функцій медіанаративів; компаративний аналіз для порівняння підходів різних типів медіа.

Емпірична база дослідження охоплює публікації 20 телеграм-каналів, що систематично висвітлюють кримську тематику. Загальний корпус дослідження становить понад 2000 публікацій за період 2019-2025 років, відібраних методом цілеспрямованої вибірки за критеріями регулярності оновлення контенту та чіткої ідеологічної позиції.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 2019 по 2025 рік, що дозволяє простежити еволюцію наративів від моменту анексії Криму до сучасного етапу повномасштабної війни. У межах цього періоду виділено два основні етапи: 2019-2021 роки (формування паралельних медійних просторів та домінування локальної проблематики) та 2022-2025 роки (трансформація дискурсу в умовах повномасштабного вторгнення).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше:

- здійснено комплексний аналіз еволюції наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримського питання в період 2014-2025 років;
- розроблено критерії ідентифікації телеграм-каналів з проукраїнською та проросійською орієнтацією на основі лексико-семантичних маркерів;
- виявлено механізми трансформації наративів від локальної проблематики до воєнізованого дискурсу під впливом ескалації збройного конфлікту;

удосконалено:

- методологію критичного дискурс-аналізу стосовно месенджер-платформ як специфічного типу медіа;
- класифікацію маніпулятивних стратегій у контексті інформаційного протистояння;
- підходи до аналізу етичних дилем журналістської діяльності в умовах збройного конфлікту;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення про роль цифрових платформ у формуванні громадської думки;
- концептуальні засади вивчення інформаційної війни в контексті територіальних конфліктів;
- рекомендації щодо підвищення інформаційної стійкості суспільства.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх

використання:

- у діяльності державних органів для оптимізації інформаційної політики щодо тимчасово окупованих територій;
- у роботі редакцій медіа для вдосконалення стандартів висвітлення кримської тематики;
- у системі медіаосвіти для формування критичного мислення аудиторії;
- у міжнародній медіадипломатії для протидії російській пропаганді.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження викладено в трьох наукових публікаціях:

Стаття 1: Семченко В. Лексичні конструкції маніпулятивних текстів у Telegram-каналах воєнного часу (на прикладі висвітлення кримського питання). *Актуальні питання масової комунікації*. 2025. № 37. С. 66–75. URL: <https://doi.org/10.17721/CIMC.2025.37.66-75>

Стаття 2: Семченко В. Етичні дилеми журналістської відповідальності в часи війни: на прикладі висвітлення кримської тематики у 2022–2024 роках. *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2025. Т. 31. № 3. С. 199–207. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2025.3.8>

Стаття 3: Семченко В. Трансформація наративів українських телеграм-каналів про Крим: від локальної проблематики до воєнізованого дискурсу. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 2 (16). С. 71–79. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.2.10>

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Кримське питання: історичний контекст та сучасне розуміння

Кримське питання належить до найбільш складних і багатовимірних проблем сучасної геополітики, що охоплює історичні, правові, етнічні, культурні та безпекові аспекти. Для розуміння сучасного стану інформаційного протистояння навколо Криму необхідно простежити походження цього поняття та його трансформацію в різні історичні періоди.

Термін «кримське питання» у сучасному розумінні почав активно використовуватися після 2014 року для позначення комплексу проблем, пов'язаних із анексією Кримського півострова Російською Федерацією. Однак історичне коріння цього питання сягає значно глибше і пов'язане з багатовіковою історією регіону, його геостратегічним значенням та складним етнічним складом населення.

Кримський півострів протягом століть був ареною зіткнення інтересів різних держав та імперій. Після входження Криму до складу Російської імперії в 1783 році розпочався тривалий процес інкорпорації територій, що супроводжувався цілеспрямованою політикою русифікації та витісненням корінного кримськотатарського населення. [165, xiii–xiv]. Як зазначають О. Гладун, О. Рудницький та Н. Кулик, депортація кримських татар у 1944 році стала не лише трагічною сторінкою історії півострова, а й інструментом цілеспрямованої політики «демографічного захоплення території», що призвела до радикальної зміни етнічного складу Криму та створила глибоке підґрунтя для довготривалих етнополітичних конфліктів, наслідки яких відчутні й донині [5, с. 14–15, 25].

Передача Криму зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до Української Радянської Соціалістичної Республіки у 1954 році, здійснена за рішенням Президії Верховної Ради СРСР [30], створила правову основу для належності півострова Україні. Після розпаду Радянського

Союзу в 1991 році Крим залишився у складі незалежної України, що було підтверджено низкою міжнародних договорів, зокрема Будапештським меморандумом 1994 року [111] та Договором про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією 1997 року [28].

Події лютого-березня 2014 року докорінно змінили статус кримського питання, перетворивши його з історико-правової дискусії на гостру геополітичну кризу. Російська агресія проти України розпочалася 20 лютого 2014 року з перекидання військ до Криму під виглядом ротації підрозділів Чорноморського флоту Російської Федерації [7]. 27 лютого російські спецназівці без розпізнавальних знаків захопили будівлі Верховної Ради та Ради міністрів Автономної Республіки Крим.

16 березня 2014 року на території півострова було проведено так званий «референдум» про статус Криму, який не визнала України та більша частина міжнародної спільноти як такий, що не відповідає нормам українського законодавства та міжнародного права [36]. За результатами цього псевдореферендуму Російська Федерація заявила про «приєднання» Криму, що фактично означало анексію – насильницьке захоплення території суверенної держави.

Анексія Криму стала першим випадком насильницької зміни кордонів у Європі після Другої світової війни та порушенням фундаментальних принципів міжнародного права. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 від 27 березня 2014 року «Територіальна цілісність України» підтвердила суверенітет і територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів та визнала нелегітимним кримський референдум [36].

Одним із безпосередніх наслідків окупації стало формування двох паралельних медійних просторів, які конструюють діаметрально протилежні картини реальності щодо статусу та ситуації на півострові.

Як констатує дослідження Atlantic Council, «у ході вторгнень 2014 та 2022

років окуповані, анексовані та новопроголошені "незалежними" регіони України були по-різному відрізані від ширшого інформаційного простору і втягнуті в обмежений російський інформаційний простір» [49]. Дослідники підкреслюють: «У 2014 році, хоча й приховано за ретельно сконструйованою завісою легітимності, російські сили цілеспрямовано атакували українську інформаційну інфраструктуру, щоб відокремити кримське населення від українського інформаційного середовища, а отже, й від глобального інформаційного середовища, і заповнили цей вакуум російською інфраструктурою та інформацією» [49].

Дослідження NATO Strategic Communications Centre of Excellence підтверджує формування паралельних дискурсивних просторів: «Інформаційна війна, що ведеться навколо анексії Росією Криму, триває донині як у традиційних, так і в нових медіа-просторах. Отже, війна в Інтернеті стала постійним фронтом в інформаційній війні – вона ведеться не тільки під час військової взаємодії, але й у мирний час, як елемент державної інформаційної політики» [76]. Дослідники зазначають, що «ще задовго до конфлікту в Україні Інтернет та новинні видання використовувались для поширення дезінформації, яка мала на меті сформувати західну громадську думку на користь проросійського нарративу».

Російський медійний простір базується на нарративі «возз'єднання» Криму з Росією, легітимізації анексії через апеляцію до історичного минулого («споконвічно російська земля»), волевиявлення населення («референдум») та захисту «російськомовного» населення від нібито загрози з боку «українських націоналістів». Як зазначає Іван Качановський на платформі SpringerLink, «російський уряд та медіа представляють конфлікт у Криму навесні 2014 року як мирне та законне "повернення" або "возз'єднання" Криму з Росією за переважної народної підтримки кримських мешканців внаслідок законного та демократичного референдуму» [98].

Український медійний простір, навпаки, послідовно кваліфікує події 2014 року як окупацію та анексію, тобто порушення міжнародного права та суверенітету

України. Як зазначає дослідження Foreign Policy Association, «різні апологетичні наративи анексії Криму ігнорують факт, що російська пропагандистська підготовка, операція спецслужб та військове втручання, які призвели до переходу Криму, почалися вже наприкінці лютого 2014 року, якщо не раніше» [152]. Автор підкреслює, що «ці факти вже добре встановлені та відносно ретельно висвітлені у відповідній західній та українській науковій юридичній літературі».

У цьому дискурсі Крим залишається «тимчасово окупованою територією», а російська присутність на півострові – нелегітимною. Як констатує Жан-Домінік Джуліані, «анексувавши Крим, Володимир Путін порушив основоположні тексти Організації Об'єднаних Націй, статуту Ради Європи, членом якої є Росія, принаймні два регіональні договори, що встановили мир у Європі, та два двосторонні договори, підписані з Україною, а також Конституції України та Криму» [83]. Ключовими елементами українського наративу є тимчасовість окупації, неминучість деокупації та необхідність відновлення територіальної цілісності держави.

Аналіз Carnegie Endowment for International Peace спростовує російський наратив про «народне волевиявлення»: «Озираючись назад, послідовність подій у лютому-березні 2014 року тепер часто подається в західних ЗМІ та публічному дискурсі як щось, що сталося у відповідь на вимоги місцевого населення. Однак у 2014 році не було регіональної мобілізації за возз'єднання з Росією чи регіональну незалежність» [133]. Автори підкреслюють: «У 2014 році особливий політичний контекст дозволив мобілізувати приховані проросійські настрої в Криму після того, як окупація вже відбулася, а не навпаки».

Соціальні медіа стали свого роду паралельним полем битви для публічного дискурсу навколо конфлікту. Як зазначає Georgetown Journal of International Affairs, «повномасштабне вторгнення Росії в Україну започаткувало хвилю інформаційної політики для впливу на громадську думку через цифровий простір», при цьому «формування сучасного наративу про Росію-Україну в соціальних мережах

визначить тон для майбутніх інформаційних воєн» [97].

Ця дихотомія медійних просторів створила сприятливі умови для інтенсивного інформаційного протистояння, в якому обидві сторони активно використовують різні стратегії для легітимізації власних позицій та делегітимізації позицій опонента. Як підкреслює дослідження візуальних наративів, платформи соціальних мереж стають критичними просторами для інформаційної війни, де візуальний контент постає як особливо потужний інструмент [148].

Початок повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року суттєво трансформувало сприйняття кримського питання як в Україні, так і у світі. Крим перетворився на активний елемент військової інфраструктури Російської Федерації: плацдарм для ракетних ударів по українській території, базу Чорноморського флоту та логістичний хаб для забезпечення російських військ. Як зазначає офіційний ресурс української влади Crimea Platform, «з перших днів агресії Крим використовується Росією як плацдарм для наступу, і наразі Крим використовується як база для окупації захоплених територій Херсонської та Запорізької областей, як хаб для примусового переміщення громадян України та як сіра зона в транспортному ланцюзі вивезеного українського зерна» [79]. Також підкреслюється: «Ракетні та ракетні удари завдаються з території півострова та його територіальних вод. Цивільна інфраструктура використовується у військових цілях» [79].

Аналіз Belfer Center at Harvard підтверджує: «Захопивши Крим, Росія значно посилила свою військово-морську присутність, розмістивши військові кораблі, авіацію та зенітні та протикорабельні ракетні системи – фактично перетворивши півострів на сильно укріплену військову базу» [80]. Дослідники констатують, що «повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році ще більше зміцнило її стратегію використання військової сили для закріплення контролю над Чорним морем» [80].

Як пише медіапроект Ukraïner, «саме з окупованого Криму Росія розпочала

наступ на південь України в перші дні повномасштабного вторгнення. Півострів використовувався як плацдарм, що дозволяв Кремлю координувати атаки на наземні цілі, завдаючи ракетних ударів по цивільних та військових об'єктах, використовуючи як авіацію, так і військово-морські сили» [89].

Ця трансформація мала кілька важливих наслідків для інформаційного простору. Найголовніше це те, що Крим став легітимною військовою ціллю для Збройних Сил України, що зумовило появу нових наративів, пов'язаних із ударами по військових об'єктах на півострові. Як зазначає дослідження George S. Marshall European Center for Security Studies, «українські військові успіхи повернули статус Криму в поле обговорення. Поняття деокупації нібито священної території Росії стало реальністю. Крим було знижено в статусі до інших окупованих українських територій, і його контрольовані Росією аеродроми, порти та військово-морські судна є законними військовими цілями» [127].

Дослідження Royal United Services Institute (RUSI) підкреслює революційний характер української тактики: «На початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року Чорне море можна було без перебільшення назвати російським (і турецьким) озером. Інші військово-морські сили, не в останню чергу український флот, мали мінімальний контроль» [142]. Аналітики констатують, що успіх України у відтісненні російського Чорноморського флоту до Новоросійська значною мірою завдячує використанню USV (безпілотний надводний апарат) [142].

Atlantic Council також пише: «Починаючи з потоплення флагмана російського Чорноморського флоту "Москва" у квітні 2022 року, Україна використала комбінацію вітчизняних дронів і ракет разом із західною далекобійною зброєю, щоб завдати серію нищівних ударів по флоту Путіна» [69]. За оцінками, «коли почалося повномасштабне вторгнення, російський Чорноморський флот мав сімдесят чотири військові кораблі, більшість яких базувалася в портах окупованого Криму. Трохи більше ніж за два роки Україна змогла потопити або пошкодити близько третини цих кораблів» [69].

По-друге, питання деокупації Криму з абстрактної політичної мети перетворилося на конкретне стратегічне завдання, що знайшло відображення в офіційних документах української держави. Як зазначає Рада національної безпеки і оборони України, Стратегія деокупації та реінтеграції Криму є «першим фундаментальним документом з моменту окупації Кримського півострова Російською Федерацією, який чітко визначає шлях, яким ми рухатимемося в деокупації Криму» [29].

Однак можна констатувати, що від початку повномасштабної військової агресії Росії План дій, розроблений у 2021 році, частково втратив актуальність. Ми це пояснюємо тим, що загальний підхід держави до відновлення контролю над Кримом змістився з політико-дипломатичного на військово-політичний, про що свідчать численні заяви українських лідерів та політиків.

Зокрема, в 2023 році постійна представниця Президента України в Автономній Республіці Крим Таміла Ташева підкреслила: «Стратегія закріпить ключову тезу – закінчення війни почнеться зі звільнення Криму, бо війна почалася з його окупації» [141].

Верховна Рада України у своїй заяві підкреслила, що «відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних державних кордонів, включаючи деокупацію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також забезпечення державного суверенітету України є ключовою умовою припинення війни» [139].

По-третє, значно зросла увага міжнародної спільноти до ситуації на півострові, що посилює глобальний вимір інформаційного протистояння. Інститут Близького Сходу зазначає, що «Україна домоглася успіху, використовуючи асиметричну тактику, таку як протикорабельні ракети, безпілотні надводні апарати та наземні ракетні системи» [150]. Інститут підкреслює: «Потоплення флагмана Чорноморського флоту Росії "Москва" українськими ракетами Neptune у квітні 2022 року стало символічним і операційним ударом по Москві» [150].

Символічного значення набули удари по Кримському мосту (Керченському мосту), збудованому Росією після анексії для забезпечення сухопутного зв'язку з півостровом. Як зазначає дослідження дослідниці Олександра Симонова, «Кримський міст набув нової значущості після атак. Вибухи 2022 та 2023 років привернули міжнародну увагу до мосту як до військової цілі та символу оспорюваного контролю Росії над Кримом» [136]. Дослідниця підкреслює: «Крим, як місце кількох історичних воєн, включаючи Кримську війну ХІХ століття та Другу світову війну, був прославлений у російських наративах як місце героїчного опору та патріотизму. У цьому контексті Путін організував численні заходи на мосту з 2019 року, прагнучи культивувати патріотичні почуття та підтримку "Кримського консенсусу", який виправдовує анексію 2014 року» [136].

Пошкодження мосту в жовтні 2022 року та липні 2023 року стали потужними інформаційними приводами, які по-різному інтерпретувалися в українському та російському медіапросторах. Марко Міланович та Майкл Н. Шмітт зазначають: «Міст має символічну цінність для обох країн – знак окупації для України та (заявленого) розширення російських кордонів для її ворога. Справді, президент Путін відзначив відкриття мосту у 2018 році, проїхавши по ньому на вантажівці» [113].

Українська сторона відкрито обґрунтовувала атаки з позицій легітимності військової цілі. Голова СБУ Василь Малюк щодо цього заявляв: «Раніше ми двічі вдарили по Кримському мосту – у 2022 та 2023 роках. Тож сьогодні ми продовжили цю традицію під водою. Жодним незаконним російським об'єктам немає місця на території нашої держави. Тому Кримський міст є абсолютно легітимною ціллю, особливо враховуючи, що ворог використовував його як логістичну артерію для постачання своїх військ. Крим – це Україна» [149].

Протилежну інтерпретацію пропонував Кремль, апелюючи до риторики «возз'єднання». CNN зазначає: «У кремлівському наративі міст знаменує "возз'єднання" Криму з російським материком» [128]. При цьому російська сторона

кваліфікувала атаки як «терористичні акти», тоді як Україна – як легітимні військові операції проти інфраструктури агресора [128].

Правова позиція міжнародної спільноти щодо статусу Криму є однозначною: анексія півострова Російською Федерацією є грубим порушенням міжнародного права і не визнається переважною більшістю держав світу. Ця позиція закріплена в численних документах міжнародних організацій.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 (2014) [145] підтвердила територіальну цілісність України та визнала нелегітимним кримський референдум. За цю резолюцію проголосували 100 держав, проти – 11. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № ES-11/4 (2022) [146] засудила спроби незаконної анексії Росією українських територій та підтвердила суверенітет України над Кримом.

Європейський Союз, Сполучені Штати Америки та інші західні держави запровадили комплексні санкції проти Російської Федерації у зв'язку з анексією Криму. Політика невизнання анексії залишається незмінною складовою міжнародної позиції щодо кримського питання.

Крім того, Міжнародний кримінальний суд у березні 2023 року видав ордер на арешт президента Російської Федерації Володимира Путіна, що стало безпрецедентним кроком у притягненні до відповідальності за злочини, пов'язані з агресією проти України [137].

Важливим документом, що визначає офіційну позицію України щодо кримського питання, є «Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» [29], затверджена Указом Президента України. Цей документ визначає деокупацію Криму як стратегічну мету держави та окреслює комплекс заходів для її досягнення.

Стратегія передбачає, зокрема, інформаційний напрям діяльності, спрямований на протидію російській пропаганді, інформування міжнародної спільноти про ситуацію на півострові та підтримку зв'язку з громадянами України, які перебувають на окупованій території. Це підкреслює визнання державою

важливості інформаційної складової у вирішенні кримського питання.

Таким чином, кримське питання у сучасному розумінні – це комплексна проблема, що охоплює:

- правовий аспект: питання про правовий статус півострова, визнання/невизнання анексії, відповідальність за порушення міжнародного права;
- безпековий аспект: роль Криму у воєнній інфраструктурі Росії, загрози для безпеки України та регіону, перспективи деокупації;
- гуманітарний аспект: становище населення півострова, права людини, ситуація з корінними народами та національними меншинами;
- інформаційний аспект: протистояння наративів, маніпулятивні стратегії, роль медіа у формуванні громадської думки.

Саме інформаційний аспект кримського питання є предметом цього дисертаційного дослідження. Телеграм-канали як новий тип медіа відіграють дедалі важливішу роль у формуванні уявлень про Крим як в Україні, так і в Росії та світі. Аналіз еволюції наративів у цих каналах дозволяє зрозуміти механізми інформаційного протистояння та його вплив на суспільну свідомість.

1.2. Наратив як категорія медіадосліджень

Поняття наративу є одним із центральних у сучасних гуманітарних науках і набуває особливого значення в контексті медіадосліджень. Для аналізу маніпулятивних наративів у телеграм-каналах необхідно з'ясувати теоретичні засади наратології та специфіку застосування цієї категорії до вивчення медіадискурсу.

Термін «наратив» (від лат. *narrare* – розповідати) первісно використовувався в літературознавстві для позначення оповідної форми викладу. Класична наратологія, що сформувалася в межах структуралізму [54, с. 162], розглядала наратив як послідовність подій, пов'язаних причинно-наслідковими зв'язками та

організованих у певну структуру з початком, серединою та кінцем.

Однак у другій половині ХХ століття відбувся так званий «нарративний поворот» у соціальних науках, який суттєво розширив сферу застосування цього поняття. Наратив почали розглядати не лише як літературну форму, а й як фундаментальний спосіб осмислення та конструювання соціальної реальності. За словами філософа П. Рікера, нарративність є базовою структурою людського досвіду, через яку ми надаємо сенсу подіям та власному існуванню [104].

Як зазначає дослідження Wiley Online Library, «нарративний поворот у соціальних науках вплинув на різноманітні дисципліни та викликав інтерес до нарративного аналізу з різних методологічних перспектив» [132, с. 65]. Дослідники підкреслюють, що «сила цієї галузі полягає в її здатності об'єднувати перспективи та ідеї з широкого кола дисциплін» [132, с. 65].

У контексті соціальних комунікацій наратив розуміється як структурована історія, що організовує інформацію про події в осмислену послідовність, надає їй інтерпретацію та спрямовує сприйняття аудиторії. На відміну від простого переліку фактів, наратив пропонує певну логіку подій, визначає їхніх учасників (героїв, антигероїв, жертв), встановлює причинно-наслідкові зв'язки та імпліцитно чи експліцитно формулює мораль або висновок. Американський дослідник У. Фішер запропонував концепцію «нарративної парадигми», згідно з якою люди за своєю природою є *homo narrans* – істотами, що розповідають історії. Ми сприймаємо та оцінюємо інформацію не стільки через логічний аналіз аргументів, скільки через призму нарративної ймовірності (чи є історія внутрішньо несуперечливою) та нарративної вірогідності (чи відповідає історія нашому досвіду та цінностям) [73, с. 1].

Переконливий наратив, навіть якщо він спотворює факти, може бути сприйнятий аудиторією як правдивий, якщо він відповідає її очікуванням, цінностям та попередньому досвіду. Саме тому конструювання наративів є ключовим інструментом інформаційної війни. Дослідження PNAS підтверджує цю

тезу: «Наративи пропонують підвищене розуміння, інтерес та залученість. Нефахівці отримують більшу частину своєї наукової інформації з контенту мас-медіа, який уже сам по собі зміщений у бік наративних форматів. Наративи також є внутрішньо переконливими, що пропонує комунікаторам тактики для переконання інакше резистентних аудиторій» [66].

Особливе значення для цього дослідження має концепція медіанаративу, розроблена в межах критичного дискурс-аналізу. Нідерландський дослідник Т. ван Дейк визначає наратив як форму дискурсу, що репрезентує послідовність реальних чи вигаданих подій. На відміну від інших форм дискурсу (аргументації, опису, пояснення), наратив характеризується темпоральною організацією та наявністю сюжету. За ван Дейком, наративи в медіадискурсі виконують кілька важливих функцій: вони структурують інформацію, роблячи її зрозумілою та запам'ятовуваною для аудиторії; надають інтерпретацію подіям, вбудовуючи їх у ширший контекст причин і наслідків; формують ідентичності – визначають, хто є «своїм», а хто «чужим», хто є героєм, а хто злочинцем [154, с. 30–48, 69–71, 82–94].

Критичний дискурс-аналіз наголошує, що наративи в медіа ніколи не є нейтральними: вони неминуче відображають ідеологічні позиції їхніх творців і слугують інструментом впливу на аудиторію. Вибір того, які події включити до наративу, а які замовчати, як охарактеризувати учасників подій, яку причинно-наслідкову логіку запропонувати – усе це є проявом ідеологічної роботи, що здійснюється через медіа. Дослідження Андрія Велчева підтверджує: «Медіа часто зображують цей "доказ" як неупереджений, таким чином розмиваючи межу між фактом і пропагандою» [156, с. 18]. Автор наголошує: «Роль мас-медіа та технологій у сучасних війнах є значною, оскільки вони стають основними методами впливу на громадську думку та формування інформаційного поля» [156, с. 1].

Особливої актуальності набуває застосування наративів у контексті інформаційних операцій та когнітивної війни. Дослідження, опубліковане у *Frontiers in Artificial Intelligence*, констатує: «Когнітивна війна використовує

цифрові екосистеми для створення інформаційної асиметрії, де супротивники переповнюють свої цілі потоком наративів – одні правдиві, інші хибні, а деякі – суміш обох. Таким чином вони затуманюють істину, маніпулюють громадською думкою та підривають довіру до демократичних інститутів» [121, с. 02].

Дослідження медіаманіпуляцій у контексті російсько-української війни виявляє конкретні механізми наративного впливу: «Серед інструментарію маніпулятивних комунікаційних технологій російські ЗМІ виокремлюють технологію контекстного блокування, що виражається частково вербальними маркерами. Згадаємо, наприклад, використання фрази "повернення Криму" російськими ЗМІ замість "приєднання" або "анексія"» [103, с. 225].

Дослідження Georgia Tech підкреслює: «Цифрові наративи пропонують нові можливості для мистецтва війни. Держави використовують цифрові наративи, щоб впливати або навіть перемагати конкуруючі держави... Сьогодні країни по всьому світу змагаються, щоб зрозуміти цифрову наративну війну» [101].

Для цілей цього дослідження доцільно виділити кілька типів медіанаративів. За основу типології у цьому дослідженні ми взяли концептуальну рамку конфліктних наративів, запропоновану Bar-Tal, Oren та Nets-Zehngut, які виділили вісім тематичних блоків наративів, що підтримують конфлікт: виправдання, загрози, делегітимізація опонента, глорифікація та віктимізація своєї групи, патріотизм, єдність та прагнення миру [53]. Водночас для цілей нашого дослідження цю рамку було адаптовано та доповнено. По-перше, виділені теми згруповано за трьома класифікаційними критеріями: функціональним призначенням, ідеологічною спрямованістю та емоційним забарвленням. По-друге, типологію розширено категорією інформаційно-аналітичних наративів, яка відсутня в роботі вищезгаданих дослідників, оскільки їхня рамка не охоплює нейтральний інформаційний дискурс.

За функціональним призначенням:

- інформаційно-аналітичні наративи – спрямовані на інформування аудиторії

про події з елементами аналізу та контекстуалізації;

- мобілізаційні наративи – спрямовані на спонукання аудиторії до певних дій чи формування певних установок;
- героїчні наративи – конструюють образи героїв та подвигів, формують зразки для наслідування;
- віктимізаційні наративи – представляють певну групу як жертву несправедливості чи агресії.

За ідеологічною спрямованістю:

- легітимізаційні наративи – спрямовані на обґрунтування певних дій, рішень чи станів речей;
- делегітимізаційні наративи – спрямовані на підрив легітимності опонента.

За емоційним забарвленням:

- нейтральні наративи – прагнуть до об'єктивності та збалансованості;
- емоційно забарвлені наративи – апелюють до емоцій аудиторії (страху, гніву, надії, гордості тощо).

У контексті кримського питання спостерігається поступова еволюція домінуючих типів наративів: від переважно інформаційно-аналітичних у довоєнний період до героїчних і мобілізаційних після початку повномасштабного вторгнення. Ця трансформація буде детально проаналізована в наступних розділах роботи.

Наративні стратегії в цифрових медіа. Цифрові медіа, зокрема месенджер-платформи, мають низку особливостей, що впливають на характер наративів.

Формат коротких повідомлень обмежує можливості для розгорнутої аргументації та сприяє фрагментації наративів. Як зазначають дослідники в журналі *Scientific Reports*, фрагментація інформації на платформах коротких відео впливає на когнітивний контроль користувачів над обробкою інформації, що вимагає більш усвідомленого та ефективного залучення до різноманітного медіаконтенту [166, с. 1]. Дослідження цифрового сторітелінгу, опубліковане в *Heliyon*, констатує «переповнення класичної концепції наративу» та «домінування візуального та

секвенційного креативного мислення над алфавітно-континуальним мисленням» у цифровому середовищі [131, с. 1].

Швидкість поширення інформації зумовлює домінування оперативності над глибиною аналізу. Дослідження Reuters Institute for the Study of Journalism показало, що «5 із 6 опитаних редакторів назвали швидкість або оперативність тим аспектом соціальних медіа, який найбільше допомагає їм в отриманні новин», водночас «основними ризиками, які вони визначили, були занепокоєння щодо точності, необхідність верифікації та втрата контролю над інформацією» [45].

Як констатує дослідження в Journal of Computer-Mediated Communication, «оперативність оновлення, що є відмітною рисою Twitter, ймовірно, є основною причиною, чому цей канал зростає у використанні для інформаційних цілей, зокрема в ситуаціях ризику та кризи» [164, с. 179]. Схожу функцію виконує Telegram: платформа забезпечує зіставну з Twitter оперативність поширення контенту, водночас не потребує верифікації акаунтів і практично не піддаючись модерації, що перетворює її на домінуючий канал комунікацій у регіоні, який досліджується в цій роботі. Водночас дослідники попереджають, що «швидкий темп, з яким інформація виробляється та споживається у постійно змінюваному цифровому світі, спричиняє інформаційне перевантаження, яке своєю чергою призводить до постійних оновлень, консультування з меншою кількістю джерел, погано верифікованих фактів та дедалі стандартизованіших журналістських наративів» [44, с. 1836].

Дослідження «вірусної журналістики» у британських якісних виданнях показує, що в умовах «прискорених суспільств» (accelerated societies) «багато акторів конкурують за увагу в публічному просторі», і «журналістика має адаптуватися, щоб тримати аудиторії поінформованими та залученими» [68, с. 19–20]. При цьому лише 36% людей у Великій Британії вважають новини від журналістських видань достовірними [68, с. 19–20].

Інтерактивність платформ дозволяє аудиторії брати участь у співтворенні

нарративів через коментарі, репости та реакції. Дослідження в Humanities and Social Sciences Communications зазначає, що «користувачі можуть легко взаємодіяти з іншими користувачами через конкретні теми та теги для обговорення контенту та інформації, пов'язаної з подією», і «соціальні медіа також стають важливою платформою для публічної інформації та емоцій під час виникнення кризи» [62, с. 2]. Концепція «громадянської журналістики» (citizen journalism) набула поширення саме завдяки цифровим медіа – вона передбачає, що звичайні люди повідомляють новини, часто через соціальні мережі або незалежні блоги, надаючи інсайти з місця подій та швидкі оновлення, іноді навіть до професійних журналістів [62].

Telegram-канали як специфічний тип цифрових медіа. Telegram-канали характеризуються поєднанням ознак традиційних ЗМІ (регулярність публікацій, редакційна політика, орієнтація на масову аудиторію) та соціальних мереж (можливість зворотного зв'язку, поширення через репости, формування спільнот навколо каналу). Це створює унікальні умови для конструювання та поширення нарративів.

Як зазначають дослідники в журналі Journalism Studies, «на відміну від інших платформ, таких як WhatsApp, Facebook або X (раніше Twitter), Telegram поєднує приватні повідомлення з публічним мовленням, що робить його придатним для альтернативної журналістики та воєнних репортажів» [163, с. 6]. Дослідники концептуалізують Telegram як «гібридний мезо-новинний простір, у якому традиційні норми одночасно підтримуються і оскаржуються» [163, с. 14].

Специфіка Telegram у воєнному контексті також досліджується в роботі про гібридну медіасистему Dan Valeriu Voinea: «Telegram-канали часто першими повідомляли новини, які традиційні медіа згодом верифікували та передавали, тоді як матеріали традиційних медіа часто поширювалися та обговорювалися в Telegram» [158, с. 259]. Як підкреслює автор, «Telegram не просто замінив традиційні медіа; радше вони співіснували у складних, взаємозалежних відносинах

від самого початку» [158, с. 259]. Платформа функціонувала як «ключовий компонент гібридної медіасистеми, порушуючи традиційні ролі гейткіперів та сприяючи динамічному, хоча часто волатильному, потоку інформації» [158, с. 259}.

Pew Research Center характеризує Telegram як платформу, що «відрізняється від інших шести альтернативних соціальних мереж тим, що використовує модель чату і не має агрегованої стрічки. Натомість користувачі можуть приєднуватися до окремих каналів і груп для перегляду контенту» [100]. Дослідження також констатує, що «альтернативна платформа соціальних мереж Telegram слугувала важливим інструментом для журналістів і цивільних у зонах конфліктів».

Теорія фреймінгу та її зв'язок із нарративним аналізом. Тісно пов'язаною з теорією наративу є теорія фреймінгу (англ. framing – обрамлення), яка пояснює механізми структурування інформації засобами масової комунікації. Концепція фрейму була запропонована соціологом Е. Гофманом для позначення когнітивних структур, що організують сприйняття та інтерпретацію соціальної реальності [84, с. 10-11, 21, 27].

У медіадослідженнях теорія фреймінгу набула розвитку в працях Р. Ентмана, який визначив фреймінг як процес відбору окремих аспектів сприйнятої реальності та надання їм особливого значення в комунікативному тексті таким чином, щоб просувати певне визначення проблеми, причинно-наслідкову інтерпретацію, моральну оцінку та/або рекомендацію щодо її вирішення [72, с. 52]. Як зазначає Safran Almakaty, «Ентман визначив фреймінг як процес відбору "деяких аспектів сприйнятої реальності та надання їм більшої значущості в комунікативному тексті", тим самим впливаючи на інтерпретацію аудиторії» [47].

Теорія фреймінгу еволюціонувала від моделі, зосередженої на традиційних медіа-гейткіперах, до такої, що враховує партисипативну та децентралізовану природу цифрових середовищ. Як констатує Safran Almakaty, перехід від елітарно-керованого до користувацько-керованого фреймінгу, особливо на платформах соціальних мереж, демократизував конструювання наративів, надаючи можливість

окремим особам та маргіналізованим групам формувати публічний дискурс щодо критичних питань [47].

Водночас концептуальна невизначеність залишається проблемою теорії. Як зазначає дослідження еволюції фреймінгових досліджень у цифровому контексті, «майже через три десятиліття ситуація "роздробленої парадигми", на яку звернув увагу Ентман (1993), зберігається, оскільки фреймінгові дослідження досі не мають єдиної теорії щодо того, як фрейми конструюються, репрезентуються та як вони впливають» [108, с. 9]. Утім, багато експертів вважають, що «неможливо і небажано, щоб ці дослідження становили єдину парадигму», визначаючи теорію фреймінгу як дослідницьку програму, що слугує точкою зустрічі для різних парадигм – когнітивної, конструктивістської та критичної [108, с. 7].

Фрейми та наративи тісно взаємопов'язані: фрейми визначають, які аспекти реальності потрапляють до наративу та як вони інтерпретуються. Дослідження Yulia Otmakova та Lea Fremann пропонує сувору формалізацію та таксономію компонентів наративного фреймінгу, синтезуючи Narrative Policy Framework та компоненти фрейму Ентмана [119]. За цим підходом, фрейм може вказувати на причину проблеми та її базовий конфлікт або пропонувати рішення, при цьому «присвоюючи сутності певну роль, ми вирішуємо амбівалентність проблеми шляхом передачі нашої моральної оцінки цієї сутності» [119].

Наприклад, фрейм «окупація» передбачає наратив про незаконне захоплення території, опір місцевого населення та неминучість звільнення. Натомість фрейм «возз'єднання» конструює наратив про історичну справедливість, волевиявлення народу та повернення до «правильного» історичного стану, який був порушений. Як демонструє дослідження Carol Schwalbe, присвячене візуальному фреймінгу вторгнення та окупації Іраку у журналах TIME, Newsweek та U.S. News & World Report, американські медіа конструювали переважно американоцентричну картину війни, присвячуючи близько половини фотоматеріалів зображенням зброї, військ та лідерів, водночас ігноруючи жертви, руйнування тощо. Різні фрейми – мирна місія

vs агресивне вторгнення – радикально змінюють сприйняття одних і тих самих подій [135, с. 254].

Дослідження в журналі *Media, War & Conflict* підкреслює роль фреймінгового аналізу у вивченні війни та конфлікту, зазначаючи, що «як стверджував Ентман, фреймінг відіграє головну роль у реалізації політичної влади, і фрейм у новинному тексті насправді є відбитком влади – він фіксує ідентичність акторів або інтересів, які конкурували за домінування над текстом» [43, с. 365]. Автори також зазначають, що «стереотипні або заздалегідь прописані наративи конфлікту» [43, с. 366] формуються через конкуруючі новинні фрейми.

Зміна фреймів неминує тягне за собою трансформацію наративів. Як показує дослідження Klein та Amis, фрейми є значно більш пластичними, ніж вважалося раніше, а інтеграція нового матеріалу здатна спричинити швидкі зміни в акцентуації та презентації наявних фреймів [102, с. 1344]. Саме це спостерігається в українських телеграм-каналах після 2022 року: перехід від переважно нейтральних фреймів до воєнізованих супроводжується появою нових наративних елементів: героїв опору, успішних військових операцій, неминучості перемоги.

Дослідження інтерпретативних підходів у політичному аналізі підкреслює: «Спільним знаменником у різноманітному використанні фреймів є те, що щось на кшталт поняття проблеми чи рішення може бути зрозуміле по-різному, відповідно до різних фреймів, підкреслюючи конкретні аспекти та залишаючи поза увагою інші. У цьому сенсі фрейми ніколи не є нейтральними і можуть бути потужними, вони можуть впливати на громадську думку та політику» [155, с. 79].

Наратив vs дискурс: розмежування понять. Для чіткості термінологічного апарату дослідження необхідно розмежувати поняття наративу та дискурсу, які часто використовуються як взаємозамінні.

Дискурс – ширше поняття, що охоплює всю сукупність мовленнєвих практик у певній сфері соціальної діяльності. Як зазначається в дослідженні дискурсивного аналізу, «теорія дискурсу припускає, що "відносини між людьми та світом

опосередковуються колективно створеними символічними системами значень або порядками знання"». Теорія дискурсу припускає, що «відносини між людьми та світом опосередковуються колективно створеними символічними системами значень або порядками знання» [155, с. 77]. Дискурс включає не лише тексти, а й контекст їх створення та функціонування, соціальні практики, пов'язані з виробництвом та споживанням текстів, ідеологічні структури, що визначають, що і як може бути сказано.

Дискурсивний аналіз «не обмежується текстовими джерелами, наприклад політичними документами, газетними статтями, інтерв'ю, стенограмами засідань тощо. Комбінацію текстуальних, контекстуальних та соціологічних елементів можна побачити, наприклад, в аналізі дискурсивних коаліцій» [155, с. 78].

Наратив – конкретна форма дискурсу, що характеризується оповідною структурою. Якщо дискурс-аналіз досліджує, як люди або групи конструюють значення за допомогою аргументів, ідеології та владних структур мови, то наративний аналіз фокусується на тому, як через відбір та поєднання подій, персонажів та контексту конструюються оповіді, що надають сенс досвіду [155, с. 74, 81]. Наративи формуються в межах дискурсів і водночас є «символічними діями – словами та/або вчинками, що мають послідовність та значення для тих, хто їх проживає, створює або інтерпретує» [73, с. 2]. Саме через наративи актори осмислюють та виправдовують міжгрупові конфлікти, задовольняючи основні соціально-психологічні потреби залучених осіб та колективів [53, с. 662].

Порівняльний аналіз цих двох підходів виявляє ключові відмінності. За обсягом даних: дискурс-аналіз працює з широким корпусом текстів – політичними документами, газетними статтями, інтерв'ю, стенограмами засідань, – досліджуючи, як дискурсивні структури відтворюються в інституційних системах [155, с. 78]. Наративний аналіз натомість фокусується на тому, як конкретні оповідачі через відбір подій, персонажів та контексту конструюють історії, що

надають сенс досвіду [155, с. 81]. За метою: дискурс-аналіз спрямований на розкриття структур влади, домінування та спротиву, вбудованих у мову [155, с. 77], тоді як наративний аналіз досліджує, як через оповідь актори осмислюють події, приписують провину, конструюють ідентичності та замовчують альтернативні історії [155, с. 82].

У наратологічній традиції проводиться фундаментальне розмежування між «історією» (story/histoire) та «нарративним дискурсом» (narrative/récit). Як запропонував Genette, термін «історія» позначає означуване, тобто нарративний зміст – послідовність подій, що є об'єктом розповіді; термін «нарратив» – означник, тобто сам текст, висловлювання чи нарративний дискурс; а термін «наратування» (narrating/narration) – акт оповіді та ситуацію, в якій ця дія відбувається [81, с. 27]. Іншими словами, історія – це зміст, нарративний дискурс – спосіб вираження цього змісту, а наратування – сам процес розповідання. Це розмежування є принципово важливим для нашого дослідження, оскільки одна й та сама історія – наприклад, події в Криму після 2014 року – може бути втілена в принципово різних нарративних дискурсах залежно від ідеологічної позиції оповідача.

У межах одного дискурсу (наприклад, дискурсу про Крим) можуть співіснувати різні нарративи, що конкурують між собою за увагу та довіру аудиторії. У цьому дослідженні термін «дискурс» використовується для позначення загального поля інформаційного протистояння навколо кримського питання, а термін «нарратив» – для позначення конкретних структурованих історій, що конструюються учасниками цього протистояння.

1.3. Маніпуляція в медіапросторі: теоретичні підходи

Поняття маніпуляції є ключовим для розуміння механізмів інформаційного впливу в сучасному медіапросторі. Цей підрозділ присвячено систематизації теоретичних підходів до визначення маніпуляції, її відмежуванню від суміжних понять та аналізу специфіки маніпулятивних практик у цифровому середовищі.

Визначення маніпуляції. Етимологічно слово «маніпуляція» походить від латинського *manipulus* (жменя) та пов'язане з ручними діями, що потребують вправності. У переносному значенні маніпуляція почала використовуватися для позначення прихованого управління людьми, впливу на їхню свідомість і поведінку без їхнього усвідомленого відома та згоди.

У сучасній комунікативістиці маніпуляцію визначають як форму комунікативного впливу, що характеризується: прихованістю справжніх цілей комунікатора; використанням психологічних механізмів, що обходять раціональний контроль реципієнта; спрямованістю на зміну установок, думок чи поведінки реципієнта в інтересах комунікатора; асиметрією влади та інформації між учасниками комунікації.

Т. ван Дейк визначає маніпуляцію як форму зловживання соціальною владою через дискурсивну взаємодію та когнітивний контроль, що передбачає втручання в процеси розуміння та формування упереджених ментальних моделей і соціальних уявлень [153, с. 359]. На відміну від переконування, яке є легітимною формою впливу, маніпуляція діє в інтересах домінантної групи та проти інтересів маніпульованих.

Ключовою характеристикою маніпуляції є те, що вона передбачає втручання в процеси розуміння та формування упереджених ментальних моделей реципієнтів, які, на відміну від відкритих форм впливу – наказу, прохання чи переконування, – не усвідомлюють цього когнітивного контролю [153, с. 359-360].

Маніпуляція vs пропаганда vs дезінформація. Для чіткості концептуального апарату необхідно розмежувати маніпуляцію із суміжними поняттями – пропагандою та дезінформацією.

Пропаганда – «цілеспрямована, систематична спроба формувати сприйняття, маніпулювати когніціями та спрямовувати поведінку з метою досягнення реакції, що відповідає бажаному наміру пропагандиста» [96, с. 7]. На відміну від маніпуляції, пропаганда може бути відкритою та не обов'язково передбачає

приховування справжніх цілей комунікатора. Водночас пропаганда часто використовує маніпулятивні техніки як інструмент впливу.

Дезінформація – поширення завідомо неправдивої інформації з метою введення аудиторії в оману. Дезінформація є однією з технік маніпуляції, оскільки, як зазначають Konstankevych et al., «перевіреною та ефективною технологією маніпулювання громадською думкою у воєнний час є поширення фейків, тобто спеціально створених повідомлень, що містять неправдиву або спотворену інформацію» [103, с. 226]. Водночас маніпуляція не вичерпується дезінформацією: вона може здійснюватися і з використанням правдивої інформації, яка подається з потрібної маніпулятору точки зору [103, с. 226].

У контексті інформаційного протистояння навколо кримського питання спостерігається поєднання всіх трьох феноменів: систематична пропаганда певних наративів, використання маніпулятивних технік для посилення їхнього впливу та поширення дезінформації для дискредитації опонента.

Механізми маніпулятивного впливу. Дослідники виділяють кілька основних механізмів, через які здійснюється маніпулятивний вплив у медіа.

Когнітивні механізми пов'язані з особливостями обробки інформації людським мозком. До них належать: ефект ілюзорної правди – інформація, що часто повторюється, сприймається як більш правдива незалежно від її фактичної достовірності [86, с. 107] ефект первинності – перша отримана інформація має більший вплив на формування враження [51, с. 271-272]; когнітивні упередження, зокрема схильність до підтвердження (confirmation bias) – тенденція шукати та інтерпретувати інформацію на користь існуючих переконань [116, с. 175]; евристики – спрощені правила прийняття рішень (репрезентативності, доступності, якоря), що дозволяють маніпулятору обходити раціональний аналіз.

Емоційні механізми базуються на здатності емоцій впливати на сприйняття та оцінку інформації. Страх, гнів, ненависть, надія, гордість – усі ці емоції можуть використовуватися для посилення сприйнятливості аудиторії до певних

повідомлень. Як продемонстрували нейробіологічні дослідження, емоційне збудження активує мигдалеподібне тіло (амігдалу), що модулює процеси консолідації пам'яті в інших ділянках мозку [60, с. 8016–8019].

Центральна гіпотеза дослідження полягає в тому, що емоційне збудження активує амігдалу, і така активація призводить до модуляції зберігання пам'яті в інших ділянках мозку. Емоційно забарвлена інформація краще запам'ятовується та має більший вплив на поведінку, ніж нейтральна.

Соціальні механізми пов'язані з потребою людини належати до групи та орієнтуватися на думку інших. R. Cialdini систематизував ці механізми у своїй теорії впливу, виділивши шість принципів переконання: взаємність, послідовність, соціальний доказ – тенденція копіювати поведінку інших у невизначених ситуаціях, авторитет, симпатія та дефіцит [64, с. vii].

Лінгвістичні механізми реалізуються через мовні засоби: вибір слів (евфемізми, дисфемізми), граматичні конструкції (активний/пасивний стан, номіналізація), імплікатури (непрямі смисли, що виводяться із сказаного) [85, с. 43-45], пресупозиції (приховані припущення, які приймаються без критичного аналізу).

Техніки медіаманіпуляцій. На основі зазначених механізмів реалізуються конкретні техніки маніпулятивного впливу в медіа. Систематизуючи наявні дослідження, можна виділити такі основні техніки:

Селективний підбір інформації – вибір фактів, що підтверджують бажану позицію, та замовчування фактів, що їй суперечать. Ця техніка дозволяє створювати викривлену картину реальності без формального поширення неправди. Селективний підбір тісно пов'язаний зі схильністю до підтвердження (*confirmation bias*) – тенденцією шукати та інтерпретувати інформацію на користь існуючих переконань [116, с. 175]. Різниця в тому, що в медіаманіпуляціях відбір інформації є свідомою стратегією, тоді як *confirmation bias* зазвичай діє несвідомо – як «неусвідомлена вибірковість у збиранні та використанні доказів» [116, с. 175].

Контекстуалізація (framing) – представлення інформації в певному контексті, який впливає на її інтерпретацію. Один і той самий факт може сприйматися по-різному залежно від того, в який контекст його вміщено. Р. Ентман визначив фреймінг як відбір певних аспектів сприйнятої реальності та надання їм більшої помітності в комунікативному тексті таким чином, щоб просувати певне визначення проблеми, причинну інтерпретацію, моральну оцінку та/або рекомендацію щодо дій [74, с. 52]. При цьому фрейми визначаються не лише тим, що вони включають, а й тим, що вони замовчують: «пропуски можливих визначень проблем, пояснень, оцінок та рекомендацій можуть бути настільки ж важливими, як і включення» [72, с. 54]. Фрейми діагностують, оцінюють та пропонують рішення, формуючи інтерпретаційні рамки для аудиторії [72, с. 54].

Поляризація – конструювання картини світу як протистояння двох протилежних сторін («ми» проти «вони»), що не допускає нюансів та компромісів. Поляризація спрощує складну реальність та мобілізує аудиторію навколо певної позиції. Дослідження показують, що коли ментальність «ми проти них» глибоко вкорінюється, це може призводити до дегуманізації протилежної групи та послаблення демократичних норм [63, с. 6-7]. Афективна поляризація та дегуманізація становлять загрозу громадянському дискурсу, оскільки знижують готовність до продуктивного діалогу з політичними опонентами [118].

Драматизація – підвищення емоційної напруги через акцентування на конфліктах, загрозах, кризах. Драматизація привертає увагу аудиторії та робить повідомлення більш запам'ятовуваними. Це пояснюється тим, що емоційне збудження активує амігдалу, яка модулює процеси консолідації пам'яті [61, с. 294]. Емоційно забарвлена інформація краще запам'ятовується та має більший вплив на поведінку, ніж нейтральна.

Апеляція до емоцій – використання емоційно забарвленої лексики, образів, історій для викликання бажаних емоційних реакцій у аудиторії. Ця техніка ґрунтується на емоційних механізмах маніпуляції, описаних вище.

Створення образу ворога – конструювання негативного образу опонента через дегуманізацію (позбавлення людських рис), демонізацію (приписування злих намірів), криміналізацію (представлення дій як злочинних). У процесі ескалації ворожості опонент поступово дегуманізується: члени ворожих груп сприймають одне одного як тваринних і нелюдських, з одного боку, та диявольськи хитрих – з іншого; в обох випадках це суттєво послаблює стримування проти нападу на собі подібних, а знищення «паразитів» чи «дияволів» стає схвалюваною, навіть священною діяльністю [77, с. 3-5]. Історичні приклади включають нацистську пропаганду, яка порівнювала євреїв із щурами та паразитами, та руандійські медіа, які називали тутсі «тарганями» та «зміями» [140, с. 19].

Використання авторитетів – посилення на авторитетні джерела, експертів, лідерів думок для надання повідомленню більшої переконливості. К. Ховленд та В. Вайс експериментально довели, що ідентичні повідомлення сприймаються аудиторією по-різному залежно від кредитності джерела: в 14 із 16 порівнянь джерела з низькою кредитністю оцінювалися як менш об'єктивні та менш обґрунтовані, ніж джерела з високою кредитністю [88, с. 641]. При цьому різниця стосувалася не засвоєння фактичної інформації, а саме зміни думок: аудиторія схильна погоджуватися з позицією, яку представляє джерело, що сприймається як надійне [88, с. 641]. Дослідники також виявили так званий «ефект сплячого» (sleeping effect): з часом аудиторія запам'ятовує зміст повідомлення, але забуває, хто саме його повідомив, і початковий скептицизм щодо ненадійного джерела зникає [88, с. 636]. У контексті медіаманіпуляцій ця закономірність експлуатується через цитування реальних або уявних експертів, використання символів авторитету (титулів, наукових ступенів, інституційної належності) та посилення на наукові дані поза контекстом.

Конструювання псевдоподій – створення інформаційних приводів, що не мають самостійного значення, але використовуються для просування певних наративів. Термін «псевдоподія» запровадив американський історик Д. Бурстін,

визначивши її через чотири ознаки: вона не є спонтанною, а спланованою; організована насамперед з метою медійного висвітлення; її зв'язок із реальністю є неоднозначним; і вона, як правило, є самоздійснюваним пророцтвом – сам факт висвітлення надає їй значущості [56, с. 11]. Псевдоподії систематично витісняють реальні події з медіапростору, оскільки вони драматичніші, легші для поширення та можуть відтворюватися за бажанням, що дозволяє багаторазово посилювати їхній вплив на аудиторію [56, с. 39].

Особливості маніпуляцій у месенджер-середовищі. Месенджер-платформи, зокрема Telegram, створюють специфічні умови для маніпулятивного впливу, що відрізняються від традиційних медіа та соціальних мереж.

Анонімність багатьох телеграм-каналів утруднює ідентифікацію джерела інформації та оцінку його надійності. В онлайн-середовищі традиційні індикатори авторитетності – ідентичність автора, його репутація – часто відсутні, замасковані або повністю приховані, що ускладнює оцінку кредитності, оскільки інформація про джерело є первинною основою, на якій ґрунтуються судження про довіру [112, с. 212]. Більше того, не існує універсальних стандартів для розміщення інформації в Інтернеті, і цифрова інформація може бути легко змінена, спотворена або створена анонімно під хибними приводами [112, с. 212]. Це створює кілька проблем: унеможливорює верифікацію джерела – користувачі не можуть оцінити експертність, репутацію та потенційні конфлікти інтересів автора; знімає відповідальність, оскільки анонімні автори не несуть репутаційних втрат за поширення недостовірної інформації; та полегшує координовані інформаційні операції – державні та недержавні актори можуть створювати мережі псевдонезалежних каналів, що імітують органічний суспільний дискурс. Тож користувачі покладаються на когнітивні евристичні правила – спрощені ментальні правила, як-от репутація джерела, схвалення іншими, відповідність існуючим переконанням [112, с. 213]. Це робить аудиторію анонімних медіасередовищ особливо вразливою до маніпуляцій.

Відсутність модерації та фактчекінгу на платформі дозволяє безперешкодно поширювати неперевірену та потенційно маніпулятивну інформацію.

Алгоритми рекомендацій та механізми поширення через пересилання сприяють формуванню «ехо-камер» – середовищ, де користувачі отримують інформацію, що підтверджує їхні наявні переконання.

Формат коротких повідомлень не сприяє глибокому аналізу та критичному осмисленню інформації, що робить аудиторію більш вразливою до маніпуляцій.

Змішування новинного контенту з розважальним та особистою комунікацією розмиває межі між різними типами інформації та знижує критичність сприйняття.

Дослідження поширення інформації в соціальних мережах свідчать, що неправдивий контент поширюється значно далі, швидше, глибше та ширше за правдивий у всіх категоріях інформації, причому цей ефект є найбільш вираженим для неправдивих політичних новин [159, с. 1146]. Зокрема, неправдиві повідомлення мали на 70% більшу ймовірність бути поширеними, ніж правдиві [159, с. 1149]. При цьому боти прискорювали поширення правди та неправди однаковою мірою, що свідчить: саме люди, а не алгоритми, є головним рушієм поширення неправди [159, с. 1146]. Дослідники пояснюють це тим, що неправдива інформація є більш новою порівняно з правдивою, а люди схильні ділитися саме новою інформацією; крім того, неправдиві повідомлення викликають сильніші емоційні реакції – страх, огиду та подив, тоді як правдиві – сум, радість і довіру [159, с. 1146]. Показово, що дослідники зафіксували сплеск поширення частково правдивих і частково неправдивих повідомлень у Twitter саме під час російської анексії Криму у 2014 році [159, с. 1147], що підтверджує актуальність цих механізмів для досліджуваної у цій роботі проблематики. Усе це створює структурні стимули для виробництва маніпулятивного контенту: автори, які прагнуть максимального охоплення, мають системну мотивацію створювати емоційно заряджені повідомлення незалежно від їхньої правдивості.

Дослідники інформаційного безладу підкреслюють, що сучасні технології

створили безпрецедентний масштаб «інформаційного забруднення» – складну мережу мотивацій для створення, поширення та споживання проблемних повідомлень, множинні типи контенту та техніки його підсилення [161, с. 4]. К. Уордл та Г. Дерахшан розмежують три типи інформаційного безладу: дезінформацію (свідоме поширення неправди з метою завдати шкоди), місінформацію (поширення неправди без злого наміру) та малінформацію (використання правдивої інформації з метою завдати шкоди) [161, с. 5]. Особливу небезпеку становлять довгострокові кампанії дезінформації, спрямовані на підірив довіри та загострення існуючих соціокультурних розколів із використанням націоналістичних, етнічних, расових та релігійних напруженостей [161, с. 4]. При цьому найуспішнішим є контент, який апелює до емоцій – почуття переваги, гніву чи страху, оскільки саме ці фактори стимулюють поширення серед користувачів, які прагнуть підтвердити належність до своїх онлайн-спільнот [161, с. 7].

Таким чином, сучасні дослідження інформаційного безладу дозволяють виділити ключові механізми, що визначають ефективність маніпулятивного контенту в месенджер-середовищі: емоційне підсилення (неправдиві повідомлення, що викликають страх, огиду та подив, поширюються значно швидше за правдиві) та фактор новизни (аудиторія схильна ділитися саме новою інформацією), причому головним рушієм дезінформації є самі користувачі, а не алгоритми чи боти; відсутність універсальних стандартів верифікації в онлайн-середовищі та покладання користувачів на когнітивні евристики замість систематичної перевірки джерел; а також системний характер інформаційного забруднення, що включає дезінформацію, місінформацію та малінформацію як взаємопов'язані форми інформаційного безладу. Усі ці механізми є безпосередньо релевантними для аналізу телеграм-каналів кримської тематики, де анонімність авторів унеможлиблює верифікацію джерел, емоційна насиченість контенту стимулює його поширення, а довгострокові кампанії дезінформації використовують етнічні та геополітичні напруженості для конструювання маніпулятивних наративів.

1.4. Telegram як медіаплатформа: специфіка функціонування

Для адекватного розуміння маніпулятивних наративів у телеграм-каналах необхідно проаналізувати специфіку Telegram як медіаплатформи, її технічні можливості, комунікативні особливості та роль у сучасному інформаційному просторі України та Росії.

Технічні характеристики платформи. Telegram – месенджер, створений Павлом Дуровим у 2013 році, що поєднує функції приватного спілкування та публічних комунікацій. Станом на липень 2024 року платформа налічувала 950 мільйонів щомісячних активних користувачів у світі [70], що робить її однією з найпопулярніших комунікаційних платформ.

Ключовими технічними особливостями Telegram, що впливають на динаміку інформаційних процесів, є: шифрування повідомлень, включаючи наскрізне шифрування у «секретних чатах»; канали – односторонній формат комунікації для необмеженої кількості підписників; групи до 200 000 учасників; боти для автоматизації функцій; та механізм пересилання повідомлень, що сприяє вірусному поширенню контенту.

Telegram-канали як новий тип медіа

Telegram-канали займають проміжне положення між традиційними ЗМІ та соціальними мережами, поєднуючи ознаки обох типів медіа. Дослідники характеризують Telegram як «найбільший у світі гібридний публічний і приватний месенджер», який подібний до платформ групового мовлення та мікроблогінгу й водночас має функції звичайних додатків миттєвого обміну повідомленнями [67].

К. Бюлінг та А. Хефт підтверджують: «Ми визнаємо специфічні особливості гібридної платформи Telegram, яка може забезпечувати різні способи використання для колективних та конективних дій. Через комунікаційну інфраструктуру організатори руху можуть поширювати авторитетну інформацію необмеженій кількості підписників каналу, займаючись колективною дією» [59, с. 4].

Подібно до традиційних ЗМІ, телеграм-канали характеризуються:

односторонньою комунікацією (від адміністратора до підписників); регулярністю публікацій; наявністю редакційної політики (навіть якщо вона не формалізована); орієнтацією на масову аудиторію.

Водночас, подібно до соціальних мереж, телеграм-канали мають: низький поріг входу для створення каналу; можливість зворотного зв'язку через коментарі та реакції; механізми вірусного поширення контенту; формування спільнот навколо каналу.

Ця гібридна природа телеграм-каналів має важливі наслідки для характеру контенту. З одного боку, відсутність інституційного контролю (редакційних рад, фактчекерів, юридичних служб) дозволяє оперативно реагувати на події та публікувати контент, який традиційні ЗМІ могли б відхилити. З іншого боку, це ж створює умови для поширення неперевіреної інформації та маніпулятивного контенту.

Правове регулювання та анонімність. Telegram позиціонує себе як платформу, орієнтовану на захист приватності та свободу слова. Компанія неодноразово відмовлялася надавати урядам доступ до даних користувачів, що призводило до блокувань платформи в деяких країнах (зокрема, в Росії у 2018–2020 роках, хоча блокування було неефективним).

В Україні діяльність телеграм-каналів не регулюється спеціальним законодавством. Канали не підлягають реєстрації як ЗМІ, а їхні адміністратори не несуть відповідальності за контент так, як це передбачено для традиційних медіа. Це створює «сіру зону», де поширення маніпулятивного та потенційно шкідливого контенту залишається практично безкарним.

Анонімність адміністраторів каналів є суттєвим чинником, що впливає на характер контенту. З одного боку, анонімність захищає журналістів та активістів, які працюють у небезпечних умовах (зокрема, на окупованих територіях). З іншого боку, вона дозволяє поширювати дезінформацію без репутаційних ризиків для авторів.

Telegram в українському інформаційному просторі. В Україні Telegram пережив стрімке зростання популярності, особливо після початку повномасштабного вторгнення. Якщо у 2021 році лише 20% українців використовували Telegram як джерело новин, то у 2022 році цей показник зріс до 60%, у 2023 – до 72%, а у 2024 році досяг 73%, що робить його основною соціальною мережею для отримання новин, значно випереджаючи YouTube (19%) [109].

Академічне дослідження Intelligence & National Security підтверджує: «Telegram став особливо важливою платформою в російсько-українській війні: його масштабованість дозволяє повідомленням досягати мільйонів користувачів, і він уже був популярним у Східній Європі до повномасштабного російського вторгнення в Україну» [134, с. 3].

Українські телеграм-канали з кримської тематики представлені кількома категоріями:

Канали традиційних ЗМІ – «Крим. Реалії» (проект Радіо Свобода) [15], АТР (кримськотатарський телеканал) [39], «Суспільне Крим» [35]. Ці канали дотримуються журналістських стандартів та мають редакційну політику.

Громадянські та активістські канали – «Кримський вітер» [18], «Жовта стрічка» [8], «Кримські партизани» [16], «АТЕШ» [2]. Ці канали часто позиціонуються як майданчики для координації руху опору та мають менш формалізований підхід до верифікації інформації.

Офіційні канали державних органів – канали Представництва президента України в Криму [27], Міністерства оборони [22], які також висвітлюють події, пов'язані з Кримом.

Telegram у російському інформаційному просторі. У Росії Telegram також є надзвичайно популярною платформою, попри спробу блокування у 2018–2020 роках. Після скасування блокування у 2020 році платформа стала одним із основних джерел новин для російської аудиторії, особливо після початку повномасштабного

вторгнення в Україну та посилення цензури в традиційних ЗМІ.

Як зазначають дослідники DFRLab, за понад два роки від початку повномасштабного вторгнення жодна платформа не розширила свою роль у розумінні російської перспективи на війну більше, ніж Telegram; його вплив було закріплено в перші місяці війни, коли Кремль почав репресії проти західних соціальних мереж, продовжуючи толерувати Telegram і використовувати його для власних цілей [48].

Аналіз DFRLab виявив: «Аналіз URL-адрес Telegram показав зростання цитувань Telegram у статтях прокремлівських ЗМІ на 481 відсоток, досягнувши 33 300 цитувань до 2023 року. Facebook та Instagram, обидва з яких були заборонені Кремлем, зазнали різкого падіння цитувань у новинах» [48, с. 2].

Російські телеграм-канали з кримської тематики включають:

Офіційні канали – канали так званих «органів влади» окупованого Криму (Аксьонов [1], Развожаєв [31]), офіційних російських ЗМІ (РІА Новини Крим [34], ForPost [38]).

Регіональні новинні канали – «ЧП Крим» [40], «ЧП Сімферополь» [41], «Керч ФМ» [11] – канали, що позиціонуються як місцеві новини, але фактично транслюють російські наративи.

«Патріотичні» та провоєнні канали – канали, що активно підтримують російську агресію та просувають пропагандистські наративи.

Інформаційне протистояння в Telegram. Telegram став ареною інтенсивного інформаційного протистояння між українськими та російськими каналами. Як констатують А. Бава та ін., зростаюча кількість досліджень вивчає онлайн-комунікації, пов'язані з російсько-українським конфліктом, на різних платформах, включаючи X/Twitter, Reddit і Telegram, причому більша частина цієї літератури зосереджена на поширенні пропаганди, дезінформації та стратегічних наративів різними державними та недержавними акторами [55].

Це протистояння має кілька вимірів:

Конкуренція за аудиторію: обидві сторони прагнуть привернути увагу аудиторії на окупованій території та в діаспорі. Проукраїнські канали намагаються підтримувати зв'язок із кримчанами, які зберігають проукраїнську ідентичність, тоді як проросійські канали прагнуть легітимізувати окупацію.

Конкуренція наративів: обидві сторони конструюють взаємовиключні картини реальності. Одні й ті самі події (удари по військових об'єктах, затримання активістів, соціально-економічна ситуація) інтерпретуються діаметрально протилежним чином.

Інформаційні атаки: обидві сторони використовують Telegram для поширення дезінформації, компрометуючих матеріалів та психологічних операцій. Зокрема, Н. Алексєєва та С. Маммадова виявили три мережі з 56 прокремлівських телеграм-каналів, що координовано поширювали кремлівську пропаганду та дезінформацію про російське вторгнення в Україну у понад 20 країнах більш ніж 10 мовами [46].

Специфіка маніпуляцій у Telegram. Технічні та комунікативні особливості платформи створюють специфічні умови для маніпулятивного впливу.

Швидкість поширення – інформація в Telegram поширюється миттєво, що не залишає часу для верифікації та критичного осмислення. Перше повідомлення про подію часто визначає її сприйняття, навіть якщо згодом з'являється спростування. Як зазначають Д. Вайманн-Сакс, В. Елішар та Я. Аріель, унікальні характеристики Telegram роблять його життєво важливим інструментом для швидкого поширення інформації, але водночас викликають занепокоєння щодо його потенційного зловживання в пропаганді та стратегічних операціях впливу [163, с. 6].

Формат коротких повідомлень – обмежений обсяг повідомлень сприяє спрощенню та поляризації, не залишаючи місця для нюансів та контексту.

Візуальний контент – фото та відео мають високу переконливість, але можуть легко вириватися з контексту або маніпулюватися. В. Тайзен та ін., проаналізувавши понад 5,3 мільйона постів і 3,2 мільйона зображень із

989 телеграм-акаунтів російських мілблогерів за період 2015–2023 років, зафіксували зростання кількості зображень на 5352% за два тижні до повномасштабного вторгнення, а також аналогічне зростання інтенсивності політично значущих маніпульованих зображень [147]. Це свідчить про цілеспрямоване використання візуального контенту як інструменту пропаганди в критичні моменти конфлікту.

Ехо-камери – підписники зазвичай обирають канали, що відповідають їхнім поглядам, що посилює поляризацію та зменшує контакт із альтернативними точками зору. За даними DFRLab, 15 найвпливовіших російських каналів регулярно репостили контент з інших впливових телеграм-каналів, фактично створюючи ехо-камеру для посилення загальних кремлівських наративів [48, с. 1].

Відсутність фактчекінгу – платформа не має механізмів перевірки інформації, характерних для традиційних ЗМІ або деяких соціальних мереж. Децентралізована природа Telegram ускладнює традиційні зусилля з модерації [163, с. 6], а мінімальна політика модерації контенту робить платформу сприятливим середовищем для дезінформації [46].

Висновки до Розділу 1

Проведений теоретико-методологічний аналіз дозволяє сформулювати концептуальні засади дослідження маніпулятивних наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримського питання.

Кримське питання у сучасному розумінні – це комплексна проблема, що охоплює правовий, безпековий, гуманітарний та інформаційний аспекти. Анексія Криму у 2014 році стала точкою роздвоєння, яка призвела до формування паралельних медійних просторів із взаємовиключними наративами. Повномасштабне вторгнення 2022 року суттєво трансформувало характер інформаційного протистояння, перетворивши Крим із символу «замороженого конфлікту» на активний елемент воєнної інфраструктури та легітимну військову

ціль.

Наратив як категорія медіадосліджень дозволяє аналізувати способи структурування та інтерпретації інформації про події в Криму. Наративи є не просто способом передачі інформації, а й потужним інструментом впливу на аудиторію, що формує ідентичності, визначає «своїх» і «чужих», надає подіям причинно-наслідкової логіки та морального значення. Теорія фреймінгу доповнює наративний аналіз, пояснюючи механізми селекції та акцентуації інформації в медіатекстах.

Маніпуляція в медіапросторі – це форма дискурсивного впливу, що характеризується прихованістю цілей комунікатора та спрямованістю на обхід критичного мислення аудиторії. Маніпулятивні тексти вирізняються емоційною насиченістю, вибірковістю подачі інформації, поляризованістю дискурсу та використанням стереотипів. У контексті інформаційного протистояння навколо Криму маніпулятивні стратегії використовуються обома сторонами для легітимізації власних позицій та делегітимізації опонента.

Telegram як медіаплатформа створює специфічні умови для поширення маніпулятивного контенту: анонімність адміністраторів, відсутність фактчекінгу, швидкість поширення інформації, формування ехо-камер. Водночас платформа відіграє важливу роль в інформуванні українського суспільства та підтриманні зв'язку з громадянами на окупованих територіях.

Викладені теоретичні положення слугуватимуть концептуальною основою для емпіричного аналізу еволюції маніпулятивних наративів у наступних розділах дисертації.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ЕМПІРИЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Другий розділ присвячено обґрунтуванню методологічного інструментарію дослідження, визначенню критеріїв відбору емпіричного матеріалу та характеристиці корпусу проаналізованих телеграм-каналів.

2.1. Критерії відбору та класифікація телеграм-каналів

Формування репрезентативної вибірки телеграм-каналів для аналізу є важливим методологічним завданням, від вирішення якого залежить обґрунтованість висновків дослідження. У цьому підрозділі викладено принципи відбору каналів, критерії їх класифікації за ідеологічною спрямованістю та характеристику сформованого корпусу.

Принципи формування вибірки. При формуванні вибірки телеграм-каналів для дослідження ми застосували метод цілеспрямованої вибірки, який передбачає відбір одиниць аналізу за заздалегідь визначеними критеріями, що відповідають меті дослідження. На відміну від випадкової вибірки, цілеспрямована вибірка дозволяє забезпечити включення до аналізу каналів, які є найбільш релевантними для вивчення маніпулятивних наративів у контексті кримського питання.

Базовими критеріями включення каналу до вибірки було визначено такі.

Тематична релевантність. Канал має систематично висвітлювати кримську тематику. До вибірки включено канали, в яких публікації про Крим становлять не менше 50% загального контенту, або канали, що спеціалізуються виключно на кримській проблематиці.

Регулярність оновлення. Канал має демонструвати активність протягом досліджуваного періоду з частотою публікацій не менше однієї на тиждень. Цей критерій дозволяє виключити «мертві» канали та канали з епізодичною активністю.

Чітка ідеологічна позиція. Канал має демонструвати послідовну

проукраїнську або проросійську позицію щодо статусу Криму. Канали з невизначеною або амбівалентною позицією не включено до основної вибірки, хоча вони можуть згадуватися для порівняння.

Доступність контенту. Канал має бути публічним або мати відкритий доступ для підписки. Приватні канали з обмеженим доступом не включено до вибірки через неможливість систематичного аналізу.

Критерії ідентифікації проукраїнських каналів. Ідентифікація каналу як проукраїнського базується на комплексі лексико-семантичних, тематичних та позиційних маркерів.

Лексико-семантичні маркери:

- систематичне використання термінів «окупація», «анексія», «захоплення» для позначення подій 2014 року;
- позначення Криму як «тимчасово окупованої території» (ТОТ);
- використання терміну «окупаційна влада» для позначення російських адміністративних структур на півострові;
- позначення російських військових як «окупантів», «загарбників», «агресорів»;
- використання назви «Збройні Сили України» (ЗСУ) з позитивними конотаціями;
- вживання терміну «деокупація» для позначення перспективи повернення Криму під адміністративний контроль України.

Тематичні маркери:

- висвітлення порушень прав людини на окупованій території;
- увага до переслідувань кримських татар та проукраїнських активістів;
- інформування про удари ЗСУ по військових об'єктах у Криму з позитивною оцінкою;
- висвітлення діяльності руху опору;

- підтримка міжнародних санкцій проти Росії.

Позиційні маркери:

- визнання суверенітету України над Кримом;
- підтримка територіальної цілісності України;
- засудження російської агресії;
- орієнтація на українську або міжнародну аудиторію.

Критерії ідентифікації проросійських каналів. Ідентифікація каналу як проросійського також базується на комплексі маркерів, що є дзеркальними до проукраїнських.

Лексико-семантичні маркери:

- використання термінів «возз'єднання», «повернення», «приєднання» для позначення подій 2014 року;
- позначення Криму як «суб'єкта Російської Федерації»;
- апеляції до «історичної справедливості», «волевиявлення народу»;
- використання термінів «спеціальна військова операція» (СВО), «денацифікація», «демлітаризація»;
- позначення українських військових як «українацистів», «бандерівців», «терористів»;
- використання дисфемізмів для позначення України та українців («хохли», «укропи», «404»).

Тематичні маркери:

- легітимізація російського контролю над Кримом;
- акцентування на «розвитку» та «процвітанні» півострова;
- висвітлення «провокацій» та «терористичних актів» з боку України;
- критика західних санкцій;
- підтримка російської військової операції.

Позиційні маркери:

- визнання Криму частиною Росії;
- заперечення факту окупації;
- підтримка російської зовнішньої політики;
- орієнтація на російську аудиторію або мешканців окупованих територій.

Характеристика проукраїнських каналів у вибірці. До вибірки включено 8 проукраїнських телеграм-каналів, які представляють різні типи медіа та різні підходи до висвітлення кримської тематики.

Канали традиційних медіа:

«Крим. Реалії» – телеграм-канал однойменного онлайн-видання, що є проектом Української служби Радіо Свобода. Канал створено у 2015 році, станом на 2025 рік він налічує понад 25 000 підписників. «Крим. Реалії» дотримується журналістських стандартів, використовує принцип перевірки інформації з двох незалежних джерел, має чітку редакційну політику. Тематичний фокус охоплює політичну ситуацію на півострові, права людини, переслідування активістів, економічні та соціальні проблеми. Канал характеризується переважно нейтральною тональністю з елементами аналітики.

ATR [39] – телеграм-канал кримськотатарського телеканалу, який був змушений припинити мовлення в Криму в 2015 році через відмову отримати російську ліцензію. Канал особливу увагу приділяє ситуації з правами кримських татар, репресіям проти активістів, збереженню кримськотатарської ідентичності. Аудиторія – понад 600 підписників.

«Суспільне Крим» [35] – телеграм-канал регіонального підрозділу Суспільного мовлення. Канал дотримується стандартів публічної журналістики, прагне до збалансованості та об'єктивності. Тематично охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із Кримом: від політики до культури та історії. Аудиторія – понад 1,5 тисячі підписників.

Канали громадянської журналістики та руху опору:

«Кримський вітер» [18] – один із найпопулярніших проукраїнських каналів про Крим, створений у лютому 2022 року. Станом на 2025 рік канал налічує понад 150 000 підписників. Позиціонується як платформа для оперативного інформування про події на півострові, активно співпрацює з місцевими джерелами. Характеризується високою оперативністю публікацій, але менш формалізованим підходом до верифікації інформації порівняно з традиційними медіа.

«АТЕШ» [2] – телеграм-канал однойменного партизанського руху, що діє на окупованих територіях. Канал публікує інформацію про розвідувальну діяльність, дислокацію російських військ, диверсійні операції. Станом на 2025 рік – понад 50 000 підписників. Канал виконує не лише інформаційну, а й координаційну функцію, закликаючи мешканців окупованих територій надавати інформацію про російські військові об'єкти.

«Жовта стрічка» [8] – телеграм-канал руху ненасильницького опору на окупованих територіях. Канал публікує інструкції з проведення протестних акцій, фіксує прояви опору, координує діяльність активістів. Аудиторія – понад 16 000 підписників.

«Кримські партизани» – канал, що висвітлює діяльність підпільного руху в Криму, публікує інформацію про саботаж та диверсії. Аудиторія – понад 10 000 підписників.

Інформаційно-аналітичні канали:

«Голос Криму» [6] – канал, що позиціонується як голос кримчан, які залишаються вірними Україні. Публікує свідчення місцевих жителів, аналітику, історичні матеріали. Аудиторія – понад 35 000 підписників.

Характеристика проросійських каналів у вибірці. До вибірки включено 8 проросійських телеграм-каналів, що представляють офіційну позицію окупаційної влади та російські наративи.

Офіційні канали окупаційної влади:

Канал Сергія Аксьонова [1] – офіційний телеграм-канал так званого «глави

Республіки Крим». Станом на 2025 рік канал налічує понад 136 000 підписників. Публікує офіційні заяви, інформацію про «розвиток» півострова, коментарі до подій. Канал є ключовим джерелом офіційного російського нарративу про Крим.

Канал Михайла Развожаєва [31] – офіційний телеграм-канал так званого «губернатора Севастополя». Аудиторія – понад 210 000 підписників. Тематично зосереджений на Севастополі, але охоплює й загальнокримські питання.

Канали російських ЗМІ:

«РІА Новини Крим» [34] – телеграм-канал кримського підрозділу російського державного інформаційного агентства. Канал є основним транслятором офіційної російської позиції щодо подій на півострові. Аудиторія – понад 37 000 підписників.

ForPost Севастополь [38] – телеграм-канал севастопольського інформаційного порталу. Публікує новини міста та регіону з проросійської позиції. Аудиторія – майже 25 000 підписників.

Регіональні новинні канали:

«ЧП Симферополь» (@chr_simferopol) – аналогічний канал, зосереджений на столиці Криму. Аудиторія – понад 158 000 підписників.

«Подслухано Севастополь» [25] – новинний канал Севастополя. Аудиторія – понад 50 000 підписників.

Провоєнні та «патріотичні» канали:

«Крымский» [17] – канал, що позиціонується як «патріотичний» ресурс про Крим. Активно просуває провоєнні нарративи, публікує матеріали про «героїв СВО», критикує Україну та Захід. Аудиторія – понад 21 000 підписників.

«Крымский смерш» [20] – канал, пов'язаний із російськими силовими структурами. Публікує інформацію про затримання «українських агентів» та «диверсантів», відео «зізнань». Канал є прикладом використання Telegram для психологічних операцій. Аудиторія – понад 110 000 підписників.

Кількісне співвідношення каналів. Аналіз телеграм-простору, присвяченого кримській тематиці, виявив значну динаміку у співвідношенні проукраїнських та

проросійських каналів протягом досліджуваного періоду.

У період 2019-2021 років спостерігався виражений дисбаланс на користь проросійських джерел. За результатами моніторингу, у цей період функціонувало щонайменше 18 активних проросійських каналів проти лише 5 проукраїнських. Цей дисбаланс пояснюється кількома чинниками: адміністративним ресурсом окупаційної влади, витісненням українських медіа з півострова, обмеженими можливостями для створення проукраїнського контенту в умовах окупації та репресій проти незалежних журналістів.

Після лютого 2022 року ситуація суттєво змінилася. Кількість проукраїнських каналів зростає більш ніж удвічі, з'явилися нові типи каналів (канали руху опору, координаційні канали). Хоча кількісна перевага проросійських каналів зберігається, якісне співвідношення змінилося завдяки вищій активності та більшому охопленню аудиторії проукраїнськими каналами.

2.2. Методи аналізу контенту

Для досягнення мети дослідження застосовано комплекс взаємодоповнюючих методів аналізу, що дозволяють вивчити як кількісні, так і якісні характеристики маніпулятивних наративів у телеграм-каналах.

Кількісний контент-аналіз. Кількісний контент-аналіз є базовим методом дослідження, що дозволяє систематизувати великі масиви текстових даних та виявити статистично значущі закономірності.

Одиниці аналізу. Основною одиницею аналізу визначено окреме повідомлення (пост) телеграм-каналу. Допоміжними одиницями аналізу є: лексична одиниця (слово, словосполучення); тематичний блок (сукупність повідомлень на певну тему); наративний елемент (герой, подія, оцінка).

Категорії кодування. Для систематизації контенту розроблено систему категорій кодування, що охоплює:

Тематичні категорії:

- військова тематика (удари, бойові дії, військова інфраструктура);
- політична тематика (заяви посадовців, міжнародні відносини);
- гуманітарна тематика (права людини, переслідування, умови життя);
- економічна тематика (інфраструктура, туризм, санкції);
- історична тематика (апеляції до історії, пам'ятні дати).

Лексичні категорії:

- мілітарна лексика;
- емоційно-оцінна лексика (позитивна/негативна);
- лексика невизначеності;
- дисфемізми та евфемізми.

Наративні категорії:

- легітимізаційні наративи;
- делегітимізаційні наративи;
- героїчні наративи;
- віктимізаційні наративи.

Маркери маніпулятивності:

- селективність інформації;
- емоційна насиченість;
- поляризація;
- дегуманізація опонента;
- використання неперевіреної інформації.

Кодування здійснювалося вручну з використанням спеціально розробленого кодувального листа.

Статистична обробка. Кількісні дані оброблено з використанням методів описової статистики (частотний аналіз, розрахунок відсотків) та порівняльного аналізу (порівняння показників між періодами та між типами каналів).

Якісний контент-аналіз. Якісний контент-аналіз доповнює кількісний,

дозволяючи інтерпретувати зміст повідомлень та виявляти латентні смисли.

Тематичний аналіз спрямований на виявлення ключових тем та підтем у контенті каналів. Процедура включає: первинне читання матеріалу для загального ознайомлення; виділення смислових одиниць (тем); групування тем у категорії; інтерпретацію виявлених тематичних структур.

Наративний аналіз зосереджується на вивченні структури та функцій наративів. Аналізуються такі елементи: актори наративу (герої, антигерої, жертви); події та їх послідовність; причинно-наслідкові зв'язки; моральні оцінки та висновки.

Інтертекстуальний аналіз досліджує зв'язки між текстами різних каналів, виявляючи: спільні наративні шаблони; запозичення та цитування; реакції на публікації опонентів.

Критичний дискурс-аналіз за методологією Т. ван Дейка. Критичний дискурс-аналіз є ключовим методом для виявлення ідеологічних структур та механізмів маніпулятивного впливу в текстах телеграм-каналів.

Теоретичні засади. КДА виходить з положення про те, що дискурс є формою соціальної практики, яка водночас відображає та конструє соціальну реальність. Мова не є нейтральним інструментом комунікації, а слугує засобом реалізації влади та ідеології.

Т. ван Дейк розробив соціокогнітивний підхід до КДА, який аналізує зв'язок між дискурсом, когніцією та суспільством. Згідно з цим підходом, маніпуляція здійснюється через вплив на ментальні моделі реципієнтів – когнітивні репрезентації подій, ситуацій та учасників.

Аналітичні категорії. Для аналізу маніпулятивних текстів застосовано такі категорії КДА:

Макроструктури – загальні теми та топіки тексту, що визначають його семантичну організацію. Аналіз макроструктур дозволяє виявити, які аспекти реальності акцентуються, а які замовчуються.

Локальна семантика – значення окремих речень та їхні зв'язки. Аналізуються:

імплікатури (непрямі смисли); пресупозиції (приховані припущення); модальність (ступінь впевненості, оцінка).

Стилістика – вибір мовних засобів на лексичному та синтаксичному рівнях. Особлива увага приділяється: лексичному вибору (евфемізми, дисфемізми, емоційно забарвлена лексика); синтаксичним конструкціям (активний/пасивний стан, номіналізація); риторичним фігурам (метафори, гіперболи, іронія).

Стратегії легітимізації та делегітимізації – способи обґрунтування власних позицій та підризу позицій опонента. Ван Дейк виділяє такі стратегії: авторизація (посилання на авторитети); раціоналізація (логічна аргументація); моральна оцінка (апеляція до цінностей); наративізація (використання історій як доказів).

Стратегія «позитивної саморепрезентації та негативної репрезентації Іншого» – базова ідеологічна структура, що реалізується через: акцентування позитивних характеристик «своїх»; применшення негативних характеристик «своїх»; акцентування негативних характеристик «чужих»; применшення позитивних характеристик «чужих».

Процедура аналізу. Критичний дискурс-аналіз здійснювався в кілька етапів:

Контекстуальний аналіз – вивчення соціально-політичного контексту створення тексту, характеристик автора та аудиторії.

Текстовий аналіз – детальний аналіз мовних засобів на різних рівнях (лексика, граматики, синтаксис, риторика).

Дискурсивний аналіз – виявлення зв'язків між текстовими характеристиками та ідеологічними структурами.

Соціальний аналіз – інтерпретація результатів у контексті соціальних відносин та владних структур.

Лексико-семантичний аналіз. Лексико-семантичний аналіз спрямований на вивчення значень та функцій лексичних одиниць у контексті маніпулятивного дискурсу.

Компонентний аналіз – розкладання значення слова на семантичні

компоненти (семи). Цей метод дозволяє виявити конотативні елементи значення, що є носіями оцінності та емоційності.

Аналіз семантичних полів – вивчення груп слів, пов'язаних спільним значенням. Аналізуються семантичні поля «війна», «окупація», «опір», «звільнення» тощо.

Аналіз семантичних трансформацій – вивчення змін значень слів у різних контекстах та в різні періоди. Особлива увага приділяється процесам евфемізації та дисфемізації.

Метафоричний аналіз – вивчення концептуальних метафор, що структурують сприйняття реальності. Метафори є потужним інструментом маніпуляції, оскільки вони неявно просувають певну інтерпретацію подій.

Компаративний аналіз. Компаративний аналіз забезпечує можливість порівняння наративів та стратегій у різних вимірах.

Синхронне порівняння – порівняння контенту проукраїнських та проросійських каналів в один і той самий період. Це дозволяє виявити спільні та відмінні риси в маніпулятивних стратегіях обох сторін.

Діахронне порівняння – порівняння контенту одних і тих самих каналів у різні періоди. Це дозволяє простежити еволюцію наративів та зафіксувати трансформації, зумовлені зміною соціально-політичного контексту.

Порівняння типів каналів – порівняння контенту каналів традиційних ЗМІ та каналів громадянської журналістики. Це дозволяє виявити відмінності в підходах до верифікації інформації та дотримання професійних стандартів.

2.3. Періодизація дослідження

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 2019 по 2025 рік. Вибір початкової дати зумовлений не моментом анексії Криму (2014), а специфікою об'єкта дослідження – україномовних Telegram-каналів кримської тематики. Попри те що анексія відбулася у 2014 році, Telegram як масова новинна платформа в

Україні сформувався значно пізніше: стрімке зростання аудиторії та кількості тематичних каналів фіксується дослідниками починаючи з 2018–2019 років. До цього часу платформа використовувалася переважно для особистої комунікації та не мала достатньої кількості активних каналів, репрезентативних для системного аналізу наративів.

Отже, перший етап: 2019–2021 роки. Проукраїнські канали послуговувалися стриманою дипломатичною риторикою, орієнтованою на міжнародно-правовий контекст. Домінували теми соціально-економічного та гуманітарного характеру: водопостачання, переслідування кримських татар, вплив санкцій. Термін «анексія» вживався частіше, ніж «окупація». Загальна тональність – констатувальна, аналітична.

Другий етап: 2022-2025 роки – воєнізований мобілізаційний дискурс. Після 24 лютого 2022 року відбувся різкий перехід до мобілізаційного стилю. Дипломатичну риторичку витіснила пряма конфронтаційна лексика. Сформувалися нові сталі конструкції: героїзація руху опору, наратив неминучості деокупації, дегуманізація противника. Крим перефреймувався з «окупованої території» на «стратегічний об'єкт у військовій інфраструктурі ворога».

2.4. Емпірична база та корпус дослідження

Формування корпусу. Емпіричну базу дослідження становить корпус публікацій телеграм-каналів, відібраних відповідно до критеріїв, викладених у підрозділі 2.1. Загальний обсяг корпусу – понад 2000 публікацій, що охоплюють період 2019–2025 років.

Структура корпусу за періодами:

- період 2019-2021 років: 1000 публікацій (по 500 від проукраїнських та проросійських каналів);
- період 2022-2025 років: 1000 публікацій (по 500 від кожної сторони).

Процедура відбору публікацій. Для забезпечення репрезентативності вибірки

застосовано комбінований підхід:

Систематична вибірка – відбір кожної n-ї публікації з хронологічного переліку. Цей метод забезпечує рівномірне представлення різних часових періодів.

Цілеспрямована вибірка – додатковий відбір публікацій, присвячених ключовим подіям (удари по Кримському мосту, знакові затримання тощо). Цей метод дозволяє порівняти висвітлення одних і тих самих подій різними каналами.

Вибірка максимальної варіації – відбір публікацій, що представляють різні типи контенту (новини, аналітика, заклики до дії тощо). Цей метод забезпечує охоплення всього спектру наративних практик.

Технічні аспекти збору даних. Збір даних здійснювався з використанням таких інструментів:

Ручний збір – копіювання публікацій безпосередньо з телеграм-каналів. Цей метод застосовувався для детального якісного аналізу.

Архівні джерела – використання веб-архівів телеграм-каналів (tgstat.ru) для доступу до історичних публікацій.

Скріншоти – фіксація візуального оформлення публікацій для аналізу мультимодальних елементів.

Обмеження емпіричної бази. При інтерпретації результатів слід враховувати обмеження емпіричної бази:

Доступність матеріалів. Деякі канали видалили історичні публікації або були заблоковані, що обмежує доступ до раннього контенту.

Верифікація авторства. Анонімність багатьох каналів унеможливорює перевірку інформації про їх авторів та афіліації.

Динамічність платформи. Телеграм-канали постійно змінюються (з'являються нові, закриваються старі), що ускладнює фіксацію «знімку» інформаційного простору.

Мовні обмеження. Дослідження охоплює україномовні та російськомовні канали, залишаючи поза увагою контент іншими мовами (зокрема,

кримськотатарською, англійською).

2.5. Валідність та надійність дослідження

Забезпечення валідності. Валідність дослідження забезпечується кількома механізмами:

Триангуляція методів – використання комплексу кількісних та якісних методів дозволяє верифікувати результати, отримані різними способами.

Триангуляція джерел – аналіз каналів різних типів та ідеологічних спрямувань забезпечує багатоперспективність дослідження.

Експертна валідація – ключові висновки обговорювалися з експертами в галузі медіадосліджень та кримської проблематики.

Перевірка інтерпретацій – альтернативні інтерпретації результатів систематично розглядалися та відхилялися або враховувалися.

Забезпечення надійності. Надійність дослідження забезпечується:

Прозорістю процедур – усі методологічні рішення документовано та обґрунтовано.

Стандартизацією кодування – використання чітких критеріїв та кодувальних листів забезпечує відтворюваність результатів.

Подвійним кодуванням – частина матеріалу закодована двома дослідниками незалежно для перевірки узгодженості.

Аудиторським слідом – збережено всі первинні матеріали та проміжні результати аналізу.

Етичні аспекти дослідження. При проведенні дослідження дотримано етичних принципів:

Публічність даних – аналізувався лише публічно доступний контент телеграм-каналів.

Анонімність джерел – при цитуванні публікацій каналів руху опору враховано потенційні ризики для їх авторів.

Об'єктивність аналізу – незважаючи на чітку позицію автора щодо статусу Криму, аналіз здійснювався з дотриманням наукової об'єктивності.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі викладено методологічні засади дослідження маніпулятивних наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримського питання.

Розроблено критерії відбору та класифікації телеграм-каналів за ідеологічною спрямованістю. Виявлено комплекс лексико-семантичних, тематичних та позиційних маркерів, що дозволяють ідентифікувати канали як проукраїнські або проросійські. До вибірки включено 16 телеграм-каналів (8 проукраїнських та 8 проросійських), що представляють різні типи медіа: канали традиційних ЗМІ, канали громадянської журналістики та руху опору, офіційні канали, регіональні новинні канали.

Обґрунтовано комплекс методів аналізу, що включає: кількісний контент-аналіз для виявлення частотних характеристик лексики та тематичних категорій; якісний контент-аналіз для інтерпретації змісту повідомлень; критичний дискурс-аналіз за методологією Т. ван Дейка для виявлення ідеологічних структур та механізмів маніпуляції; лексико-семантичний аналіз для вивчення значень та функцій лексичних одиниць; компаративний аналіз для порівняння наративів у синхронному та діахронному вимірах.

Запропоновано періодизацію дослідження, що охоплює два етапи: 2019–2021 роки (інформаційно-аналітичний дискурс) та 2022–2025 роки (воєнізований мобілізаційний дискурс). Межею між етапами слугує початок повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року – подія, що зумовила якісний розрив у характері наративів та докорінно змінила комунікативні стратегії проукраїнських каналів кримської тематики.

Сформовано емпіричну базу дослідження, що охоплює понад 2000 публікацій телеграм-каналів за період 2019-2025 років. Описано процедури відбору матеріалу

та забезпечення валідності й надійності дослідження.

Викладена методологія створює підґрунтя для емпіричного аналізу еволюції маніпулятивних наративів, результати якого представлено в наступних розділах дисертації.

РОЗДІЛ 3

ЕВОЛЮЦІЯ НАРАТИВІВ ПРО КРИМ В УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ

Третій розділ присвячено емпіричному аналізу трансформації наративів українських телеграм-каналів про Крим у період 2014-2025 років. На основі методології, викладеної в попередньому розділі, простежено динаміку змін у тематичному фокусі, лексичному складі, наративних стратегіях та функціях каналів під впливом соціально-політичних чинників.

3.1. Наративи довоєнного періоду (2014-2021)

Період з 2014 по 2021 рік характеризується формуванням базових наративних структур українського медіадискурсу про Крим та їхньою поступовою консолідацією в умовах «замороженого конфлікту». Аналіз публікацій цього періоду дозволяє виявити домінуючі теми, характерні мовні засоби та особливості наративних стратегій.

3.1.1. Інституційний контекст та медіаландшафт

Формування українського медійного простору кримської тематики у період 2014-2021 років відбувалося в складних інституційних умовах. Після окупації півострова українські ЗМІ були фактично витіснені з Криму: частина медіа була закрита окупаційною владою, інші – змушені переїхати на материкову частину України.

Найбільш системного удару зазнали кримськотатарські медіа. Телеканал АТР, який був головним кримськотатарським медіа, у березні 2015 року був змушений припинити мовлення на території Криму через відмову отримати російську реєстрацію у Роскомнадзорі. Як зазначає Freedom House, місцеві незалежні медіа, включаючи кримськотатарські платформи, такі як АТР, були фактично знищені на півострові; у 2015 році багатьом з них було відмовлено в

реєстрації з очевидно політизованих причин, що змусило їх перебазуватися до Києва [92]. Подібна доля спіткала радіо «Мейдан», газету «Авдет» та інші кримськотатарські видання. Переслідувань зазнали також загальноукраїнські медіа: закрито «Кримську світлицю», обмежено доступ до українських телеканалів. За оцінкою Freedom House, ситуація зі свободою преси в Криму є однією з найгірших у світі – у 2017 році півострів опинився серед п'яти територій із найнижчим рейтингом свободи медіа.

У цих умовах ключову роль у висвітленні кримської тематики почали відігравати медіа в екзилі та проекти, створені спеціально для інформування про ситуацію на півострові. Найбільш значущим серед них став проєкт «Крим. Реалії» – регіональний підрозділ Української служби Радіо Свобода, запущений у березні 2014 року. Саме «Крим. Реалії» стали основним джерелом систематичної інформації про події в Криму для української та міжнародної аудиторії.

Характерною особливістю медіаландшафту цього періоду був виражений кількісний дисбаланс між проукраїнськими та проросійськими каналами. Проведений моніторинг виявив щонайменше 18 активних проросійських телеграм-каналів із кримської тематики проти лише 5 проукраїнських. Цей дисбаланс пояснюється кількома чинниками: адміністративним ресурсом окупаційної влади, яка активно використовувала Telegram для комунікації з населенням; витісненням українських журналістів із півострова; обмеженими можливостями для створення контенту про Крим «на відстані».

3.1.2. Домінуючі теми та тематичний фокус

Контент-аналіз публікацій проукраїнських телеграм-каналів періоду 2014-2021 років виявив чітку тематичну структуру з домінуванням локальної проблематики.

Водопостачання та екологічні проблеми становили одну з центральних тем. Після того як у 2014 році Україна перекрила подачу води Північно-Кримським каналом, питання водопостачання півострова набуло критичного значення.

Українські канали систематично висвітлювали дефіцит прісної води, його наслідки для сільського господарства та повсякденного життя мешканців.

Проукраїнські канали, зокрема «Крим. Реалії», систематично висвітлювали проблему водопостачання на півострові, акцентуючи на дефіциті води в Північно-Кримському каналі, погіршенні якості питної води та скаргах місцевих жителів. Подібні повідомлення конструювали наратив про системну кризу життєзабезпечення півострова внаслідок анексії, імпліцитно підкреслюючи залежність Криму від України.

Частотний аналіз показав, що лексеми «вода», «водопостачання», «дефіцит», «криза» входили до топ-20 найуживаніших слів у публікаціях цього періоду. Екологічна тематика також включала питання забруднення довкілля, проблеми з утилізацією відходів, стан природоохоронних територій.

Соціально-економічні проблеми формували другий великий тематичний блок. Українські канали акцентували увагу на економічних труднощах півострова: зростанні цін, падінні рівня життя, проблемах малого та середнього бізнесу, наслідках санкцій.

Характерними є публікації на кшталт: «Окупанти анонсували масові податкові перевірки ринків у Криму» або «Курортний сезон у Криму навряд чи відбудеться – Аксьонов» [277]. Такі повідомлення формували картину економічного занепаду півострова, контрастуючи з російською пропагандою про «процвітання» після «возз'єднання».

Аналіз виявив регулярне використання конструкцій, що підкреслюють негативні економічні тенденції: «скорочення», «падіння», «дефіцит», «криза», «проблеми». Позитивна економічна лексика («зростання», «розвиток», «інвестиції») практично не використовувалася або вживалася в іронічному контексті.

Права людини та переслідування становили третій ключовий тематичний блок. Значну увагу приділено переслідуванням кримських татар, репресіям проти

проукраїнських активістів, обмеженням свободи слова та віросповідання.

Канали систематично інформували про затримання активістів, обшуки, судові процеси над «політичними в'язнями». Особлива увага приділялася справам Меджлісу кримськотатарського народу, репресіям проти мусульман за звинуваченнями в «екстремізмі», переслідуванням Свідків Єгови та інших релігійних меншин. Такі повідомлення конструювали наратив про системні порушення прав людини на окупованій території.

Інфраструктурні проблеми – четвертий тематичний блок – охоплював питання транспортного сполучення, енергопостачання, стану доріг та комунальної інфраструктури. Особливу увагу приділено наслідкам енергетичної блокади Криму 2015 року та проблемам із транспортним сполученням після закриття залізничного та автобусного сполучення з материковою Україною.

Тематичний аналіз засвідчив домінування «проблемного» порядку денного: понад 70% публікацій присвячено різноманітним труднощам та негативним явищам на півострові. Позитивні новини (культурні події, досягнення окремих людей) становили менше 10% контенту. Решта – нейтральні інформаційні повідомлення.

3.1.3. Терміносистема та лексичні особливості

Лексико-семантичний аналіз публікацій періоду 2014–2021 років виявив характерну терміносистему, що відрізняється від пізнішого періоду.

Домінування терміну «анексія». Найбільш показовою особливістю є переважне використання терміну «анексія» для позначення подій 2014 року. Частотний аналіз показав, що співвідношення вживання «анексія» до «окупація» становило приблизно 4:1. Термін «анексія» використовувався в 78% випадків, «окупація» – у 19%, інші варіанти («захоплення», «загарбання») – у 3%.

Ця лексична преференція має кілька пояснень. По-перше, термін «анексія» є юридично точнішим для позначення насильницького приєднання території до іншої держави. По-друге, він звучить більш нейтрально та «дипломатично» порівняно з

емоційно забарвленим словом «окупація». По-третє, використання терміну «анексія» відповідало загальному стриманому тону українських медіа цього періоду, орієнтованих на міжнародну аудиторію та дипломатичне вирішення конфлікту.

Типовими є конструкції: «Після анексії Криму Росією...», «Внаслідок анексії півострова...», «Через десять років після анексії...». Термін «окупація» частіше використовувався в контексті прав людини та міжнародного права: «порушення прав людини на окупованій території», «окупаційна влада».

Позначення території. Для позначення Криму використовувалися конструкції: «тимчасово окупована територія» (ТОТ), «окупований Крим», «анексований півострів». Офіційна назва «Автономна Республіка Крим» використовувалася переважно в юридичному контексті.

Характерним є систематичне використання слова «тимчасово», що імплікувало неостаточність поточного стану та перспективу повернення. Ця лексема виконувала важливу ідеологічну функцію, підтримуючи наратив про неминучість відновлення українського суверенітету.

Позначення владних структур. Російські адміністративні органи в Криму позначалися як «окупаційна влада», «так званий уряд», «маріонеткова адміністрація». Посадовці – «так званий глава Криму Аксьонов», «призначений Москвою губернатор». Використання лапок та конструкції «так званий» підкреслювало нелегітимність цих структур.

Емоційно-оцінна лексика. На відміну від пізнішого періоду, емоційно забарвлена лексика використовувалася стримано. Дисфемізми на позначення противника («русня», «орки», «рашисти») практично не вживалися в публікаціях цього періоду. Натомість використовувалися нейтральні або помірно негативні позначення: «російська влада», «окупанти», «загарбники».

Частотний аналіз емоційно-оцінної лексики показав, що негативно забарвлені лексеми становили близько 15% від загальної кількості оцінних слів, позитивно

забарвлені – 5%, нейтральні – 80%. Це свідчить про переважно інформаційний, а не агітаційний характер контенту.

Лексика невизначеності. Значне місце в текстах посідала лексика невизначеності: «за деякими даними», «імовірно», «за неофіційною інформацією», «як повідомляють джерела». Це відображало об'єктивні труднощі з верифікацією інформації з окупованої території та професійний підхід до роботи з неперевіреними даними.

3.1.4. Наративні стратегії

Аналіз наративних стратегій українських телеграм-каналів періоду 2014–2021 років дозволяє виявити домінуючі моделі конструювання повідомлень про Крим.

Інформаційно-аналітична стратегія була домінуючою. Публікації переважно мали формат новин або аналітичних матеріалів із претензією на об'єктивність та збалансованість. Характерними ознаками цієї стратегії є: посилання на джерела інформації (офіційні заяви, правозахисні організації, місцеві джерела); наведення різних точок зору (хоча з явною преференцією проукраїнської позиції); використання фактологічної аргументації; стриманий тон без надмірної емоційності.

Типовим прикладом є публікація: «За даними Кримської правозахисної групи, з початку окупації в Криму заведено понад 200 кримінальних справ за політичними мотивами. Російська влада заперечує політичний характер переслідувань, наголошуючи на дотриманні законодавства РФ».

Стратегія проблематизації спрямована на систематичне акцентування проблем та труднощів на окупованій території. Ця стратегія реалізувалася через: регулярне висвітлення негативних новин; акцент на системних проблемах (водопостачання, економіка, права людини); імплікацію причинно-наслідкового зв'язку між проблемами та фактом окупації; мінімізацію позитивної інформації або її контекстуалізацію в негативному ключі.

Стратегія делегітимізації була спрямована на підрив легітимності російського контролю над Кримом. Вона реалізувалася через: систематичне використання лапок та конструкції «так званий»; акцентування порушень міжнародного права; посилення на позицію міжнародних організацій; демонстрацію невизнання анексії світовою спільнотою.

Віктимізаційна стратегія фокусувалася на жертвах окупаційного режиму – політичних в'язнях, переслідуваних активістах, кримських татарах. Ця стратегія виконувала важливу функцію гуманізації конфлікту, перетворюючи абстрактне геополітичне протистояння на історії конкретних людей.

3.1.5. Образи ключових акторів

Наративний аналіз дозволяє виявити систему образів, що конструювалися в українських телеграм-каналах цього періоду.

Образ мешканців Криму. У публікаціях довоєнного періоду мешканці Криму представлені переважно як пасивні жертви обставин – люди, які опинилися заручниками геополітичного конфлікту. Домінують узагальнені позначення: «жителі Криму», «кримчани», «населення півострова». Індивідуалізовані образи з'являються переважно в контексті репресій (імена політичних в'язнів, активістів).

Окремо виділяється образ кримських татар як особливо вразливої групи, що зазнає системних переслідувань. Цей образ поєднує елементи віктимізації (жертви репресій) та героїзації (носії опору, збереження ідентичності).

Образ окупаційної влади. Російська адміністрація в Криму представлена як нелегітимна, залежна від Москви структура. Домінують характеристики: «маріонетковий», «незаконний», «окупаційний». Конкретні посадовці (Аксьонов, Поклонська) зображуються як виконавці волі Кремля, позбавлені реальної автономії.

Образ Росії. Росія як держава-агресор представлена переважно через інституційні репрезентації (влада, силові структури, законодавство), а не через етнічні чи культурні характеристики. Це відповідає загальному стриманому тону

дискурсу та уникненню відвертої ксенофобії.

Образ України. Україна як держава присутня переважно імпліцитно – як законний суверен території та адресат повернення. Явні згадки пов'язані з дипломатичними ініціативами, санкційною політикою, гуманітарними питаннями (переміщені особи, пенсії).

Образ міжнародної спільноти. Міжнародні організації та західні держави представлені як союзники України у питанні невизнання анексії. Регулярно цитуються заяви ООН, ЄС, ОБСЄ, західних урядів на підтримку територіальної цілісності України.

3.1.6. Функції каналів у довоєнний період

Аналіз функціонального призначення українських телеграм-каналів про Крим у період 2014-2021 років дозволяє виділити кілька ключових функцій.

Інформаційна функція була первинною. Канали виконували роль джерела інформації про події на півострові для української та міжнародної аудиторії в умовах обмеженого доступу традиційних ЗМІ.

Функція документування полягала у фіксації порушень прав людини, репресій, проблемних явищ. Ця документація мала значення як для поточного інформування, так і для майбутнього притягнення до відповідальності.

Функція підтримки зв'язку з проукраїнськи налаштованими мешканцями Криму, які опинилися в інформаційній ізоляції. Канали надавали альтернативу російському інформаційному простору.

Функція міжнародної адвокації – інформування міжнародної спільноти про ситуацію в Криму, підтримка санкційної політики, легітимізація позиції України на міжнародній арені.

Важливо зазначити, що координаційна та мобілізаційна функції, які стануть ключовими після 2022 року, у цей період були практично відсутні. Канали не закликали до активних дій, не координували рух опору, не виконували функцій психологічної мобілізації.

3.2. Трансформація наративів у воєнний період (2022-2025)

Початок повномасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року став переломним моментом, що докорінно трансформував характер і зміст українського медіадискурсу про Крим. Ця трансформація охопила всі аспекти комунікації: від кількісних показників до якісних характеристик контенту.

3.2.1. Структурні зміни медіаландшафту

Перша і найбільш очевидна зміна – кількісне зростання проукраїнських телеграм-каналів, присвячених кримській тематиці. Якщо у довоєнний період функціонувало приблизно 5 активних проукраїнських каналів, то вже до кінця 2022 року їхня кількість зросла до 12, а до 2025 року – перевищила 15.

Серед нових каналів, що з'явилися після лютого 2022 року:

- «Кримський вітер» (заснований у лютому 2022 р.) – став одним із найпопулярніших каналів, досягнувши понад 150 000 підписників;
- «АТЕШ» – канал партизанського руху;
- «Жовта стрічка» – канал руху ненасильницького опору;
- «Кримські партизани» – канал, присвячений підпільній діяльності;
- «Кримський плацдарм» – аналітичний канал з військовою тематикою.

Паралельно відбулося різке зростання аудиторії наявних каналів. Зокрема, «Крим. Реалії» збільшив кількість підписників із приблизно 9000 до понад 25 000. Це зростання пояснюється підвищеним інтересом до кримської тематики в контексті війни та роллю Криму як стратегічного плацдарму російської агресії.

Змінилася й географія аудиторії. Якщо раніше каналами цікавилися переважно переселенці з Криму та журналісти, то після лютого 2022 року аудиторія розширилася за рахунок широкого загалу українців, для яких питання Криму набуло нового значення в контексті війни.

3.2.2. Тематичне зміщення: від локального до воєнного

Найбільш суттєвою якісною зміною стала радикальна трансформація тематичного фокусу публікацій. Локальна проблематика, що домінувала у

довоєнний період, поступилася місцем військово-політичному порядку денному.

Військова тематика стала домінуючою. Контент-аналіз показав, що частка публікацій на військову тематику зросла з менш ніж 10% у довоєнний період до понад 65% після 2022 року. Основні підтеми включають:

Удари по військових об'єктах. Канали систематично висвітлюють удари Збройних Сил України по російських військових об'єктах у Криму: аеродромах, складах боєприпасів, кораблях Чорноморського флоту, командних пунктах, системах ППО. Ці повідомлення супроводжуються позитивними оцінками та коментарями про ефективність українських операцій.

Типовим є повідомлення: «Сили оборони України виносять “вперед ногами” систему противоздушной оборони рф в Крыму» [274]. Такі публікації формують наратив про успішну військову кампанію та вразливість російської інфраструктури в Криму.

Кримський міст. Особливе місце посідає тематика Кримського (Керченського) мосту, який набув символічного значення. Удари по мосту (жовтень 2022 р., липень 2023 р.) висвітлювалися як знакові події, що демонструють здатність України завдавати ударів по ключовій інфраструктурі окупантів. Міст став метафорою нелегітимного зв'язку між Росією та окупованим Кримом.

Діяльність Чорноморського флоту. Регулярно висвітлюються операції проти кораблів ЧФ РФ, переміщення флоту з Севастополя, знищення суден. Наратив фокусується на поступовому витісненні російського флоту з Криму та відновленні контролю України над акваторією Чорного моря.

Системи ППО та аеродроми. Значну увагу приділено ударам по системах протиповітряної оборони та авіабазах, з яких здійснюються ракетні удари по українських містах. Це дозволяє пов'язати події в Криму з безпекою всієї України.

Тематика руху опору стала другим великим блоком. Після 2022 року канали почали систематично висвітлювати діяльність партизанського підпілля: диверсії на залізниці, підпали військових об'єктів, розвідувальну діяльність, акції «Жовтої

стрічки».

Типовим є повідомлення каналу «АТЕШ»: «Партизани спалили залізничну релейну шафу біля села Столбове Джанкойського району» [272]. Такі публікації формують образ активного внутрішнього спротиву на окупованій території.

Гуманітарна тематика не зникла повністю, але суттєво трансформувалася. Замість фокусу на системних проблемах (водопостачання, економіка) акцент змістився на: примусову мобілізацію кримчан до російської армії; репресії проти осіб, підозрюваних у «зраді» та «тероризмі»; фільтраційні заходи та перевірки; умови життя в прифронтових районах.

Локальна проблематика (побутові питання, інфраструктура, економіка) відійшла на периферію, становлячи менше 15% публікацій порівняно з понад 60% у довоєнний період.

3.2.3. Мілітаризація дискурсу

Однією з ключових характеристик трансформації є мілітаризація мови та дискурсу в цілому. Цей процес проявляється на кількох рівнях.

Лексичний рівень. Військова термінологія стала домінуючою в текстах. Найчастіше вживані лексеми включають: «удар», «знищення», «ураження», «ліквідація», «детонація», «ворог», «окупант», «партизани», «диверсія», «розвідка». Частотний аналіз показав зростання вживання мілітарної лексики більш ніж у п'ять разів порівняно з довоєнним періодом.

Особливо показовою є поява нових лексичних одиниць, що відображають реалії воєнного часу: «бавовна» (евфемізм для вибухів), «прильоти», «відпрацювання» (по об'єктах), «денацифікація» (іронічне використання російського терміну).

Фреймінговий рівень. Крим почав осмислюватися виключно через військову призму – як плацдарм російської агресії, стратегічний об'єкт, що підлягає деокупації військовим шляхом. Цивільний вимір життя півострова відійшов на другий план.

Порівняймо типові фреймінги довоєнного та воєнного періодів:

Довоєнний період: «Крим – тимчасово окупована територія, де порушуються права людини і панує економічна криза»

Воєнний період: «Крим – ключовий елемент російської військової інфраструктури, звідки завдаються удари по Україні і який має бути деокупований».

Наративний рівень. Домінуючим став наратив військової перемоги та неминучої деокупації. На зміну стриманим формулюванням прийшли впевнені заяви про майбутнє звільнення півострова.

3.2.4. Трансформація терміносистеми

Воєнний період приніс суттєві зміни в терміносистемі українських телеграм-каналів про Крим.

Зміна співвідношення «анексія»/«окупація». Якщо у довоєнний період домінував термін «анексія» (78% випадків), то після 2022 року картина змінилася: «окупація» стала переважати (62% випадків), «анексія» відійшла на другий план (28%). Це відображає загальний зсув дискурсу в бік більш емоційної та конфронтаційної риторики.

Термін «окупація» має сильніші негативні конотації в пострадянському контексті через асоціації з нацистською окупацією періоду Другої світової війни. Його домінування у воєнний період – свідомий чи несвідомий вибір, що посилює делегітимізацію російської присутності.

Поява нової лексики. У дискурс увійшли нові терміни та вирази: «деокупація» – замість нейтральнішого «повернення» чи «відновлення контролю»; «визволення» – з яскравими позитивними конотаціями; «звільнення» – паралельний термін; «окупант», «загарбник» – витіснили нейтральніші позначення; «рашист», «орк» – дегуманізуючі позначення противника (хоча з різною частотністю в різних каналах).

Емоційно забарвлена лексика. Різко зросло використання емоційно-оцінної

лексики. Позитивні оцінки власних дій: «вражаючий удар», «точно влучання», «успішна операція», «блискуча перемога». Негативні оцінки дій противника: «злочинний режим», «варварські обстріли», «терористична держава».

Дисфемізми на позначення противника стали звичним елементом дискурсу деяких каналів (переважно громадянської журналістики та руху опору). Канали традиційних ЗМІ зберігають більш стриману лексику, хоча загальний тон став емоційнішим.

3.2.5. Нові наративні стратегії

Поряд із трансформацією наявних стратегій, після 2022 року з'явилися нові наративні моделі.

Героїчний наратив став одним із домінуючих. На зміну абстрактним «жителям Криму» прийшли персоніфіковані «герої опору» – партизани, розвідники, диверсанти. Їхні дії романтизуються та ідеалізуються.

Типовим прикладом є публікація: «23 лютого 2022 року кримчанка Христина Кріс приймала клієнтів у салоні краси, а вже наступного дня рано вранці вона стояла в черзі в одному з київських військкоматів... Незабаром вона пройшла шлях від сержанта роти матеріально-технічного забезпечення до старшого бойового медика» [218]. Такі історії формують образ кримчан як активних борців за свободу, а не пасивних жертв.

Мобілізаційний наратив спрямований на спонування аудиторії до дії. Він реалізується через: заклики приєднуватися до руху опору: «Долучайся до «АТЕШ» і дій вже зараз» [172] або емоційно забарвлених зверненнях: «Кожне фото – це новий доказ того, що Крим – це Україна, люди не здалися, чекають на деокупацію й обов'язково її дочекаються! Ялта, Сімферополь та Євпаторія – це Україна! Долучайтеся до руху спротиву» [207]; інструкції з проведення акцій: детальні гайди з безпечного поширення проукраїнської символіки; апеляції до патріотизму та громадянського обов'язку.

Наратив неминучості деокупації формує впевненість у майбутньому

звільненні Криму. Він реалізується через: акцентування військових успіхів; цитування офіційних заяв про деокупацію як стратегічну мету; прогнози та «передбачення» звільнення:

Координаційний наратив пов'язаний із новою функцією каналів – координацією дій опору. Він включає: заклики надавати інформацію про російські військові об'єкти; публікацію результатів розвідки; інструкції з безпечної комунікації.

3.2.6. Трансформація образів ключових акторів

Образ мешканців Криму зазнав суттєвої трансформації. Від пасивних жертв – до активних учасників спротиву. Канали акцентують на тих кримчанах, які чинять опір, надають розвідувальну інформацію, здійснюють диверсії. Навіть звичайні жителі представлені як потенційні союзники, що «чекають на визволення».

Типовими є конструкції на кшталт: «Кримський спротив не спить. У Севастополі партизани розклеюють листівки з гаслами "Слава Україні", "Z фашисти" та "Росії ганьба". Такі "привітання" окупантам місцеві мешканці залишили неподалік російських військових баз» [185]. «У Севастополі чекають на повернення України та нагадують, що треба робити окупантам. На спинці сидіння в одній з маршруток у тимчасово окупованому Севастополі залишили красномовне послання маркером: "Тікайте з Криму – розправа скоро"» [187]; «Партизанському роду нема переводу. За останній тиждень до руху спротиву "Жовта стрічка" подали понад 600 нових заявок на вступ. Дедалі частіше ми бачимо у соцмережах фото із жовтими стрічками та літерою «І», що символізує опір, зроблені у Криму. І коли почнеться активна фаза деокупації, нашій армії буде кому допомогти» [195].

Аналогічний наратив присутній і в каналі «Кримський вітер»: «Во время украинской атаки на корабли ЧФ в Севастополе местные партизаны записали видео на фоне пожара, который российские военные организовали в бухте Казачьей для отвлечения внимания» [249]. Особливу роль відіграє рубрика «Наші очі» [275], яка систематично публікує інформацію від місцевих мешканців про переміщення

російської техніки, позиції ППО та інші військові об'єкти, конструюючи образ кримчан як активних учасників розвідувальної діяльності.

Окремим елементом цього наративу є публікації про переслідування проукраїнськи налаштованих кримчан, що водночас підкреслює їхню мужність та документує репресії: «У Криму викладача хочуть кинути за ґрати через українські пісні. Колишньому викладачеві Білогірського технікуму Андрію Білозерову загрожує в'язниця за українські пісні та антиросійські висловлювання в соцмережах» [190].

Такий наратив формує образ півострова, населеного патріотами України, які лише чекають слушного моменту для відкритого спротиву. Водночас він виконує важливу комунікативну функцію – адресується безпосередньо мешканцям Криму, заохочуючи їх до участі у русі спротиву та надаючи їм символічне визнання.

Образ противника став значно негативнішим і деталізованішим. Російські військові – це не просто «окупанти», а «вбивці», «мародери», «воєнні злочинці». Активно використовується індивідуалізація – публікації про конкретних військових, їхню загибель, з деталями біографії.

Типовою є публікація: «"Вантаж 200" у Севастополь. Свечніков Володимир Вадимович, гвардії рядовий, стрілець-радіотелеграфіст, 810-та окрема гвардійська бригада морської піхоти ЧФ рф. У 2022 році присів на зону, а там підписав контракт із Мінубійств рф. Ліквідований у Курській області» [273].

Образ Збройних Сил України став центральним позитивним референтом. ЗСУ представлені як ефективна, сучасна армія, здатна завдавати відчутних ударів по противнику. Акцентується технологічна перевага (високоточна зброя, дрони), професіоналізм, моральна перевага.

Технологічна перевага. Канали систематично наголошують на ефективності сучасного озброєння ЗСУ. Характерним є пост «Кримського вітра» про систему ПВО IRIS-T: «Противовоздушная система IRIS-T, предоставленная Германией ранее в этом месяце Украине, сегодня сработала со 100% результатом, но подобных

систем нужно больше» [248]. Після масованих ракетних ударів канал констатує: «Спикер командования Воздушных сил ВСУ Юрий Игнат назвал невероятно высоким процент сбивания российских ракет во время атаки 31 октября... около 80%. Это беспрецедентно классный результат» [246].

Аналітична компетентність. ЗСУ та українські спецслужби представлені як структури з високим рівнем аналітичних здібностей. У пості про ракети «Калібр» канал демонструє глибину українського аналізу: «Это снова подтверждает тот факт, что Россия использует для запуска с надводных кораблей "Калибры" в варианте, созданные для старта с подводных лодок... такая тенденция свидетельствует об острой нехватке "обыкновенных" калибров и о том, что Россия перешла к использованию ракет из стратегического резерва» [247].

Стратегічні успіхи. Особливо яскраво образ ефективних ЗСУ розкривається у висвітленні атак на Керченський міст та об'єкти в Криму. «Голос Криму» наголошує на довготривалих наслідках українських ударів: «Ми вдарили по Кримському мосту у жовтні, а наслідки окупанти розгрибають досі. В Росії у бік Криму вишикувалася черга зі ста вантажівок» [189]. Канал також цитує західних експертів: «Колишній командувач армії США у Європі переконаний, що Україна поверне Крим... Україна може виграти цю війну» [191].

Інноваційність. Окремо акцентується здатність України до технологічних інновацій. «Кримський вітер» публікує матеріали про нові розробки: «Ракетная программа Президента Украины в действии. Испытания успешны, реализация эффективна. Ждёт Севастополь, ждёт Камчатка, ждёт Кронштадт...» [257]. Також висвітлюються інноваційні рішення: «Новая разработка СБУ: появились кадры тестирования картонных дронов, атаковавших аэродром в Курске... такие дроны невидимы для вражеских радаров» [256].

Паралізація ворога. Канали формують наратив про те, що ЗСУ фактично нейтралізували загрозу з боку Чорноморського флоту РФ. «Кримський вітер» цитує главу ГУР: «Глава украинской разведки Кирилл Буданов заявил, что военно-

морские ударные беспилотники смогли "парализовать" российский Черноморский флот» [255]. Регулярно публікуються повідомлення про відсутність російських кораблів у морі: «В Черном и Азовском море русские военные корабли отсутствуют... российское командование опасается выводить свои корабли» [267].

Такий образ ЗСУ виконує мобілізаційну функцію, підтримуючи віру у перемогу та обґрунтовуючи очікування деокупації Криму.

3.2.7. Нові функції каналів

Воєнний період приніс суттєве розширення функціонального призначення телеграм-каналів.

Координаційна функція стала однією з ключових для каналів руху опору. «АТЕШ», «Жовта стрічка», «Кримські партизани» фактично виконують роль координаційних центрів для активістів на окупованій території.

Типовим є заклик: «Агенти «АТЕШ» виявили склад боєприпасів на території колишнього об'єкту РХБЗ у Севастополі» [171]. Канал «Жовта стрічка» систематично організовував масові акції: «9 травня, об 11:00, патріоти міст: Херсона, Мелітополя, Бердянська, Енергодара, Нової Каховки вийдуть на Центральні площі своїм міст з метою демонстрації своєї громадянської позиції. Зараз або ніколи, повернемо свої міста!» [204]. Канал також надавав детальні інструкції учасникам: «Візьми прапори, жовтий та синій одяг, символіку – будь-що синіх та жовтих кольорів. По дорозі на мітинг чіпляй жовті стрічки всюди, де тільки можеш. Затопи вулиці хвилею патріотичних кольорів!» [205].

Мобілізаційна функція полягає у формуванні мотивації до дії. Канали не просто інформують, а активно закликають до участі в опорі, волонтерстві, поширенні інформації. Характерним є заклик «Жовтої стрічки»: «Давай покажемо оркам, що скоро їх відправлять додому в пакетах для сміття. Рашисти добре знають, що одразу за жовтими стрічками на вулицях з'являться круті українські бійці з крутими натівськими пушками» [203]. «Кримські партизани» пропонують конкретні інструкції для саботажу: «Каждый российский солдат может взять

пример со своих коллег и остаться безопасно служить в тылу, получая хорошие деньги и обезопасив свою жизнь. Ознакомьтесь с таким важным пособием можна по следующей ссылке» [288].

Функція психологічної підтримки спрямована на підтримку морального духу кримчан, які «чекають на визволення», та українського суспільства загалом. Регулярні повідомлення про успіхи, прогнози деокупації, героїчні історії – все це спрямоване на підтримку віри в перемогу. Типовими є публікації на кшталт: «Звільнити Крим можливо цього літа, після цього все рухне. Крим – це ключ» («Кримські партизани», 08.02.2023, цитата екскомандувача армії США Бена Ходжеса [283]. Канали також систематично публікують фотографії акцій спротиву з підписами на кшталт: «#Сімферополь долучився до акції!UA Ми не забули, що Крим – це Україна!» [206].

Функція психологічного тиску на противника. Деякі канали свідомо орієнтовані (і) на російськомовну аудиторію, включаючи російських військових та мешканців Криму, що підтримують окупацію. Публікації про втрати, знищення техніки, неминучість деокупації мають на меті деморалізацію противника. Характерним є пост «Кримських партизан»: «Рашисты и их прислужники, сначала вас убьют, затем сгорят ваши могилы, а история запомнит вас нацистами, насильниками и убийцами. И в этом виноваты только вы сами» [285]. Канал також публікує інформацію про загиблих російських військових із Криму: «Груз 200 в Перевальное. Тришкин Сергей Александрович, позывной "Москва", 126-я отдельная гвардейская бригада береговой обороны ЧФ» [289].

Функція ідентифікації та стигматизації колаборантів є окремим напрямом діяльності каналів. Систематично публікуються матеріали про осіб, які співпрацюють з окупаційною владою, з прямими погрозами та «вироками». «Кримські партизани» ведуть фактичний облік колаборантів: «Жирная свинья Евгений Балицкий – гауляйтер оккупированной части Запорожья, подписал пожизненный договор на "достойное погребение" с мемориальной компанией из

Крыма. Женечка, не бойся, партизаны убьют тебя быстро» [287]. Окремо висвітлюються справи проти колаборантів: «Мін'юст оголосив про конфіскацію активів зрадниці Ковітіді... За звинуваченням у колабораціонізмі та виправданні збройної агресії РФ проти України Ковітіді світить до 12 років колонії» [186]. Канали також публікують інформацію про доносчиків: «Есть такая в Крыму гнида и девственница – талипов, его жизненное предназначение – оскорблять женщин и вешать на них уголовные дела за комментарии в соцсетях» [286]. Особливо показовим є ведення своєрідних «чорних списків» із прямими погрозами: «Талипов, мы уже близко» [284]. Такий дискурс виконує подвійну функцію: з одного боку, він спрямований на залякування потенційних колаборантів, з іншого – формує у проукраїнської аудиторії відчуття, що «зрада буде покарана».

3.3. Динаміка змін: порівняльний аналіз

Порівняльний аналіз наративів довоєнного та воєнного періодів дозволяє чітко зафіксувати характер і масштаб трансформацій, що відбулися.

3.3.1. Порівняння тематичних пріоритетів

Кількісний аналіз тематичної структури публікацій демонструє радикальні зміни:

Тематичний блок	2019–2021	2022–2025
Військова тематика	8%	62%
Права людини, репресії	25%	15%
Економіка, інфраструктура	30%	8%
Екологія, водопостачання	18%	3%
Рух опору	2%	18%
Історія, культура	10%	5%
Інше	7%	9%

Найбільш різною є зміна частки військової тематики – зростання з 8% до 62%. Це відображає фундаментальний зсув у сприйнятті Криму: від «проблемної території» до «поля бою».

3.3.2. Порівняння лексичних характеристик

Частотний аналіз найуживаніших лексем виявив суттєві відмінності:

Десять лексем з найвищою частотністю вживання довоєнного періоду:
 Крим/кримський; Влада/окупаційний; Росія/російський; Анексія;
 Жителі/населення; Вода/водопостачання; Права/порушення;
 Татари/кримськотатарський; Санкції; Проблема/криза

Десять лексем з найвищою частотністю вживання воєнного періоду:
 Крим/кримський; Удар/ураження; Окупант/ворог; ЗСУ/сили оборони;
 Знищення/ліквідація; Деокупація/звільнення; Міст/Керченський; Флот/кораблі;
 Партизани/опір; Вибух/детонація

Порівняння демонструє перехід від «проблемної» до «воєнної» лексики.

3.3.3. Порівняння тональності

Аналіз емоційного забарвлення публікацій:

Тональність	2019–2021	2022–2025
Нейтральна	65%	30%
Негативна (щодо противника)	20%	45%
Позитивна (щодо України/опору)	10%	20%
Змішана/амбівалентна	5%	5%

Спостерігається чіткий зсув від нейтральної тональності до емоційно забарвленої (негативної щодо противника та позитивної щодо власної сторони).

3.3.4. Чинники трансформації

Виявлені трансформації зумовлені комплексом взаємопов'язаних чинників.

Зовнішні (контекстуальні) чинники:

Ескалація конфлікту. Повномасштабне вторгнення радикально змінило контекст, у якому функціонують медіа. Крим із «замороженої» проблеми

перетворився на активний елемент триваючої війни.

Зміна ролі Криму. Після лютого 2022 року Крим перетворився зі «замороженої» проблеми на активний театр бойових дій: півострів став стратегічним плацдармом для російських ударів по Україні та ключовим елементом мінімально прийняттого для Росії результату війни – поряд із Донбасом і «сухопутним мостом» між ними [75].

Зростання запиту на інформацію. Зростання запиту на інформацію. Суспільний інтерес до кримської тематики різко зріс, що створило попит на новий тип контенту. Як зазначає щорічне опитування USAID/Internews, «повномасштабна війна радикально вплинула на потребу респондентів у новинах – фактично виникла потреба в постійному потоці інформації», при цьому «контроль над новинами став одним із факторів відчуття безпеки» [151, с. 12]. За даними Reuters Institute for the Study of Journalism, більшість населення у всіх досліджених країнах – від Польщі до Бразилії – стежила за конфліктом принаймні досить уважно, що свідчить про глобальний характер цього інформаційного запиту [71].

Внутрішні (медійні) чинники:

Демонізація інформаційного поля. Повномасштабне вторгнення кардинально змінило структуру медіапростору: традиційні ЗМІ втратили домінуючі позиції в інформаційному просторі. Моніторинг рейтингів Telegram-каналів серед українських користувачів упродовж 14 тижнів показав, що жоден канал традиційних медіа не потрапив до жодного рейтингу, тоді як анонімні канали демонстрували найвищу стабільність присутності – що підтверджує утвердження позаінституційних акторів як нових центрів впливу в цифровому інформаційному просторі [3, с. 1].

Технологічні можливості. Telegram надав інструменти для швидкого створення каналів та охоплення широкої аудиторії без значних ресурсів. За даними Центру медіаплюралізму та свободи медіа, «після 24 лютого 2022 року 63,3% українців почали читати Telegram-канали для отримання новин, тоді як до

повномасштабного вторгнення це робили лише 35,9%» (Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2024: <https://cmpf.eui.eu/ukranian-media-landscape-in-2022/>). Як зазначається в дослідженні Intelligence and National Security, присвяченому використанню Telegram українською розвідкою, «можливості мовлення платформи дозволяють організаціям поширювати повідомлення необмеженій кількості підписників, фактично перетворюючи месенджери на засоби масової інформації» – наприклад, офіційний канал ГУР МО України за два роки набрав понад 240 тисяч підписників (Intelligence and National Security, 2025: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08850607.2025.2522222>). За даними Gradus Research, 65% українців дізнаються про події в месенджерах, тоді як у серпні 2020 року цей показник становив лише 41% (Gradus Research, 2023: <https://gradus.app/en/open-reports/gradus-research-changes-in-media-consumption-ua/>).

Ідеологічні чинники:

Консолідація національного наративу. Війна сприяла консолідації українського суспільства та радикалізації позицій щодо окупованих територій. На основі п'яти загальнонаціональних опитувань та серії фокус-груп В. Кулик у своєму дослідженні в Problems of Post-Communism доходить висновку, що «після іноземних агресій національна ідентичність не лише стала більш значущою для українців – вона набула радикальнішого значення, таким чином надаючи нібито громадянській прив'язаності до батьківщини потенційно ексклюзивного етнокультурного змісту» (Kulyk, 2024: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10758216.2023.2224571>). К. Естес та С. Файнштейн на основі контент-аналізу чотирьох регіонально та лінгвістично різноманітних українських друкованих видань виявили «зсув домінуючої рамки від поляризації до "оборонного націоналізму"» після повномасштабного вторгнення (Estes & Feinstein, 2025: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2025.2524433>). Як зазначають дослідники Wilson Center, «Росія створила Україну, об'єднану в опорі до

вторгнення. Заперечення Путіним української національної ідентичності та звірства російської армії об'єднали українців з самого початку» (Wilson Center, 2023. <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/dynamics-identity-ukrainians-living-front>).

Відмова від дипломатичних евфемізмів. Перспектива переговорного врегулювання втратила актуальність, що дозволило відмовитися від стриманої риторики. Як показує дисертаційне дослідження Дж. Пантер, російськомовні українці «ще більше дистанціювалися від свого потенційного гнобителя, розірвавши останні залишки» культурного та лінгвістичного зв'язку з Росією, що знайшло безпосереднє відображення і в медіадискурсі (Panter, 2023: https://academicworks.cuny.edu/gc_etds/5149/). М. Павлишин, професор українознавства, зауважує, що «характерною рисою еволюції української ідентичності є трансформація мови, яка зазвичай вважається ядром етнокультурної ідентичності, в символ української громадянської ідентичності» – декларована прихильність до української мови дедалі більше сигналізує не про етнічну, а про громадянську належність (Pavlyshyn, 2024: <https://humanities.org.au/power-of-the-humanities/identity-shifts-wartime-ukraine/>).

Потреба в мобілізації. Воєнний час створив потребу в мобілізаційному дискурсі, спрямованому на підтримку бойового духу. Як демонструє дослідження, опубліковане на платформі Academia.edu, «медіаландшафт України динамічно адаптувався під час вторгнення 2022 року, втілюючи децентралізовану, мережеву модель "рйної комунікації" (swarm communication), що поєднує вертикальні, горизонтальні та висхідні потоки інформації», при цьому «ця гібридна медіастратегія не лише сприяла масовій мобілізації, але й компенсувала дефіцит ресурсів» (Academia.edu, 2025: https://www.academia.edu/Documents/in/War_and_the_Media).

На думку авторів дослідження в Journal of Information Policy, «медіа та технології можуть мати позитивний вплив у сучасних війнах, сприяючи швидкому поширенню правдивої інформації, підтримуючи моральний дух населення та

військових, а також мобілізуючи міжнародну підтримку» (Journal of Information Policy, 2025: <https://scholarlypublishingcollective.org/psup/information-policy/article/doi/10.5325/jinfopoli.15.2024.0007/401263/>). А. Ерліх з Університету Макгілла підкреслює, що «джерелом цього опору є громадянська ідентифікація більшості українців з Україною та лояльність до української держави, незалежно від мови, якою вони розмовляють, або їхнього етнічного походження» (Erlich, 2022: <https://warontherocks.com/2022/04/roots-of-the-resistance-understanding-national-identity-in-ukraine/>).

3.4 Кримський міст як символ: аналіз кейсу

Особливого значення для розуміння трансформації наративів набуває аналіз висвітлення подій навколо Кримського (Керченського) мосту. Цей об'єкт став символом, навколо якого будуються ключові наративи обох сторін.

3.4.1. Символічне значення мосту

Кримський міст, відкритий у 2018 році, має подвійне значення. Для російської сторони – це символ «возз'єднання» Криму з Росією, матеріальне втілення «остаточності» анексії. Для української – символ нелегітимного зв'язку, що має бути розірваний. Міст став одним із найбільш впізнаваних символів конфлікту, і його пошкодження набуло значення, що виходить далеко за межі військово-стратегічного виміру.

Як зазначає дослідниця з Інституту Ватсона при Браунівському університеті О. Сімонова, «міст набув перформативної сили, що виходить за межі його фізичної функції, символізуючи об'єднання російської історії, географії та ідентичності. Він став територією як військового, так і символічного конфлікту, особливо після 2022 року» [136]. Путін організував численні події на мосту з 2019 року з метою культивування патріотичних почуттів та підтримки «кримського консенсусу», який виправдовує анексію 2014 року.

Для України міст має протилежне символічне значення. Дослідники

Австралійського інституту стратегічної політики (ASPI) підкреслюють, що «війна почалася вісім років тому з анексії Криму, і Керченський міст став символом російської окупації півострова» [115]. Міст було збудовано за чотири роки після анексії і відкрито 15 травня 2018 року з великою помпою: Путін особисто сів за кермо яскраво-помаранчевого КамАЗу і очолив колону з кількох десятків одиниць будівельної техніки. Кадри з кабіни вантажівки, де задоволений Путін у джинсах та куртці веде машину, транслювалися наживо на російських державних телеканалах як знак завершення «возз'єднання» Криму з Росією [123].

Подвійне символічне значення мосту підтверджується аналізом Центру геополітики, безпеки та інформаційних технологій (CeGIT): «Для Росії міст є символом анексії Криму або так званого повернення Криму до російських кордонів. Кримський міст також має особисте значення для Путіна і Кремля, оскільки символізує здатність Путіна реалізовувати масштабні інфраструктурні проекти та його мрії про відновлення колишньої величі Росії. З іншого боку, для України Кримський міст є символом російської окупації та агресії» [124].

Аналітики Hudson Institute підкреслюють, що проект мосту було анонсовано після російського вторгнення до Криму в 2014 році та завершено в 2018 році: «Це найпотужніший символ незаконної анексії півострова Росією та пам'ятник геополітичному баченню силовиків, які мріють про відроджену радянську імперію. Не випадково під час церемонії відкриття Путін зі сталінською театральністю відсвяткував завершення будівництва, проїхавшись по мосту на вантажівці та похвалив будівельників за "диво"» [65].

3.4.2. Висвітлення удару 8 жовтня 2022 року

Перший масштабний удар по мосту стався 8 жовтня 2022 року (за офіційною російською версією – вибух вантажівки, за неофіційними даними – операція СБУ). Аналіз висвітлення цієї події українськими каналами демонструє характерні риси воєнного нарративу.

Оперативність реакції. Канали відреагували миттєво, публікуючи фото та

відео з місця події ще до появи офіційних підтверджень. Зокрема, телеграм-канал «Кримський вітер» о 07:32 опублікував першу інформацію: «На Керченском мосту горит железнодорожная цистерна с топливом. Движение по автомобильным и ж/д путям временно приостановлено» [233], а вже о 07:33 з'явився пост із цитатою очевидця: «Ровно в шесть х*рнули. По словам очевидцев, взрыв был такой сильный, что перебудил весь город» [234]. О 07:50 канал констатував: «Два автомобильных пролета Керченского моста – всё. Состояние железнодорожных пролетов будет ясно, когда прекратится пожар» [235].

Емоційна тональність. Публікації мали виражено святковий характер із використанням іронії та сарказму. Характерним прикладом є пост о 08:06: «Мост цел, просто он теперь идет на дно» [236], а також о 13:31: «Крымский мост выполнил "плановую перегруппировку" в море» [244] – іронічне обігрування російського евфемізму про «перегрупування» військ. Пост о 09:08 передавав настрої кримчан через ненормативну лексику: «"Пожили, блть, и хватит": коротко об утреннем субботнем настроении в Крыму» [238]. Окремо анонсувалася поштова марка з мостом: «На ней изображены герои фильма "Титаник", стоящие на краю у обрушенного пролета моста» [243] – приклад меміфікації військової події.

Символічне осмислення. Удар інтерпретувався як знаковий момент звільнення Криму. Канал цитував радника Офісу Президента України Михайла Подоляка: «Крым, мост, начало. Все незаконное должно быть уничтожено, все украденное должно быть возвращено Украине, все оккупированное Россией должно быть изгнано» [241]. О 10:57 з'явився пост: «Не прошло і півроку, як "битва за Київ" перетворилася в "битву за Крим"» [242]. Особливо показовим є використання пісні «Поїзд у вогні» групи «Акваріум» з коментарем: «Написано будто о сегодняшнем времени» [239] – апропріація російської рок-культури для легітимації антиросійського нарративу.

Військова аналітика. Паралельно публікувалися аналітичні матеріали про стратегічне значення пошкодження мосту для логістики російської армії. О 09:52

канал констатував: «На Керченском мосту повреждена не только автомобильная, но и железнодорожная часть. На ее восстановление понадобятся месяцы. Это означает, что снабжение российских войск на Юге Украины становится крайне затруднительным. Потоки эшелонов с боевой техники, боеприпасами, топливом, которые каждый день текли через Керченский мост на Юг Украины, теперь надолго остановлены». [240]. Також канал деконструював російський міф про «непрístupність» мосту, цитуючи попередні заяви російських експертів про багаторівневу систему захисту з іронічним висновком: «Не уберегли ПВО и гвардия, у аквалангистов был выходной, а у боевых дельфинов – корпоратив с аквадискотекой» [245].

3.4.3. Міст як елемент нарративу деокупації

У проукраїнському дискурсі Кримський міст став центральним елементом нарративу деокупації. Регулярно з'являються публікації про: технічний стан мосту після ударів; прогнози щодо його знищення; обговорення долі мосту після деокупації; «зворотний відлік» до знищення.

Міст функціонує як символ, що дозволяє конкретизувати абстрактну ідею деокупації, надати їй візуального образу.

3.5. Проблемні аспекти трансформації

Трансформація нарративів українських телеграм-каналів про Крим, попри її мобілізаційну ефективність, породжує низку проблемних аспектів, що заслуговують на критичний аналіз.

3.5.1. Зниження стандартів верифікації

Одним із наслідків трансформації стало помітне зниження стандартів верифікації інформації в частині каналів. Якщо «Крим. Реалії» зберігають принцип подвійної перевірки, то канали громадянської журналістики часто публікують інформацію без належної верифікації.

«Кримський вітер», наприклад, регулярно публікує повідомлення з

позначками «за попередніми даними», «за інформацією підписників», без зазначення конкретних джерел. Типовими є формулювання на кшталт: «Сообщают наши источники. Собираем информацию» [252], «Информация требует проверки» [250]. Характерним є також використання конструкцій: «Уточняем подробности», «Пытаемся выяснить, откуда» [251]. Це підвищує оперативність, але створює ризики поширення неперевіреної або хибної інформації.

Окремою проблемою є публікація інформації, що згодом виявляється хибною. Показовим є випадок із відео вибуху на Керченському мосту 8 жовтня 2022 року, коли канал опублікував матеріал із подальшим уточненням: «Как выяснилось, данное видео – монтаж» [237]. Такі ситуації підривають довіру до каналу як джерела інформації.

3.5.2. Дегуманізація противника

Використання дегуманізуючої лексики є етично проблемним аспектом воєнного дискурсу. Аналіз телеграм-каналу «Голос Криму» демонструє систематичне застосування зневажливих характеристик щодо росіян та представників окупаційної влади.

Зоологічні метафори. Канал активно використовує анімалістичну лексику для дегуманізації противника. Характерним прикладом є пост від 24 січня 2023 року про шкоду врожаю від гризунів: «Насправді біда не у місцевих мишах, а у російських пацюках, через яких на півострові — саме лихо і розорення, але це вже ненадовго» [184]. Метафора «пацюки» позбавляє противника людських рис, водночас емодзі демона підсилює образ ворога як втілення зла.

Побутова зневага. Окрім зоологічних метафор, канал застосовує характеристики, що апелюють до стереотипів про низький рівень життя та культури росіян. У пості від 28 січня 2023 року про аварійне житло, видане сироті, зазначено: «Росіяни, які звикли жити в хліву, напевно, й не збагнуть, що ж з будинком не так...» [196]. Такі формулювання конструюють образ росіян як цивілізаційно неповноцінних.

Чорний гумор щодо загиблих. Особливо проблемним є використання чорного гумору стосовно втрат противника. У пості від 26 січня 2023 року про заяву Аксьонова щодо припинення постачання добрив до Німеччини канал коментує: «Було б добре, якби росіяни перестали постачати добрива і нам в Україну, бо вже заривати нема куди, а насіння у кишені ці нещасні все одно забувають покласти» [188]. Жарт містить подвійний евфемізм: «добрива» як тіла загиблих російських військових та «насіння в кишені» як відсилання до поширеного українського мему про соняшникове насіння для окупантів.

Залучення аудиторії до символічного насильства. Канал не лише продукує дегуманізуючий контент, але й залучає до цього аудиторію. У пості від 26 січня 2023 року про колаборантку Ольгу Ковітіді, яка підписувала снаряди, що мають вбивати українців, канал запитує: «А що би ви написали на "листівці" для Ольги Ковітіді?» [193]. Таке інтерактивне залучення перетворює читачів на співучасників символічного насильства.

Саркастичні коментарі щодо мобілізованих. У пості від 26 січня 2023 року канал «доповнює» російські рекрутингові оголошення: «Рекрутери забули прописати ще кілька пунктів: готовність померти від голоду ще до відправки на фронт; готовність замерзнути до смерті в окопі, не вступивши у жоден бій; готовність бути вбитим своїми ж під час розділу награбованого; готовність віддати життя за старого божевільного маніяка, машину "Лада" і вінок від комунальної служби» [192]. Хоча цей текст спрямований на деморалізацію потенційних рекрутів, він водночас знецінює людське життя.

Такий дискурс, попри його мобілізаційну ефективність, створює етичні проблеми: знижує психологічні бар'єри для насильства, перешкоджає майбутньому примиренню та може використовуватися російською пропагандою як доказ «українського нацизму». Показово, що канали традиційних ЗМІ («Крим. Реалії») значно стриманіші у використанні подібної лексики, обмежуючись нейтральними формулюваннями на кшталт «окупанти», «російські військові», «загарбники».

3.5.3. Ризики для джерел інформації

Координаційна функція каналів руху опору створює реальні ризики для безпеки інформаторів. Випадок Ігоря Качурця – кримчанина, затриманого за передачу інформації каналу «Кримський вітер» – демонструє ці ризики.

Проросійський канал «Кримський смерш» опублікував відео із «вибаченнями» затриманого, повідомивши: «Качурец Игорь Иванович... осуществлял съёмку работы ПВО и скидывал её в псевдокрымский канал "Крымский ветер"... а также в соцсетях размещал проукраинские посты, ждал ВСУ и отрицал территориальную целостность страны... Материалы переданы в суд, решается вопрос о возбуждении уголовного дела.» [282]. Цей випадок підкреслює необхідність більш відповідального підходу до захисту джерел, про що йтиметься детальніше в п'ятому розділі.

3.5.4. Проблема «бульбашок» та ехо-камер

Радикалізація наративів може сприяти формуванню інформаційних «бульбашок», де аудиторія отримує лише інформацію, що підтверджує її наявні переконання. Це особливо проблемно в контексті підготовки до майбутньої реінтеграції, яка потребуватиме діалогу та примирення.

Приклад формування ехо-камери через категоричні оцінки:

У каналі «Голос Криму» публікується опитування з бінарними варіантами відповідей:

«Хто тупіший? – Аксьонов / Константинов» [202].

Такий формат не передбачає нейтральної позиції та автоматично виключає з дискусії тих, хто може мати складніше ставлення до окупаційної влади.

Приклад самореференційного підтвердження наративу:

«Впевнена, Крим нас усіх ще здивує своїм українським патріотизмом» – постпред президента Ташева. «І ми впевнені 😊 кримські українці вже шують прапори до Перемоги» [197].

Офіційна позиція та редакційний коментар взаємно підсилюють один одного,

створюючи замкнене коло підтверджень без емпіричних даних.

Приклад дегуманізації опонентів, що унеможлиблює діалог:

«А розміновувати ці поля ми потім запросимо зокрема Леоніда Івлєва» [199].

«Бажано, щоби Константинов, Аксьонов та їхні посіпаки скоріше туди поїхали «передавати досвід». ЗСУ їх зустрінуть як Рогозіна» [200].

Такі висловлювання, хоча й емоційно зрозумілі в контексті війни, формують у аудиторії установку на помсту, а не на правовий процес реінтеграції.

3.5.5. Розрив між наративом та реальністю

Героїчний наратив про масовий опір у Криму може не відповідати реальному масштабу підпільної діяльності. Завищені очікування щодо «народного повстання» при деокупації можуть призвести до розчарувань та ускладнити процес реінтеграції.

Приклад гіперболізації масштабу спротиву:

«За останній тиждень до руху спротиву "Жовта стрічка" подали понад 600 нових заявок на вступ... І коли почнеться активна фаза деокупації, нашій армії буде кому допомогти» [195].

600 заявок за тиждень при населенні Криму 2 млн осіб презентується як свідчення масового руху, хоча це становить 0,03% населення. При цьому кількість заявок не дорівнює реальній участі в спротиві.

Приклад нереалістичних прогнозів:

«Військовий експерт Роман Світан вважає, що українські військові весною 2023 року зможуть вийти на узбережжя Азовського моря, а до кінця літа – звільнити Крим» [201].

«Крим може бути звільнений вже цього літа: Бен Ходжес» [198].

Ці прогнози не справилися, що може підірвати довіру аудиторії до каналу та формувати цинізм щодо будь-яких оптимістичних заяв.

Приклад перебільшення можливостей підпілля:

Канал «АТЕШ» декларує:

«За время своего недолгого существования мы провели почти 100 успешных акций внутри армии рф... Мы уничтожили 83 рашиста» [169].

Ці цифри неможливо верифікувати, а їх публікація створює образ потужної підпільної мережі. Водночас реальні звіти про конкретні операції (підриг залізничної колії між Раденськом та Абрикосівкою) свідчать про значно скромніший масштаб – одиничні диверсії на інфраструктурі.

Приклад протиріччя між очікуваннями та визнаними проблемами:

«Крим завжди був українським, в ньому завжди жили українці... Чи винні кримські українці в тому, що були стільки років фактично анексовані імперією?» – допис кримчанки Christina Lysova [194].

Цей щирий текст визнає, що навіть до 2014 року українська ідентичність у Криму була маргіналізованою (0 українських шкіл у 1991 році), що суперечить наративу про масову підтримку України серед кримчан.

Висновки до Розділу 3

Проведений аналіз дозволяє зафіксувати фундаментальну трансформацію наративів українських телеграм-каналів про Крим, що відбулася після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році.

У довоєнний період (2014-2021) домінував інформаційно-аналітичний стиль із фокусом на локальній проблематиці: водопостачанні, економічних труднощах, порушеннях прав людини. Терміносистема характеризувалася переважанням юридично точного терміну «анексія» над емоційно забарвленим «окупація». Тональність публікацій була переважно нейтральною, емоційно-оцінна лексика використовувалася стримано. Наративні стратегії включали проблематизацію, делегітимізацію та віктимізацію. Функції каналів обмежувалися інформуванням, документуванням та підтримкою зв'язку.

У воєнний період (2022-2025) відбулися радикальні зміни за всіма

параметрами. Тематичний фокус змістився на військову проблематику (зростання з 8% до 62%). Терміносистема трансформувалася: «окупація» витіснила «анексію», з'явилася нова мілітарна лексика. Тональність стала емоційно забарвленою, з активним використанням як позитивних оцінок власної сторони, так і негативних – противника. Нові наративні стратегії включають героїзацію, мобілізацію, конструювання неминучості деокупації. Функції каналів розширилися, включивши координацію, мобілізацію та психологічний вплив.

Ключовими чинниками трансформації стали: ескалація збройного конфлікту, зміна стратегічної ролі Криму, демонополізація інформаційного поля через появу нових каналів, консолідація національного наративу та відмова від дипломатичних евфемізмів.

Трансформація має як позитивні, так і проблемні наслідки. До позитивних належать мобілізаційна ефективність, підтримка морального духу, координація руху опору. До проблемних – зниження стандартів верифікації, дегуманізація противника, ризики для безпеки джерел, формування ехо-камер.

Виявлені тенденції свідчать про глибоку трансформацію українського медіадискурсу про Крим, що відображає ширші зміни в суспільній свідомості та стратегічних пріоритетах держави в умовах екзистенційного конфлікту.

РОЗДІЛ 4

МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ КРИМСЬКОЇ ТЕМАТИКИ

Четвертий розділ присвячено порівняльному аналізу маніпулятивних стратегій, що використовуються в проукраїнських та проросійських телеграм-каналах при висвітленні кримської тематики. На основі емпіричного матеріалу систематизовано типові прийоми маніпулятивного впливу, виявлено їх специфіку залежно від ідеологічної спрямованості каналу, а також досліджено механізми конструювання альтернативних версій реальності.

Принципова відмінність між двома дискурсами, досліджуваними нами, полягає в джерелах легітимності, на які вони спираються. Проросійські телеграм-канали апелюють переважно до міфопоезису та авторизації через традицію: «історичної справедливості», «волі народу», «споконвічної російськості» Криму – наративів, що не мають правового чи документального обґрунтування в системі міжнародного права. Натомість проукраїнські канали послідовно спираються на авторизацію через закон та раціоналізацію: резолюції Генеральної Асамблеї ООН про територіальну цілісність України, рішення Міжнародного суду ООН, документи ОБСЄ та Ради Європи, що кваліфікують події 2014 року як окупацію та анексію. Це протиставлення міфологічної та правової легітимації визначає специфіку маніпулятивних стратегій обох сторін та їхню внутрішню логіку.

4.1. Маніпулятивні стратегії проросійських телеграм-каналів

Аналіз понад публікацій проросійських телеграм-каналів кримської тематики за період 2022–2025 років виявив систематичне застосування когнітивних, емоційних та поведінкових маніпуляцій. Цей широкий арсенал маніпулятивних стратегій підпорядковано трьом основним цілям: легітимізації анексії, формуванню позитивного образу російської влади та дискредитації української позиції.

Оскільки анексія Криму суперечить основоположним принципам міжнародного права, проросійський дискурс змушений конструювати альтернативну систему легітимності, що спирається не на правові норми, а на міфологізовані наративи про «історичну справедливість», «волю народу» та «захист співвітчизників».

4.1.1. Стратегія історичної легітимізації

Однією з базових маніпулятивних стратегій проросійських телеграм-каналів є апеляція до історії як джерела легітимності російського контролю над Кримом. Ця стратегія компенсує відсутність правових підстав для анексії через конструювання міфу про «споконвічну російськість» півострова. Вона реалізується через кілька взаємопов'язаних прийомів.

Конструювання міфу про «історичну належність». Центральним елементом цієї стратегії є твердження про те, що Крим «завжди був російським», за нього «проливали кров російські солдати», а росіяни «завжди жили на цій землі». Цей наратив ігнорує складну історію півострова, зокрема:

- багатовікову присутність кримських татар як корінного народу;
- грецькі колонії (VI ст. до н.е. – III ст. н.е.), зокрема Херсонес;
- генуезькі факторії XIII–XV ст. (Кафа, Солдая);
- Кримське ханство (1441–1783) як незалежну державу, що з 1478 року перебувала під протекторатом Османської імперії.

Російська імперія анексувала Крим у 1783 році внаслідок російсько-турецької війни 1768–1774 років та ліквідації Кримського ханства – тобто лише 231 рік до подій 2014 року [23].

Конструкт «кримської мрії» як політичної волі. На міфологічну основу «історичної належності» накладається другий шар – наратив про багаторічне «прагнення» кримчан «повернутися» до Росії. Анексія 2014 року представляється не як порушення правової норми, а як «відновлення історичної справедливості» та реалізація колективної «мрії». Цей наратив систематично транслює телеграм-канал

окупаційного голови Криму Сергія Аксьонова «Аксьонов Z 82»:

«Общекрымский референдум 2014 года – уникальное событие истории. Оно стало возможным благодаря людям, которые многие годы хранили мечту быть с Россией. Это своего рода крымский культурный код. Благодарю Президента за его исторические решения, а всех крымчан – за единство, мужество и любовь к Родине» [180].

«Мы шли к референдуму много лет. Нас объединяла крымская мечта о возвращении домой» [183].

З погляду лінгвістичного аналізу, наведені висловлювання є прикладом орнаментального риторичного стилю, відомого в середньовічній слов'янській книжності як «плетіння слів» – стилю, що характеризується нагромадженням метафор, абстрактною лексикою та підміною конкретних понять описовими зворотами. Цей стиль виник у рамках давньогрецької риторичної традиції та був засвоєний візантійською панегіричною культурою, де історично слугував легітимізації влади через риторичну величність – зокрема у жанрі офіційного церемоніального панегірика, зверненого до правителів [87, с. 227–248].

Ключові поняття цих висловлювань – «кримська мрія» та «кримський культурний код» – є типовими міфологемами: вони функціонують як емоційні символи, позбавлені верифікованого змісту. Жоден з цих конструктів не має чіткого референта – не зазначено ні хто саме «мріяв», ні коли, ні яка частка населення поділяла це прагнення. Іншими словами, колективна ідентичність конструюється ретроспективно для легітимації актуальних політичних рішень.

З психологічного погляду, систематичне відтворення наративу про «багаторічну мрію» відповідає механізму імплантації колективної хибної пам'яті: аудиторії нав'язується спогад про колективне переживання, якого як масового і домінуючого явища не існувало. Наукові дослідження демонструють, що хибні спогади про політичні події закріплюються тим легше, чим більше вони відповідають наявним ідеологічним установкам аудиторії [78].

Конструкт «кримської мрії» виконує важливу функцію: він перетворює політичний акт (анексію) на реалізацію «народної волі», надаючи йому емоційної та квазісакральної легітимності. При цьому ігнорується той факт, що до 2014 року проросійські партії в Криму («Русское единство» та «Русский блок») ніколи не отримували більшості на виборах [42, с. 522], а ідея «возз'єднання з Росією» не була домінуючою в політичному дискурсі півострова [37].

Псевдодокументальна деталізація як інструмент легітимізації. Телеграм-канал «Крымский» посилює наратив про «волю народу» через детальну реконструкцію дня референдуму з конкретними цифрами явки по годинах:

«7:00 – члены избиркома наготове, на местах списки, документы, урны для голосования; 8 утра – возле участков очереди; 10:00 – явка 24,4%; 12:00 – Керчь лидирует, явка 64,3%; 18:00 – 88,2%» (<https://t.me/krimski/152583>).

Така деталізація виконує подвійну маніпулятивну функцію. По-перше, вона створює ілюзію документальної точності, покликану свідчити про історичну вагомість події: референдум представляється як момент, який необхідно «запам'ятати по хвилинах». У психології переконання подібна стратегія описується як ефект конкретності (concreteness effect) – надмірна деталізація імітує документальність і знижує критичне сприйняття повідомлення [130]. По-друге, картина зростаючої динаміки явки конструює ілюзію масштабного волевиявлення, в якій сам факт участі у референдумі апріорі розцінюється як проросійський вибір, а відтак – як підтвердження легітимності його результатів. На рівні когнітивних механізмів це відповідає ефекту хибного консенсусу (false consensus effect): людям нав'язується переконання, що їхня позиція збігається із загальноприйнятою нормою [126].

Окремої уваги заслуговує те, що в російській пропаганді референдум апріорі представлявся як позитивне голосування на користь Росії: варіант будь-яких інших результатів не розглядався взагалі. Це свідчить як про наперед визначений характер самої процедури з боку її організаторів, так і про цілеспрямоване когнітивне

програмування учасників. У політичній науці подібні процедури описуються як плебісцитарна акламація на противагу справжньому референдуму – тобто як ритуальне підтвердження вже ухваленого рішення під виглядом демократичного волевиявлення. На рівні роботи зі свідомістю учасників тут діє механізм праймінгу (priming): заздалегідь сформована когнітивна рамка робить позитивний результат єдино мислимим. Це ширший процес імплантації хибних переконань через дезінформацію (belief formation via misinformation), за якого хибні установки зберігаються навіть після отримання спростування [106].

Конструювання культу «Кримської весни». Події березня 2014 року романтизуються через естетизацію та сакралізацію, перетворюючись із військової операції на міфологізований «момент визволення»:

«Цветущий Симферополь. Март 2014 года» (супроводжується фото квітучих дерев та російського прапора) [224].

Візуальний ряд квітучих дерев на тлі російського прапора створює асоціативний зв'язок між «весною» як природним відродженням і політичними подіями, надаючи анексії конотації «природності» та «оновлення». Це приклад використання природної метафори для натуралізації політичного насильства – риторичного прийому, за якого штучно сконструйований стан речей представляється як органічний і неминучий [105, с. 156–158].

«Вежливые люди спасли миллионы людей от нацизма и геноцида. Началась "Русская весна"» [226].

Це твердження поєднує кілька маніпулятивних прийомів: евфемізацію («ввічливі люди» замість «російські військові без розпізнавальних знаків»), гіперболізацію загрози («мільйони людей», «геноцид») та демонізацію опонента («нацизм»). Термін «Русская весна» свідомо відсилає до «Арабської весни» – хвилі демократичних повстань на Близькому Сході 2010–2011 років, – створюючи хибну паралель між авторитарною військовою експансією та народними рухами за свободу. Такий прийом є різновидом маніпулятивної аналогії в політичному

дискурсі: береться термін із позитивними асоціаціями, але вкладається в нього інший зміст, а сама підміна залишається непомітною для аудиторії – що унеможливорює критичне осмислення [114, с. 30–31, 173–175].

Ідеологічною рамкою, що забезпечує смисловий простір для подібного праймінгу, слугує концепція «Русского мира». Як зазначає експерт Німецького товариства зовнішньої політики В. Ільге, ця концепція була розроблена інтелектуалами та журналістами, близькими до Кремля, приблизно у 1995–2000 роках і публічно введена в політичний дискурс Путіним у 2001 році [95]. З моменту анексії Криму у 2014 році ця концепція набула ролі центрального пропагандистського інструменту і риторичного виправдання російської військової агресії в Україні [110]. Таким чином, «Кримська весна» є не стихійним явищем масової свідомості, а продуктом цілеспрямованого ідеологічного конструювання, що спирається на заздалегідь підготовлену концептуальну інфраструктуру.

Інструменталізація західних джерел для легітимізації. Ще однією особливістю каналу «Крымский» є систематичне цитування американських політиків та західних ЗМІ для доведення тези «навіть вороги визнають нашу правду»:

«Барак Обама был готов признать воссоединение Крыма с Россией. "Я не буду вступать в противостояние с Россией из-за Украины, если Москва ограничится присоединением Крыма (Бог с ним)" – цитата из книги Джона Болтона» [228].

«Керри: "Все произошло так, как хотел крымский народ"» [228].

«Помпео: "Крым потерян. Мировые игроки это понимают"» [222].

Ця стратегія виконує функцію «легітимізації через авторитет супротивника». Цитати західних політиків, вирвані з контексту або перекручені, мають продемонструвати, що навіть «вороги Росії» визнають законність анексії. При цьому повністю ігнорується офіційна позиція США, ЄС та переважної більшості держав світу, зафіксована в резолюціях ООН, про невизнання анексії Криму. Україна в цьому контексті взагалі не згадується як суб'єкт міжнародного права – її

позиція представляється як нерелевантна, оскільки «навіть західні партнери» нібито погодилися з «реальністю».

Селективна історична пам'ять. Проросійські канали акцентують на вибраних історичних періодах, що дозволяють підтримати наратив про «російськість» Криму, та систематично замовчують інші. Особливе місце в цьому наративі посідає «Велика Вітчизняна війна». Канал «ForPost» публікує матеріали про «визволення» Севастополя:

«Ровно 79 лет назад, 7 мая 1944 года, войска 51-й и Приморской армии штурмом взяли Сапун-гору, обеспечив освобождение Севастополя и разгром немецко-фашистской группировки в Крыму... Тысячи бойцов и командиров проявили в этот день невиданный героизм. Вечная слава героям!» [321].

На перший погляд, публікація є звичайним відзначенням річниці воєнної події. Однак у контексті каналу, що систематично підтримує наратив про анексію 2014 року як «визволення» від «українацизму», цей текст виконує функцію імпліцитної аналогії: бійці 1944 року «забезпечили визволення Севастополя і розгром фашистів» – відповідно, ті, хто підтримав анексію 2014 року, «розгромили українацистів», а отже, є такими самими героями. Логічна схема залишається невербалізованою, що робить її особливо ефективною: аудиторія добудовує висновок самостійно, сприймаючи його як власний умовивід, а не як нав'язану інтерпретацію.

Цей прийом є проявом ширшої стратегії мнемонічної інструменталізації – цілеспрямованого використання колективної пам'яті про минулі конфлікти для виправдання поточних політичних дій. У даному випадку пам'ять про Другу світову війну слугує «донорським» фреймом для легітимації подій 2014 року: героїзм захисників 1944 року переноситься на учасників анексії через імпліцитну аналогію «тоді – фашисти, тепер – нацисти; тоді – визволення, тепер – визволення».

Механізм такого перенесення описується через поняття «натуралізуючих аналогій» (naturalizing analogies): як зазначає Мері Дуглас у переказі Оліка зі

співавторами, «історія моделює себе на натуралізуючих аналогіях, і такі аналогії не допускають заперечення, оскільки роблять поточний стан речей неминучим» [117, с. 11]. У даному випадку пам'ять про події 1944 року слугує саме такою аналогією: апеляція до «визволення» у минулому унеможлиблює критику «визволення» у теперішньому, оскільки заперечення другого автоматично сприймається як заперечення першого. Поєднання цього механізму з лексикою демонізації («фашисти» / «українацисти») утворює замкнену риторичну конструкцію, в якій будь-яке заперечення анексії автоматично прирівнюється до захисту «фашизму» – і тим самим виводиться за межі морально допустимого дискурсу.

Канал «Крымский» публікує історичні матеріали про «первое применение железобетона в России в 1879 году при строительстве крепости Керчь» [227], акцентуючи на російській імперській присутності на півострові як носії технічного прогресу. Такий тип контенту реалізує стратегію селективної меморіалізації: з масиву кримської історії вибираються виключно ті факти, що підтверджують наратив «Крим – російська земля», тоді як будь-які суперечливі свідчення системно замовчуються.

Логіка імплікації, розрахована на «вдумливого читача», є прозорою: якщо Росія несла прогрес тоді – вона несе його і зараз. Цей механізм відповідає описаному Робертом Ліфтоном прийому «завантаження мови» (loading the language): складні історичні процеси редукуються до коротких тез-кліше, які зупиняють подальший аналіз і формують у реципієнта ілюзію знання без його справжньої глибини [107, с. 429–430]. У поєднанні з ефектом ілюзорної правди (illusory truth effect) – коли багаторазове повторення формули підвищує суб'єктивну впевненість у її істинності незалежно від фактичного змісту – систематична публікація подібних матеріалів поступово формує у аудиторії стійке, але некритичне уявлення про «споконвічну російськість» Криму [86].

Механізм маніпуляції полягає у створенні хибного причинно-наслідкового

зв'язку: якщо на території Криму є російські фортеці XIX століття та радянські меморіали, це подається як свідчення про «споконвічну приналежність» півострова до Росії. При цьому систематично ігноруються: кримськотатарська державність (Кримське ханство, 1441–1783), депортація кримських татар 1944 року (яка відбулася через кілька днів після «визволення» Севастополя), український період (1954–2014), а також поліетнічний характер населення півострова протягом усієї його історії.

Маніпуляція з поняттям «народ Криму». Створюється образ монолітного «кримського народу», який нібито завжди прагнув возз'єднання з Росією:

«Одиннадцать лет пролетели стремительно. За эти годы крымчане сохранили и приумножили свое единство, идентичность. Мы доказали, что наш многонациональный Крым монолитен, особенно когда речь идет о судьбе Родины» [181].

На рівні лексики наведений текст відтворює стійкі радянські пропагандистські кліше: «сохранили и приумножили», «многонациональный Крым», «судьба Родины». Використання подібних формул є цілеспрямованою стратегією апеляції до ностальгії за допомогою «реставративної ностальгії» – механізму, при якому звернення до національних символів і міфів подається не як ностальгія, а як «правда» і відновлення втраченого минулого [57, с. 41]. Водночас відтворення радянської риторики виконує функцію маркування: канал позиціонує себе як «свій» для аудиторії з відповідним культурним кодом, формуючи навколо себе спільноту однодумців.

Наведене твердження містить внутрішній логічний парадокс: воно одночасно визнає «багатонаціональність» Криму та стверджує його «монолітність». Ця суперечність є структурним елементом реставративної ностальгії: «національна пам'ять зводить простір гри з меморіальними знаками до єдиного сюжету», в якому будь-яка складність і неоднозначність стирається на користь цілісного нарративу відновлення [57, с. 43]. При цьому систематично ігнорується позиція кримських

татар – корінного народу півострова, який послідовно виступає проти анексії. У проаналізованих публікаціях каналу «ЧП/Симферополь» кримськотатарська спільнота не згадується жодного разу, хоча становить близько 12% населення. Таке свідоме замовчування унеможлиблює саму постановку незручних питань: певна соціальна група не заперечується, а просто вилучається з інформаційного простору.

4.1.2. Стратегія референдумної легітимізації

Друга ключова стратегія проросійського дискурсу – апеляція до «волевиявлення народу» на референдумі 16 березня 2014 року як джерела легітимності анексії. Ця стратегія доповнює історичну легітимізацію, надаючи їй квазідемократичного обґрунтування: якщо історія «підтверджує» російськість Криму, то референдум фіксує «волю народу» повернутися до «історичної батьківщини».

Маніпулятивна сутність цієї стратегії полягає в тому, що вона ігнорує фундаментальні порушення міжнародних стандартів проведення референдумів: іноземних окупаційних військ на території півострова, відсутність міжнародних спостерігачів, проведення голосування за 10 днів після оголошення (без належної підготовки та дебатів), а також неконституційність самого референдуму з точки зору українського законодавства: відповідно до статті 73 Конституції України, питання про зміну території держави вирішується виключно всеукраїнським референдумом, а не регіональним голосуванням [14].

Абсолютизація результатів референдуму. Задекларовані результати референдуму (96,77% за «приєднання» до Росії), оприлюднені Центральною виборчою комісією АРК – органом, сформованим парламентом, захопленим збройними людьми без розпізнавальних знаків, – подаються як беззаперечний доказ волі населення, що не підлягає сумніву чи критичному аналізу (United Nations General Assembly. Resolution 68/262).

«16 марта 2014 – в Керчи открыли 70 избирательных участков... За воссоединение с Россией проголосовало 110030 человек – 94,59% керчан. 92,7% –

за воссоединение Крыма с Россией» [223].

Детальна статистика з точними цифрами (110030 осіб, 94,59%) створює ілюзію прозорості та достовірності результатів. Однак саме така «точність» викликає сумніви у фахівців: результати вище 90% характерні для авторитарних режимів і зазвичай свідчать про фальсифікацію або проведення голосування в умовах, що виключають вільне волевиявлення. Як зазначає аналітик Foreign Policy Joshua Keating, «позначка 90% є корисною межею для розрізнення авторитарних урядів, які піклуються про міжнародне сприйняття своїх виборів і хочуть створити видимість опозиції, та тих, які дбають лише про демонстрацію абсолютного контролю своїм громадянам. Результат 96,7% майже ніколи не зустрічається в чомусь хоч трохи контроверсійному за межами таких місць, як Північна Корея – або, звісно, Радянський Союз» [99].

Конструювання референдуму як «еталону демократії». Більше того, референдум представляється не просто як легітимний, а як зразковий демократичний процес, що перевершує світові стандарти:

«Наш референдум соответствовал всем юридическим и демократическим стандартам, Уставу ООН. Это, без всякого преувеличения, эталон подлинного народовластия. Что особенно очевидно на фоне кризиса западной демократии, которая перерождается в тоталитаризм» [229].

Це твердження містить кілька маніпулятивних елементів. По-перше, хибне посилання на Статут ООН: стаття 2(4) Статуту забороняє застосування сили проти територіальної цілісності держав, а резолюція ГА ООН 68/262 від 27 березня 2014 року прямо визнала референдум недійсним [36]. По-друге, інверсія понять: референдум, проведений в умовах чисельної присутності озброєних військових іншої держави, подається як «еталон народовластя», тоді як західні демократії з їхніми вільними виборами оголошуються «тоталітарними». Прийом звинувачення опонента у власних гріхах – «дзеркальне звинувачення» (accusation in a mirror) – є однією з базових технік інформаційної війни.

При цьому повністю ігноруються факти, задокументовані міжнародними організаціями: визнання референдуму недійсним резолюцією ГА ООН [145], висновок Венеціанської комісії про невідповідність голосування міжнародним демократичним стандартам [157], а також бойкот референдуму Меджлисом кримськотатарського народу як представницьким органом корінного народу півострова.

Емоційна героїзація референдуму. Окрім раціональних (псевдоправових) аргументів, стратегія референдумної легітимізації активно використовує емоційний вплив через персоніфікацію та створення образів «свідків історії». Канал «ForPost» цитує кореспондента, який виступає в ролі такого «свідка»:

«Над площадью взлетают российские флаги. Куда ни кинь взгляд – везде танцуют, поют, обнимаются и плачут. Мужчины опускают глаза. Я видел эти слёзы, я видел их радость и я свидетельствую об этом» [315].

Текст побудований за моделлю релігійного свідчення («я свидетельствую об этом»), що надає політичній події сакрального характеру. Емоційно насичені образи («танцюють, співають, обіймаються і плачуть», «чоловіки опускають очі») створюють картину колективного катарсису, момент «національного возз'єднання». Така риторика унеможлиблює критичний аналіз: сумніватися в референдумі означає сумніватися в «сльозах радості» простих людей.

Персоніфікація через символічні фігури. Канал «Крымский» публікує фото 100-річного ветерана Великої Вітчизняної війни Семена Лямина, який голосував «за Россию»:

«Участник войны голосовал за Россию. Тогда Семен Львович сказал, что воевал в Великой Отечественной войне и не хочет, чтобы фашизм возвращался» (<https://t.me/krimski/152583>).

Цей приклад ілюструє потужний механізм емоційної маніпуляції через персоніфікацію. Ветеран ВВВ є фігурою, яка не підлягає критиці в російському дискурсі; його вибір автоматично набуває морального авторитету. Водночас

створюється хибна паралель між подіями 1941-1945 років та 2014 року: голосування на референдумі представляється як «боротьба з фашизмом», а Україна імпліцитно прирівнюється до нацистської Німеччини. Таким чином, референдум перетворюється з політичної процедури на «зброю боротьби з незаперечним злом».

Крім того, підпис подає його вибір як голосування «за Росією» – хоча у самому бюлетені такого формулювання не було. Виборцям пропонувалося обрати між «возз'єднанням Криму з Росією» або поверненням до Конституції Криму 1992 року; варіант збереження чинного статусу Криму – автономної республіки у складі України, закріпленого Конституцією України 1996 року та Конституцією АРК 1998 року, – був із бюлетеня свідомо виключений. При цьому «відновлення Конституції 1992 року» як альтернативний варіант фактично означало б проголошення суверенітету Криму, оскільки та конституція надавала півострову статус незалежної республіки з власним громадянством і правом зовнішніх відносин. Таким чином, обидва варіанти бюлетеня у різний спосіб вели до відриву від України – сам дизайн референдуму був побудований за принципом хибної дилеми, на що прямо вказує Венеціанська комісія, зафіксувавши, що жоден із варіантів не передбачав збереження чинного конституційного статусу Криму [157]. Таким чином, сам дизайн референдуму був побудований за принципом хибної дилеми: будь-який результат голосування міг бути інтерпретований як відмова від України. Образ столітнього ветерана при цьому виконує функцію емоційного блокатора критичного мислення: поставити під сумнів референдум означає поставити під сумнів вибір людини, яка пережила Другу світову війну.

Замовчування альтернативних голосів. Стратегія референдумної легітимізації ефективна лише за умови замовчування тих, хто не підтримав анексію. Як зазначалося вище, кримськотатарська спільнота (12% населення) практично не згадується в проросійському дискурсі. Меджліс кримськотатарського народу закликав бойкотувати референдум, і значна частина кримських татар не брала участі в голосуванні [19]. Проте ця інформація повністю відсутня в аналізованих

каналах, що дозволяє підтримувати наратив про «одностайність» волевиявлення.

Аналогічно замовчується позиція етнічних українців Криму. Українська влада як легітимний суб'єкт у цьому дискурсі не існує взагалі – вона представлена виключно як «київська хунта», що апріорі виводить її за межі будь-якого діалогу і дозволяє уникнути незручного факту: анексія відбулася без згоди держави, якій юридично належала територія.

Таким чином, стратегія референдумної легітимізації є спробою надати анексії Криму демократичної легітимності через апеляцію до «волі народу». Однак ця стратегія базується на систематичному ігноруванні міжнародних правових стандартів проведення референдумів, фальсифікації або перекрученні статистичних даних, емоційній маніпуляції через персоніфікацію та сакралізацію, а також замовчуванні альтернативних позицій. Разом із стратегією історичної легітимізації вона формує базовий фундамент проросійського дискурсу: «Крим завжди був російським» (історія) + «кримчани самі захотіли повернутися» (референдум) = легітимна анексія.

4.1.3. Стратегія «порятунку» та захисту

Третя ключова стратегія проросійського дискурсу конструює образ Росії як захисника, що врятував Крим від екзистенційних загроз. Якщо попередні стратегії апелювали до історії та «бажання кримчан», то ця стратегія працює через конструювання образу ворога – загрози, від якої Росія «врятувала» півострів. Ця стратегія є необхідним доповненням до історичної та референдумної легітимізації: вона відповідає на питання «чому саме зараз?» та виправдовує військове втручання.

Наратив «порятунку від нацизму». Центральним елементом цієї стратегії є демонізація подій Євромайдану та представлення їх як «державного перевороту», здійсненого «нацистами». Цей наратив дозволяє виправдати російське втручання як «гуманітарну операцію» з порятунку «співвітчизників»:

«Киевский режим сам сделал все, для того чтобы Украина потеряла Крым навсегда. Нацисты, захватившие власть в результате государственного переворота,

готовили для полуострова кровавый сценарий» [183].

Це твердження містить кілька маніпулятивних елементів. По-перше, інверсія відповідальності: не Росія анексувала Крим, а «Київський режим» його «втратив». По-друге, демонізація через ярлик «нацисти» – термін, що викликає найсильніші негативні асоціації в пострадянському просторі. По-третє, конструювання загрози через невизначене твердження про «кривавий сценарій» – загрозу, яка ніколи не була конкретизована чи доведена, але яка апріорі виправдовує будь-які «превентивні» дії.

«В этой ситуации наш Президент принял единственно правильное и справедливое решение: защитить соотечественников, дать им возможность свободно, не опасаясь расправ, выразить свою волю на референдуме» [183].

В цьому прикладі конструюється образ Путіна як «захисника», а військова операція з анексії – як акт «захисту» права на «вільне волевиявлення». Парадокс полягає в тому, що «свобода» забезпечувалася присутністю російських військ, а «захист від розправ» передбачав окупацію території іноземної держави. Крім того, твердження про «розправи» залишається бездоказовим – жодних масових насильницьких дій проти російськомовного населення на материковій Україні після Євромайдану задокументовано не було.

Фаталістична риторика протистояння злу. Канал «Крымский» посилює наратив «порятунку» через апокаліптичну риторіку:

«Крым доказал, что народ, объединенный общей мечтой, может победить власть силы, денег, политтехнологий и самостоятельно определить свою судьбу. Это был удар по планам тех сил, которые пытались загнать нас в оруэлловскую антиутопию, где рабство называется свободой, а война – миром» [225].

Посилання на Джорджа Орвелла та його роман «1984» є прикладом іронічного присвоєння: саме російська пропаганда систематично використовує оруеллівські прийоми (війна – це мир, свобода – це рабство), проте тут ці звинувачення адресуються «Заходу». Фаталістична риторика («удар по планах тих

сил») конструює глобальну конспірологічну картину, де анексія Криму є частиною космічної боротьби добра зі злом.

Екстраполяція наративу на повномасштабну війну. Після лютого 2022 року наратив «порятунку» переноситься на всю Україну, а «Кримська весна» представляється як прелюдія до «визволення» решти території:

«Крымчане могут с полным правом называть себя творцами истории. Сегодня она продолжается на фронтах СВО, где наши воины сражаются за правду, свободу и справедливость. За те ценности, которые вдохновляли нас в 2014 году» [183].

Цей фрагмент демонструє механізм легітимізації повномасштабного вторгнення через апеляцію до «успіху» кримської анексії. Якщо Крим був «врятований» у 2014 році, то «СВО» є продовженням тієї самої «визвольної місії». Кримчани представляються як «творці історії», а не як об'єкти окупації – активна суб'єктність приписується місцевому населенню, а не російській армії.

«335 тысяч человек заключили контракты с Минобороны для участия в СВО» [293].

Статистика контрактників виконує функцію демонстрації «народної підтримки» війни. При цьому замовчуються примусові механізми мобілізації, економічні стимули (високі виплати за контракт) та відсутність реальної альтернативи для багатьох мешканців окупованого півострова.

Наратив «денацифікації». Канал «РІА Новости Крим» систематично публікує матеріали, що обґрунтовують війну через необхідність «денацифікації» України:

«Путин: "наша общая цель – добиться денацификации". Спикер канадского парламента в истории с бывшим украинским ээсовцем поставил на одну доску войска СС и нынешних украинских военных» (https://t.me/rian_crimea/35137).

Термін «денацифікація» є ключовим елементом російської воєнної пропаганди. Він апелює до історичної пам'яті про Другу світову війну та автоматично позиціонує Україну як «нацистську державу», а Росію – як «визволителя». При цьому ігнорується той факт, що Україна є демократичною

державою з вільними виборами, де президентом є людина єврейського походження. Використання інциденту в канадському парламенті (вшанування ветерана дивізії СС «Галичина») як «доказу нацизму» всієї України є класичним прикладом генералізації – поширення характеристик окремого випадку на цілу групу.

Таким чином, стратегія «порятунку» виконує функцію морального виправдання агресії через конструювання образу ворога (український «нацизм»), апеляцію до захисту «співвітчизників» та позиціонування Росії як сили добра в глобальному протистоянні. Ця стратегія є необхідним елементом проросійського дискурсу, оскільки дозволяє представити порушення міжнародного права як «вимушений захист» та «гуманітарну місію».

4.1.4. Стратегія «розвитку та процвітання»

Четверта стратегія проросійського дискурсу спрямована на демонстрацію переваг російського управління через акцентування на економічних та інфраструктурних досягненнях. Якщо попередні стратегії апелювали до минулого (історична легітимізація), до моменту вибору (референдум) та до загроз (порятунк), то ця стратегія звернена до теперішнього та майбутнього: вона має довести, що анексія принесла Криму «процвітання» і що життя під російським управлінням є кращим, ніж було б під українським.

Ця стратегія є особливо важливою для підтримки лояльності місцевого населення: абстрактні аргументи про «історичну справедливість» втрачають переконливість, якщо повсякденне життя погіршується. Тому проросійські канали систематично конструюють образ «Криму, що розвивається».

Інфраструктурні проєкти як символи «возз'єднання». Особлива увага в проросійському дискурсі приділяється масштабним інфраструктурним проєктам – Кримському (Керченському) мосту, трасі «Таврида», енергомосту. Ці об'єкти виконують подвійну функцію: практичну (забезпечення зв'язку з материковою Росією в умовах українських санкцій) та символічну (фізичне втілення «возз'єднання»).

«Вслед за банкоматами в Крыму появилось и первое региональное отделение Сбербанка. Похвальная оперативность: западные санкции не помешали реализации ранее объявленных планов крупнейшего российского банка» [319].

Це повідомлення ілюструє характерний прийом: перетворення рутинної події (відкриття відділення банку) на демонстрацію «перемоги над санкціями». Імплицитний меседж: Захід намагався ізолювати Крим, але Росія успішно долає ці перешкоди. При цьому замовчується, що необхідність «долати санкції» є прямим наслідком анексії, а не зовнішньою несправедливістю. Показово ще й те, що перше регіональне відділення Сбербанка з'явилося в Криму лише у 2023 році – через дев'ять років після анексії, що свідчить радше про тривалу ізоляцію півострова від російської фінансової системи, ніж про «стрімку інтеграцію».

«В 2025 году в республике будет заменено 239 лифтов на сумму порядка 785 млн рублей» [182].

Публікація детальної статистики про заміну ліфтів є прикладом «побутової легітимізації» – демонстрації турботи влади про повсякденні потреби населення. Конкретні цифри (239 ліфтів, 785 млн рублів) створюють враження прозорості та підзвітності. Однак без порівняльного контексту (скільки ліфтів потребує заміни загалом? який був темп заміни до анексії?) ці цифри залишаються порожньою декларацією.

Статистична маніпуляція. Канал «ForPost» систематично публікує офіційну статистику окупаційної влади про «покращення» життя, яка має підтвердити успішність російського управління:

«Официальные данные: реальные доходы населения в Севастополе за 8 лет увеличились в 1,5 раза, средняя зарплата выросла более чем втрое, достигнув 39,9 тыс. руб» [307].

«На госпрограмму развития Крыма и Севастополя до 2025 года выделено 526 млрд руб.» (ForPost, березень 2022, https://t.me/forpost_sev/6370).

Ці дані є класичним прикладом статистичної маніпуляції. По-перше,

зростання зарплат у рублях не враховує інфляцію та девальвацію російської валюти. По-друге, відсутній порівняльний контекст: як змінилися доходи в інших регіонах України чи Росії за той самий період? По-третє, «виділені кошти» на програму розвитку не тотожні реально освоєним коштам та досягнутим результатам. Масштабні цифри (526 млрд рублів) створюють враження щедрості федерального центру, але не повідомляють про реальний вплив на життя населення.

Конструювання образу «мирного життя». Окремим напрямом стратегії «процвітання» є систематична публікація контенту про «нормальне життя» в Криму – матеріалів, що мають продемонструвати стабільність та безпеку:

«Лето на пороге. Городские фонтаны в Севастополе запустят 6 мая» [316].

«Крымские пляжи без толп отдыхающих после лета и бархатного сезона выглядят очень непривычно» [294].

«За рекордный год в Крыму отдохнули 9,4 миллиона туристов» [290].

Ці публікації виконують функцію нормалізації окупації через побутовий контент. Фонтани, пляжі, туристи – все це атрибути «мирного життя», що мають переконати аудиторію: попри санкції та міжнародну ізоляцію, Крим живе нормальним життям. Показово, що друга цитата («пляжі без натовпів») імпліцитно визнає проблему – скорочення туристичного потоку, але подає це як естетичну перевагу («виглядають незвично»), а не як економічний удар.

Канал «ЧП/Симферополь» використовує інший механізм нормалізації – систематичну публікацію повідомлень про побутові злочини:

«46-летний создал аккаунт на знакомствах и заработал 200 тыс. рублей» [330].

«19-летняя украла с карты соседки 50 тысяч» [325].

Кримінальна хроніка, парадоксально, створює ілюзію «звичайного життя»: якщо головними новинами є дрібні шахрайства та крадіжки, значить, нічого надзвичайного не відбувається. Війна, окупація, репресії відходять на задній план, поступаючись місцем «нормальній» злочинності.

Естетизація окупації. Канал «Крымский» систематично публікує візуальний

контент – фотографії природи Криму з поетичними підписами:

«Любимый Новый свет» (фото живописної бухти) [231].

«Зима в Крыму умеет удивлять: на озере Аджиголь под Феодосией высадилось розовое облако – стая фламинго. Полторы сотни птиц раскрасили холодный пейзаж закатными красками» [230].

Цей тип контенту виконує функцію естетизації окупації – перетворення політичної реальності на аполітичний «краєвид». Фламінго, бухти, «закатні кольори» – все це апелює до емоцій, минаючи раціональний аналіз. Імплицитний меседж: Крим прекрасний, і цю красу забезпечує (або принаймні не руйнує) російське управління. Політичний контекст повністю виноситься за дужки – природа Криму представляється як «вічна» цінність, не пов'язана з питаннями суверенітету чи міжнародного права.

Таким чином, стратегія «розвитку та процвітання» є інструментом практичної легітимізації анексії через демонстрацію «переваг» російського управління. Вона реалізується через акцентування на інфраструктурних проєктах як символах «возз'єднання», статистичну маніпуляцію з економічними показниками, конструювання образу «нормального життя» через побутовий контент та естетизацію окупованої території. Ця стратегія спрямована насамперед на внутрішню аудиторію – мешканців Криму та громадян Росії – і має переконати їх, що анексія була не лише «справедливою», але й «вигідною».

4.1.5. Стратегія воєнної нормалізації та контекстуального змішування

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року в проросійському дискурсі з'явилася принципово нова стратегія, яку ми визначаємо як воєнна нормалізація через контекстуальне змішування. Сутність цієї стратегії полягає в систематичному поєднанні воєнних та побутових новин в єдиному інформаційному потоці, що призводить до психологічної рутинізації війни – перетворення надзвичайного стану на «нову нормальність».

Ця стратегія є адаптацією проросійського дискурсу до нових умов: якщо до

2022 року Крим позиціонувався як «мирний» регіон, що «процвітає», то після початку повномасштабної війни та українських ударів по військових об'єктах на півострові виникла потреба в новому типі комунікації – такому, що визнає наявність загроз, але водночас не створює паніки.

Контекстуальне змішування як основна тактика. Канал «ЧП/Симферополь» демонструє найбільш послідовний механізм воєнної нормалізації. Аналіз структури публікацій виявляє характерний патерн чергування:

«Ракетная опасность Крым» → «46-летний житель создал аккаунт на знакомствах и заработал 200 тыс. рублей» → «Прогноз погоды: +26°, ясно».

«Над Севастополем громкий звук» → «Старый мост разрушился, новый – деревяшка» → «ДАРИМ СЕРТИФИКАТ НА 5000₽ в универсам Яблоко».

«Массированная атака на Крым: 19 БПЛА уничтожено» → «Прогноз погоды в Крыму на четверг» → «Умные телевизоры – максимальная прошивка».

Психологічний механізм цієї тактики базується на ефекті звикання: коли воєнні події систематично подаються поруч із повсякденними новинами (погода, реклама, кримінальна хроніка), мозок починає сприймати їх як частину нормального життя. Війна втрачає статус надзвичайної події та перетворюється на «фоновий шум» – неприємний, але звичний елемент повсякденності.

Функціональне призначення цієї стратегії – запобігання паніці та масовому відтоку населення з Криму. Якби воєнні новини подавалися окремо, з відповідним емоційним акцентуванням, вони б створювали картину небезпечного регіону, з якого треба тікати. Змішування з побутовим контентом нейтралізує цей ефект: «так, є ракетна небезпека, але життя продовжується – ось прогноз погоди, ось знижки в супермаркеті».

«Гейміфікація» війни через емодзі-кодування. Канал «ЧП/Симферополь» розробив власну систему візуального кодування загроз, що нагадує інтерфейс комп'ютерної гри:

- □ = БПЛА (безпілотний літальний апарат);

-  = ракети;
-  = термінове;
-  = увага;
-  = критично

Приклад застосування: «□□□□ Над Заозерным 4 единицы» [331] – кількість емодзі відповідає кількості виявлених цілей.

Така візуальна абстракція виконує функцію дегуманізації та естетизації насильства. Замість повідомлення «чотири ворожі безпілотники летять над вашим містом, є загроза для життя» читач бачить чотири «космічні тарілочки» □ – символи, що більше асоціюються з науковою фантастикою чи відеоіграми, ніж із реальною небезпекою. Емоційна реакція страху знижується, оскільки інформація подається у «несерйозному» візуальному форматі.

Нормалізація воєнної рутини через заспокійливу риторичку. Воєнні процедури в проросійських каналах систематично представляються як буденна рутинна, що не повинна викликати занепокоєння:

«Громкие звуки – это сотрудники МЧС на полигоне в районе Кара-Кобы производят плановое уничтожение боеприпасов времен ВОВ. В городе все спокойно» [318].

«Спецслужбы в Крыму будут уничтожать взрывоопасные предметы. Расписание: пгт Октябрьское с 13:00 до 15:00; Старый Крым с 10:00 до 14:00» [295].

«Ориентировочно до 21.00 на полигоне в районе Кара-Кобы уничтожат части сбитой ракеты. Если услышите громкие звуки, не переживайте» [323].

Ключові риторичні маркери цих повідомлень: «плановое уничтожение» (не надзвичайна ситуація, а запланована процедура), «расписание» (бюрократична впорядкованість), «не переживайте» (пряме заспокоєння), «в городе все спокойно» (формула безпеки). Показово, що останнє повідомлення стосується знищення «частин збитої ракети» – тобто наслідків реальної атаки, яка, однак, подається як

рутинна «прибиральна» операція.

Функція цієї риторики – перетворення війни на адміністративну процедуру. Вибухи стають «плановим знищенням», небезпека – «розкладом робіт», а страх – необґрунтованим «переживанням». Населення привчається сприймати воєнні звуки як нормальний елемент міського пейзажу.

Фінансова стимуляція мобілізації. Окремим елементом стратегії воєнної нормалізації є систематичні повідомлення про грошові виплати мобілізованим:

«Кожному мобілізованому 200 тисяч рублів одноразово. Виплата перечисляється на банківську карту в течение 5 рабочих дней» (повторюється декілька разів у каналі «ЧП/Симферополь») [324].

«Мобілізовані кримчани отримують по 200 тис. рублів» [308].

«Подлежачие мобілізації жителі Севастополя отримують по 200 тисяч рублів» [309].

Ці повідомлення виконують функцію комерціалізації війни – перетворення участі в бойових діях на оплачувану «роботу». Використання терміну «контракт» (у інших публікаціях) замість «призов» чи «мобілізація» посилює цей ефект: людина не йде на війну – вона «укладає контракт» з роботодавцем (Міноборони). Деталі про «банківську карту» та «5 робочих днів» надають процесу вигляду звичайної фінансової операції, а не екзистенційного вибору між життям і смертю.

Таким чином, стратегія воєнної нормалізації є адаптивною відповіддю проросійського дискурсу на нові умови – необхідність визнавати наявність воєнних загроз, водночас запобігаючи паніці та підтримуючи лояльність населення. Вона реалізується через контекстуальне змішування воєнних і побутових новин, візуальну абстракцію загроз (емодзі-кодування), заспокійливу риторику та комерціалізацію мобілізації. Психологічним результатом цієї стратегії є габітуалізація – звикання до війни як «нової нормальності».

4.1.6. Стратегія кризової комунікації

Стратегія кризової комунікації являє собою специфічний протокол

реагування проросійських телеграм-каналів на надзвичайні події, що загрожують підірвати базові наративи про «безпеку» та «стабільність» окупованого Криму. На відміну від стратегії воєнної нормалізації, яка працює з повсякденним потоком воєнних новин, кризова комунікація активується у випадках резонансних інцидентів.

Аналіз висвітлення теракту на Кримському мосту 8 жовтня 2022 року – події, яка стала одним із найбільших символічних ударів по російській присутності в Криму – виявляє п'ятифазну модель кризової комунікації.

Фаза 1: Нейтральна термінологія та мінімізація. На початковому етапі, коли масштаби події ще незрозумілі, використовуються максимально нейтральні евфемізми, що дозволяють уникнути передчасних оцінок та не створювати паніки:

«ЧП на Крымском мосту. Что известно к этой минуте» [310].

«По информации КЖД произошло возгорание топливной цистерны в хвосте грузового поезда» (ForPost, https://t.me/forpost_sev/9022).

Ключові лексичні маркери цієї фази: «ЧП» (надзвичайна пригода – технічний, бюрократичний термін), «возгорание» (замість «вибух» чи «атака»), «что известно к этой минуте» (імплікація неповноти інформації, що виправдовує обережність формулювань). Функція цієї фази – виграти час для формування офіційної версії подій та запобігти неконтрольованому поширенню інформації.

Фаза 2: Фокус на жертвах та емоційна персоніфікація. Після підтвердження серйозності інциденту дискурс зміщується на людський вимір трагедії. Персоніфікація жертв виконує подвійну функцію: викликає співчуття аудиторії та підготовляє ґрунт для звинувачення «винних»:

«Среди погибших на Крымском мосту была семейная пара из Питера. 53-летний Эдуард и 33-летняя Зоя ехали на "Кадиллаке". Ребята были известными в СПб гидами, вели семейный ютуб-канал HedgehogTV об истории» [326].

Деталізація біографій загиблих (імена, вік, професія, марка автомобіля, назва YouTube-каналу) перетворює абстрактну «статистику жертв» на конкретних людей

з історіями. Це підсилює емоційний вплив та створює образ «невинних жертв українського тероризму» – наратив, який буде експлуатуватися на наступних фазах.

Фаза 3: Технічна деталізація та конструювання експертності. На третій фазі з'являються «технічні подробиці» події, що мають створити враження глибокого розуміння ситуації та продемонструвати «професіоналізм» каналу:

«Взрыв мог быть организован смертниками в двух машинах. Большегруз вез аммиачную селитру со всеми накладными, а легковой – детонатор. Это объясняет, почему фура прошла досмотр» [314].

Цей фрагмент ілюструє кілька маніпулятивних прийомів. По-перше, псевдоекспертний аналіз: версія про «смертників» та «аміачну селітру» подається як достовірна інформація, хоча джерело не вказане. По-друге, випереджувальне виправдання: пояснення, «чому фура пройшла досмотр», знімає потенційні звинувачення у некомпетентності служб безпеки. По-третє, драматизація: термін «смертники» підсилює образ «фанатичного ворога».

Фаза 4: Економічні заспокоєння та практична інформація. Четверта фаза спрямована на зниження паніки – побоювань населення щодо дефіциту товарів, зростання цін, транспортного колапсу:

«Запас бензина в Севастополе на 40 суток, дефицита не будет» [311].

«В Севастополе вводится ограничение на отпуск товаров бакалейной группы: в одни руки до 3-х килограммов» [312].

Парадокс цих повідомлень полягає в тому, що вони одночасно заспокоюють («дефіциту не буде») та підтверджують серйозність ситуації (введення обмежень на продаж товарів). Конкретні цифри («40 діб», «3 кілограми») створюють враження контролю над ситуацією, але сам факт необхідності таких повідомлень свідчить про реальну загрозу кризи постачання.

Фаза 5: Політизація та призначення винних. Фінальна фаза кризової комунікації – перехід від фактологічного висвітлення до політичних звинувачень та закликів до помсти:

«Путин: Это теракт, авторы – спецслужбы Украины» [327].

«Советник офиса президента Украины Подоляк в своем Twitter признал ответственность за теракт на Крымском мосту» [313].

«Медведев призвал взрывать дома террористов и их родственников, уничтожить руководство Украины» [328].

Ця фаза виконує кілька функцій. По-перше, канонізація офіційної версії: слова Путіна закривають дискусію про причини та виконавців. По-друге, легітимізація помсти: заклики Медведєва до знищення «будинків терористів та їхніх родичів» нормалізують колективне покарання та воєнні злочини. По-третє, мобілізація ненависті: емоційна енергія, накопичена на попередніх фазах (співчуття до жертв), каналізується у ворожість до України.

Принципово важливим є саме такий порядок фаз. П'ята фаза розміщена в кінці не випадково: всі попередні етапи – шок, співчуття, героїзація рятувальників, демонстрація єдності – є підготовкою, яка забезпечує максимальний емоційний ефект фінального повідомлення. Якби офіційна версія та заклики до помсти з'явилися першими, наступні фази втратили б свою вагу: головне вже було б сказано, а емоційний ґрунт для його сприйняття – не підготовлений. Натомість поступове нарощування емоційного напруження створює психологічну готовність аудиторії некритично прийняти будь-яку інтерпретацію, запропоновану владою.

Важливо зазначити, що твердження про «визнання відповідальності» Подоляком є маніпуляцією. Радник ОПУ опублікував твіт риторичного характеру: «Крим, міст, початок. Все незаконне має бути знищене, все вкрадене – повернуте Україні, все окуповане Росією – вигнане» [24] – що є політичною заявою про незаконність окупації, а не визнанням причетності до конкретної атаки. Російські медіа свідомо вирвали цитату з контексту, застосувавши класичну техніку деконтекстуалізації: фраза отримала новий смисл через поміщення у фрейм «зізнання у теракті», якого в оригінальному тексті не існувало.

Верифікація моделі: друга атака на Кримський міст (17 липня 2023 року). Для

підтвердження стійкості виявленої моделі було проаналізовано висвітлення другої атаки на Кримський міст. Аналіз публікацій каналів «ForPost» та «ЧП/Симферополь» виявив ідентичну послідовність фаз: нейтральне «ЧП» на початку, персоналізація жертви (14-річна Ангеліна, яка втратила батьків), демонстрація контролю («опори цілі», «всё восстановим»), солідарність регіонів (губернатори «нових територій» пропонують допомогу), і нарешті – офіційна версія та заклики до помсти.

Показовим є механізм конверсії емоцій: співчуття до конкретної дитини-сироти трансформується у заклики до колективного насильства. Пост «Я бы стер с лица Банковую именно за Ангелину и ее родителей. И мне всё равно, сколько там погибнет хохлов» [329] демонструє, як персоналізована емоційна енергія другої фази каналізується у дегуманізуючу ворожість п'ятої.

Порівняльний аналіз висвітлення аналогічних трагедій українськими телеграм-каналами (зокрема, удару по ТРЦ «Амстор» у Кременчуці 27 червня 2022 року) демонструє принципово іншу модель кризової комунікації. Українські канали не відтворюють п'ятифазову послідовність: атрибуція відповідальності з'являється одразу, персоналізація жертв виражена значно слабше (переважає статистика, а не біографічні деталі), а заклики до відповіді оформлюються в юридичну рамку («держава-терорист», «буде притягнута до відповідальності») із чітким розмежуванням військових і цивільних цілей. Ця асиметрія підтверджує, що виявлена п'ятифазова модель є специфічним інструментом російської пропаганди, а не універсальною закономірністю кризової комунікації як такої.

Функціональна логіка п'ятифазної моделі. Виявлена модель кризової комунікації має чітку внутрішню логіку. Перша фаза (нейтральність) дає час на формування позиції. Друга фаза (персоніфікація жертв) створює емоційний фундамент. Третя фаза (технічна деталізація) демонструє «контроль над інформацією». Четверта фаза (економічні заспокоєння) знижує практичну паніку. П'ята фаза (політизація) каналізує емоції у «правильному» напрямку – ненависть до

ворога та підтримку «відповідних заходів».

Відтворення ідентичної моделі у різних кризових ситуаціях — від атак на Кримський міст до інших резонансних інцидентів – свідчить про системність цього підходу. Йдеться не про спонтанну реакцію окремих редакцій, а про усталений протокол інформаційного реагування, що може вказувати на наявність координації або принаймні на інтеграцію єдиних редакційних стандартів у проросійський медіапростор.

4.1.7. Стратегія дискредитації опонентів

Стратегія дискредитації опонентів є невід'ємним доповненням до позитивних легітимізаційних наративів. Якщо попередні стратегії конструювали образ «правильної» Росії (захисник, розбудовник, носій історичної справедливості), то ця стратегія спрямована на деконструкцію образу опонентів – насамперед України, українських спецслужб та внутрішніх «ворогів» (кримських татар, проукраїнськи налаштованих кримчан).

Логіка цієї стратегії базується на принципі бінарної опозиції: легітимність Росії посилюється через делегітимізацію її противників. Якщо Україна – «терористична держава», то Росія автоматично стає «жертвою тероризму» та «захисником від терору».

Дискредитація українських державних структур. Українські спецслужби систематично представляються як «терористичні організації», а українська держава – як джерело глобальної загрози:

«ФСБ предотвратила теракт агентов ГУР Минобороны Украины в отношении одного из руководителей Запорожской АЭС» [317].

«Глава ГУР МО Украины Буданов заявил, что они будут убивать русских во всем мире» [322].

«Транс-спикера ВСУ для иностранной аудитории Сару Эштон-Чирилло отстранили от должности из-за последних заявлений. Она пообещала, что Украина выследит и "заставит платить за преступления" пророссийских журналистов» [291].

Ці публікації ілюструють кілька маніпулятивних прийомів. По-перше, систематичне використання терміну «теракт» стосовно будь-яких українських операцій, що стирає межу між терористичними актами (наси́льство проти цивільних) та легітимними військовими діями (удари по військових об'єктах та командуванню окупаційних сил). По-друге, генералізація: окремі заяви (реальні чи вирвані з контексту) представляються як офіційна позиція України. По-третє, використання маргінальних фігур (Сара Ештон-Чирілло) для дискредитації всієї української сторони – прийом, відомий як «солом'яне опудало».

Дискредитація кримських татар та Меджлісу. Меджліс кримськотатарського народу – представницький орган корінного народу Криму – систематично характеризується як «екстремістська організація». Ця дискредитація є особливо важливою для проросійського дискурсу, оскільки кримські татари є найбільш послідовними противниками анексії серед населення півострова.

Human Rights Watch констатує, що російська влада в Криму посилила переслідування кримських татар під різними приводами «і з очевидною метою повністю заглушити інакомислення на півострові» [90].

Показово, що в аналізованих проросійських каналах кримськотатарська тематика практично відсутня – замовчування є основним інструментом роботи з цією групою. Коли ж кримські татари згадуються, це відбувається виключно в контексті «екстремізму» або «співпраці з українськими спецслужбами». Меджліс, заборонений російською владою як «екстремістська організація» у 2016 році [91], представляється не як легітимний представницький орган, а як «терористична структура».

Механізм дискредитації кримських татар виконує важливу функцію в загальній системі легітимізації: він дозволяє підтримувати наратив про «монолітний кримський народ», який «одностайно» підтримав анексію. Визнання масштабної опозиції з боку корінного народу підірвало б цей наратив, тому кримські татари або замовчуються, або демонізуються.

4.1.8. Стратегія доносителства та публічного цькування

Окремим феноменом проросійського сегменту Telegram є канали, які спеціалізуються на виявленні та публічному переслідуванні проукраїнськи налаштованих мешканців Криму. Ця стратегія принципово відрізняється від попередніх: якщо інші стратегії працюють з масовою аудиторією через конструювання наративів, то доносителство спрямоване на створення атмосфери тотального страху.

Виявлення та документування «ворогів». Канал «Крымский СМЕРШ» (назва є прямою алюзією на радянську військову контррозвідку «СМЕРШ» – абрєвіатуру від «Смерть шпїонам», що діяла у 1943–1946 роках і займалася виявленням та фізичним знищенням «ворогів» серед цивільного і військового населення) систематично моніторить соціальні мережі з метою виявлення осіб, які висловлюють проукраїнські погляди:

«Житель Коктебеля Андрей Александрович во время украинской ракетной атаки на Феодосию в социальных сетях "восхищался", как красиво горит русский корабль. Пришёл товарищ майор зафиксировать мысли для потомков на бумагу. Составлен протокол за дискредитацию армии» (<https://t.me/cremeasmersh/302>).

«Иван Иванович из Джанкоя в социальных сетях стал военным экспертом, рассказывал про потери МО. Когда к нему пришёл товарищ майор, выяснилось, что он ещё и член избирательной комиссии. Составлен протокол, материалы направлены в суд» [280].

Ці публікації демонструють механізм функціонування системи цифрового доносителства. По-перше, моніторинг соціальних мереж: канал систематично моніторить соціальні мережі мешканців Криму, виявляючи висловлювання на підтримку України, вирази радості з приводу втрат російської армії, коментарі, що ставлять під сумнів офіційну версію подій, або будь-які свідчення нелояльності до окупаційної влади. По-друге, публічне викриття: імена, місця проживання та «злочини» оприлюднюються на широку аудиторію до будь-якого судового рішення

– що саме по собі є формою покарання через публічну стигматизацію. По-третє, координація з силовими структурами: формулювання «прийшов товариш майор» – радянське бюрократичне кліше – нормалізує і водночас іронізує над візитом силовика, знімаючи загрозливість репресії через знайомий образ. По-четверте, публічне глузування: іронічний тон («фіксувати думки для нащадків») перетворює репресії на розвагу для лояльної аудиторії, формуючи атмосферу, в якій страждання «ворогів» сприймається як належне і навіть комічне.

Дегуманізація переслідуваних. Особи, засуджені за проукраїнські погляди, систематично характеризуються дегуманізуючою лексикою:

«Александр Тюренко, найденный и денацифицированный "Крымским СМЕРШем" признан виновным в осквернении сооружения, посвящённого героям СВО. Животное приговорили к двум годам лишения свободы условно» [278].

Використання слова «животное» щодо засудженої людини є класичним прийомом дегуманізації – позбавлення опонента людського статусу для виправдання насильства та репресій. Як зазначає Бандура, моральний самоконтроль вимикається через «відчуження людських якостей» у жертви: дегуманізована особа перестає сприйматися як людина з почуттями та надіями, перетворюючись на «сублюдський об'єкт», що психологічно полегшує жорстоке поводження з нею [52, с. 200].

Публічне цькування та глузування. Канал не обмежується інформуванням про репресії – він активно глузує з переслідуваних:

«Татьяна Куфельд имеет долг по ФССП 418 тысяч рублей. ФССП изъяли в счет оплаты долгов имущество. Два мобильных телефона, телевизор, стиральная машина, мультиварка... Куфельд, ты как там? Аааа, у тебя же ни телефона, ни интернета, ни телевизора...» [281].

Цей фрагмент ілюструє садистичний характер дискурсу: автор публікації отримує задоволення від страждань жертви, публічно глузуючи з конфіскації її майна. Пряме звернення до жертви («Куфельд, ти як там?») створює ілюзію

«діалогу», хоча насправді це односторонній акт приниження.

Паноптичний ефект та атмосфера страху. Діяльність каналів типу «Крымский СМЕРШ» створює атмосферу тотального страху, що перешкоджає будь-якому публічному вираженню проукраїнської позиції в Криму. Механізм цієї стратегії базується на паноптичному ефекті, описаному французьким філософом Мішелем Фуко: коли людина не знає, чи спостерігають за нею, але знає, що спостереження можливе, вона змінює свою поведінку так, ніби за нею спостерігають постійно [74, с. 211].

У випадку Криму цей ефект посилюється публічністю покарань: кожен мешканець півострова, побачивши історії «Андрія Олександровича з Коктебеля» чи «Івана Івановича з Джанкою», розуміє, що його власні публікації в соціальних мережах можуть стати підставою для кримінального переслідування. Результатом є масова самоцензура та придушення будь-якого публічного інакомислення.

Таким чином, стратегія доносительства та публічного цькування є інструментом терору, спрямованим на придушення внутрішньої опозиції в окупованому Криму. Вона функціонує через систематичний моніторинг соціальних мереж, публічне «викриття «ворогів», координацію з силовими структурами, дегуманізацію жертв та створення атмосфери тотального страху через паноптичний ефект.

4.1.9. Трансформація маніпулятивних стратегій після повномасштабного вторгнення (2021 vs 2022-2025)

Аналіз публікацій проросійських телеграм-каналів за 2022–2025 роки в порівнянні з публікаціями до цього періоду виявляє радикальну трансформацію дискурсу. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом, що змінив не лише тематичний фокус, але й базові функції цих медіаплатформ – від інструментів адміністративної комунікації та економічної пропаганди до інструментів воєнної мобілізації та легітимізації агресії.

Ця трансформація є принципово важливою для розуміння еволюції

маніпулятивних стратегій: вона демонструє, як наявний інструментарій пропагандистського впливу адаптується до нових умов, зберігаючи базові механізми маніпуляції, але радикально змінюючи їх тематичне наповнення та функціональне призначення.

Розширення тематичних пріоритетів контенту. Порівняльний аналіз виявляє системне переформатування тематичної структури контенту проросійських каналів. Нижче представлено детальний розгляд цих змін на прикладі трьох ключових каналів.

Канал «Аксьонов Z» до повномасштабного вторгнення функціонував переважно як інструмент адміністративної комунікації між окупаційною владою та населенням. Господарська діяльність – інспекції населених пунктів, проблеми житлово-комунального господарства, стан інфраструктурних об'єктів – становила приблизно 43% всього контенту. Типовими були пости адміністративно-господарського характеру:

«Сегодня работаю на выезде по Симферополю. Продолжаю инспектировать придомовые территории по улице Балаклавской. Ситуация с уборкой в подъездах оставляет желать лучшего» [177].

COVID-19 займав 31% контенту з детальною статистикою та щотижневими звітами. Історична легітимізація референдуму становила 15%, туризм та економічний розвиток – 11% публікацій. Воєнна тематика була відсутня повністю.

Після лютого 2022 року тематична структура каналу кардинально змінюється. Воєнна тематика займає понад половину всього контенту. Господарська діяльність скорочується до 8%, COVID-19 практично зникає – лише 2% публікацій. Історична легітимізація зростає до 28%, тоді як туризм майже повністю зникає. Канал трансформується з адміністративного в мобілізаційний. Домінуючим стає мобілізаційно-ідеологічний тип постів, що поєднує героїзацію «СВО» з апеляціями до історичної легітимності:

«Крымчане могут с полным правом называть себя творцами истории. Сегодня

она продовжується на фронтах СВО, где наши воины сражаются за правду, свободу и справедливость. За те ценности, которые вдохновляли нас в 2014 году» [183].

Канал «ForPost» до 2022 року виконував функцію локального критичного ЗМІ, що дозволяло йому зберігати репутацію «незалежного» видання. Критична журналістика – розслідування корупції, саомбудів, бюджетних розтрат – становила 35% контенту. Локальні соціальні проблеми займали 20%, COVID-19 – 15%, економіка та туризм – 15%, локальний патріотизм – 15%. Воєнна тематика була відсутня.

Після лютого 2022 року воєнна нормалізація та воєнна тематика займають 41% контенту. Критична журналістика скорочується вдвічі – до 18% (зменшення на 49%), локальні соціальні проблеми практично зникають – менше 5% (зменшення на 75%). З'являється новий формат – критика місцевої влади через рубрику «#Нам_пишут» (18%), що дозволяє зберігати репутацію «незалежності» при повній підтримці федеральної політики. Економіка та туризм скорочуються до 8% (зменшення на 47%), COVID-19 – до 2% (зменшення на 87%).

Позиціонування каналу як рупора соціальної критики виконувало важливу маніпулятивну функцію: воно створювало ілюзію існування «незалежних» медіа в окупованому Криму, що мало переконати аудиторію в наявності свободи слова та плюралізму думок. Фактично ж критика була суворо обмежена локальними побутовими проблемами і ніколи не торкалася фундаментальних питань – легітимності анексії, федеральної політики чи воєнних дій.

Канал «Крымский» демонструє найбільш радикальну трансформацію. До 2022 року половина всього контенту (50%) була присвячена COVID-19 з детальною статистикою:

«В Крыму за сутки выявлены 10 случаев заражения COVID-19. Общее число заразившихся – 324» [219].

«6 случаев в Сакском регионе: лифтер, повар и два медработника. Это лица, которые работают в больнице и имеют большой круг контактов» (Крымский,

<https://t.me/krimski/120>).

Туризм займав 20% контенту з підготовкою до сезону, адміністративні новини – 15%, історична легітимізація – 10%, згадки України (переважно нейтральні) – 5%.

Після лютого 2022 року COVID-19 практично зникає – менше 2% публікацій. Туризм скорочується до 1%. Натомість воєнна тематика займає 35% контенту, історична легітимізація зростає до 32%, згадки України з демонізацією – 22%. Адміністративні новини скорочуються до 8%.

Принципово важливим є те, що ті самі структури звітності, які використовувалися для COVID-статистики, тепер застосовуються до воєнних подій:

«Крым и Севастополь ночью отразили массированную атаку беспилотников. 19 БПЛА уничтожено. Никакие объекты в городе не пострадали. Жертв и разрушений нет» [320].

Ця структурна ідентичність свідчить про те, що COVID-дискурс став своєрідною «репетицією» воєнного дискурсу – механізми комунікації, відпрацьовані під час пандемії, були безперешкодно перенесені на війну.

Якісні трансформації: ключові зміни дискурсу. Кількісні зміни супроводжувалися глибокими якісними трансформаціями дискурсивних практик, що безпосередньо стосуються маніпулятивних стратегій.

1. Зникнення критики окупаційної влади та консолідація навколо війни. До 2022 року канал «Аксьонов Z» демонстрував елементи «критичної лояльності» – публічної критики окремих чиновників, що мала підтримувати легітимність влади через демонстрацію підзвітності та «боротьби з корупцією». Так званий губернатор регулярно критикував керівників муніципалітетів за неналежне виконання обов'язків, оголошував догани, звільняв міністрів та публічно коментував арешти чиновників за корупційні злочини:

«Руководители муниципалитетов республики получают выговор за срыв

сроков по благоустройству населённых пунктов. В том числе – глава администрации Симферополя Валентин Валентинович Демидов за срыв благоустройства площади Ленина» [176].

«Подписал указ об освобождении от должности министра культуры Республики Крым Арины Вадимовны Новосельской в связи с утратой доверия» [179].

«Сотрудниками ФСБ задержан с поличным при получении взятки глава администрации города Белогорск Игорь Сергеевич Ипатко. Благодарю коллег из ФСБ за высокий профессионализм» [178].

Така критика виконувала функцію демонстрації «боротьби з корупцією» та створення образу «сильної руки» нової влади, яка «нарешті наведе порядок» після «хаосу» українського періоду. Критикувалися конкретні посадовці за конкретні провали, що мало підтримувати довіру до системи загалом.

Після лютого 2022 року будь-яка критика вищих російських посадовців повністю зникає. Війна стає інструментом консолідації та придушення внутрішньої критики – будь-яке ставлення під сумнів ефективності влади може інтерпретуватися як «підрив обороноздатності» або «гра на руку ворогу». При цьому критика локальних чиновників за ями на дорогах залишається прийнятною.

Канал «ForPost» зберігає критичний формат, але радикально змінює його об'єкт та механізм. До 2022 року відкрито критикувався так званий губернатор Севастополя за авторитарний стиль управління, конфлікти з місцевими елітами та ігнорування законодавчих процедур через журналістські розслідування:

«Губернатор Севастополя не желает появляться на мероприятиях вместе со спикером Заксобрания Екатериной Алтабаевой» [305].

«Встреча с секретарем генсовета Турчаком не состоялась. Тут же пошли разговоры, что от Единой России г-н губернатор попросту прячется» [306].

Після 2022 року федеральна влада та «СВО» стають недоторканими темами, критика зберігається лише щодо локальних проблем через «народні скарги» у

форматі рубрики «#Нам_пишут». Це проявляється в тому, що канал більше не публікує власних розслідувань щодо дій російської влади, а лише транслює анонімні скарги мешканців на побутові проблеми (розбиті дороги, перебої з водою, сміття). Така зміна дозволяє зберігати репутацію «незалежного голосу», оскільки канал нібито лише транслює «народну думку», а не висловлює власну позицію.

2. Радикальна демонізація України. До повномасштабного вторгнення Україна в проросійському дискурсі була об'єктом критики або іронії, але не екзистенційним ворогом. Використовувалася переважно іронічно-зневажлива тональність без апеляції до загрози фізичного знищення.

Канал «Аксьонов Z» критикував українське керівництво через призму корумпованості та залежності від США, але без апокаліптичної риторики:

«По поводу визита Зеленского в США и его встречи с Байденом. На самом деле, вряд ли в данном случае уместно говорить о визите, поскольку визит предполагает общение глав двух суверенных государств. Но Зеленский приехал на поклон к Байдену, как слуга к хозяину...» [175].

Тон цього повідомлення – зневажливий та іронічний, але без апеляції до загрози. Україна представлялася як маріонетка, що «просить грошей», а не як сила, що загрожує Криму чи Росії.

Канал «Крымский» використовував аналогічну зневажливу риторику:

«Постпред России в ООН объяснил Украине, как она потеряла Крым...» [220].

«Новость из параллельной вселенной – Украина хочет запретить России размещать флот в Крыму...» [221].

Обидві стратегії – маріонетковість і висміювання безсилля – об'єднує спільна логіка: Україна не є суб'єктом, гідним серйозного сприйняття. Це принципово відрізняється від постфевральського дискурсу, де Україна трансформується в екзистенційну загрозу, що потребує знищення. Перехід від іронії до демонізації є маркером якісної зміни пропагандистської стратегії: іронія передбачає певну дистанцію і навіть зверхність, тоді як демонізація мобілізує страх і ненависть –

значно потужніші механізми емоційної мобілізації аудиторії.

Після лютого 2022 року Україна трансформується з об'єкта іронії в екзистенційну загрозу. З'являються апеляції до «нацизму», «геноциду», «кривавих сценаріїв»:

«Киевский режим сам сделал все, для того чтобы Украина потеряла Крым навсегда. Нацисты, захватившие власть в результате государственного переворота, готовили для полуострова кровавый сценарий...» [183].

«...Это был удар по планам тех сил, которые пытались загнать нас в оруэлловскую антиутопию, где рабство называется свободой, а война – миром» (Крымский, <https://t.me/krimski/152592>).

Причина цієї радикальної трансформації полягає в необхідності легітимізації повномасштабної агресії. Іронічно-зневажливий тон був достатнім для виправдання анексії 2014 року – «слабка», «корумпована» Україна «сама втратила» Крим. Однак для обґрунтування масштабної війни з десятками тисяч жертв потрібен був образ абсолютного зла, боротьба з яким виправдовує будь-які засоби. Термін «нацизм» автоматично активує найглибші історичні травми пострадянського суспільства та знімає моральні обмеження: проти «нацистів» дозволено все.

Термін «денацифікація» став ключовим елементом цієї нової риторики. Офіційно проголошений однією з цілей «СВО», він трактує, що Україна є «нацистською державою», яка потребує «очищення» за зразком повоєнної Німеччини. Канал «РІА Новості Крим» систематично транслює цей наратив:

«Путин: "наша общая цель – добиться денацификации"» [292].

При цьому термін свідомо залишається невизначеним – ніколи не конкретизується, що саме означає «денацифікація» України, які критерії її досягнення, хто саме є «нацистами». Ця невизначеність є функціональною: вона дозволяє застосовувати ярлик «нацист» до будь-кого, хто чинить опір російській агресії, та виправдовувати продовження війни безстроково.

Лексичні маркери трансформації демонструють повну зміну дискурсивної

стратегії. До 2022 року: «государственный переворот», «официальный Киев», «украинский режим», «Зеленский попросил денег» – іронічний, зневажливий тон. Після 2022 року: «нацисты, захватившие власть», «Киевский режим», «неонацисты», «кровавый сценарий для полуострова», «защитить соотечественников от расправ», «денацификация», «террористические структуры Украины» – апокаліптичний, екзистенційний тон.

3. Поява каналів доносительства як інструменту придушення інакомислення. До 2022 року канали, спеціалізовані на виявленні та переслідуванні проукраїнськи налаштованих кримчан, практично не існували. Після повномасштабного вторгнення з'являється окремий сегмент каналів типу «Крымский СМЕРШ», функція яких – створення атмосфери страху через публічне цькування «внутрішніх ворогів».

Висновки щодо трансформації маніпулятивних стратегій. Порівняльний аналіз проросійських телеграм-каналів за 2021 та 2022–2025 роки виявляє системну трансформацію маніпулятивних стратегій за кількома ключовими параметрами:

- Зникнення критики федеральної влади – стратегія «критичної лояльності» замінюється стратегією тотальної консолідації навколо війни. Структурна спадкоємність COVID-дискурсу та воєнного дискурсу – механізми щоденної статистики, географічної деталізації, заспокійливої риторики, відпрацьовані під час пандемії, перенесені на воєнну тематику.

- Радикальна демонізація України – перехід від іронічно-зневажливого тону до апокаліптичної риторики «боротьби з нацизмом».

- Зникнення економічного оптимізму – стратегія «розвитку та процвітання» замінюється стратегією «героїчного тилу» та «стійкості».

- Поява воєнної нормалізації – нова стратегія контекстуального змішування воєнних та побутових новин.

- Систематична мобілізація через фінансові стимули – комерціалізація участі у війні.

- Поява доносительства як інструменту придушення інакомислення – новий тип каналів, спрямованих на створення атмосфери страху.

Найважливіший висновок для розуміння еволюції маніпулятивних стратегій: базові механізми маніпуляції (емоційний вплив, статистична легітимізація, конструювання образу ворога, нормалізація надзвичайного стану) залишилися незмінними, але їхнє тематичне наповнення та функціональне призначення радикально трансформувалися відповідно до нових політичних завдань – переходу від легітимізації анексії до легітимізації повномасштабної війни.

4.1.10. Історичні корені стратегії нормалізації кризи

Виявлена структурна ідентичність довоєнного дискурсу (2020–2021) та воєнного дискурсу (2022–2025) у проросійських телеграм-каналах Криму не є випадковою конвергенцією. Порівняльно-історичний аналіз демонструє, що ця ідентичність відображає реактивацію фундаментальних механізмів радянської системи масової мобілізації, розроблених у 1918–1930-х роках.

У 1918 році було створено Народний комісаріат охорони здоров'я (Наркомздрав) – перше в світі централізоване міністерство охорони здоров'я. Формально його метою було покращення здоров'я населення, фактично – створення «нової радянської людини» та системи тотального контролю. Зокрема, радянська влада розробила систему використання санітарної пропаганди для політичної мобілізації.

Дослідниця Tricia Starks документує: з 1919 по 1921 рік Наркомздрав опублікував понад 13 мільйонів одиниць санітарно-просвітницької літератури [138, с. 5]. Ключовою особливістю радянської санітарної пропаганди було перетворення особистого на політичне: чистота розглядалася не як особиста справа, а як ознака політичної свідомості.

Особливо показовою формою радянської санітарної пропаганди були так звані «санітарні суди» – вигадані публічні судові процеси, що з'явилися одразу після Жовтневої революції. В цих виставах «судили» матір за розповсюдження

скарлатини, піонера за куріння, іншого піонера за неохайність. П'єси мали промовисті назви: «Суд над матір'ю, винною в розповсюдженні скарлатини» [138, с. 152], «Суд над піонером, який курить» [138, с. 181].

Ці «санітарні суди» виконували подвійну функцію: формально навчали гігієні, фактично створювали механізм публічного приниження та соціального остракізму за невідповідність нормам. Вони тренували населення доносити на порушників та сприймати публічне цькування як нормальну практику.

Аналогічна логіка дегуманізації відтворювалася в радянській пресі 1930-х років, де мова публічного осуду набула крайніх форм. Формули «вороги народу», «шкідники», «агенти іноземного імперіалізму» стали стандартними елементами офіційного медіадискурсу Правди, які не лише описували, а й приписували жертвам нелюдський статус, легітимізуючи репресії через мову [58, с. 133–136].

Традиції радянської медіариторики як комунікативної моделі реактивувалися в сучасному російському офіційному медіадискурсі через посередництво політичної риторики, яка відображає особливості власне політики керівництва країни. Це прямо передбачає появу в окупованому Криму 2022–2025 років каналів типу «Крымский СМЕРШ», що публічно викривають та принижують проукраїнськи налаштованих кримчан.

Аналіз радянської практики виявляє стабільний шаблон, що дозволяв трансформувати будь-яку кризу в інструмент тотальної мобілізації. Цей шаблон включає: щоденну детальну статистику (від випадків тифу до випадків COVID-19 і до кількості збитих БПЛА); географічну деталізацію (що створює ілюзію тотального контролю); публічне приниження порушників («санітарні суди» → «Крымский СМЕРШ»); трансформацію особистого в політичне («не миєш руки – ворог революції» → «не носиш маску – загроза суспільству» → «критикуєш СВО – зрадник»); нормалізацію надзвичайного стану через рутинну риторіку.

Таким чином, виявлений феномен структурної ідентичності COVID-дискурсу та воєнного дискурсу в проросійських телеграм-каналах Криму є не випадковим

збігом, а проявом глибокої історичної спадкоємності маніпулятивних практик. Радянська система санітарної пропаганди створила універсальний шаблон кризової мобілізації, що включає щоденну статистику, географічну деталізацію, публічне цькування порушників, трансформацію особистого в політичне та нормалізацію надзвичайного стану. Цей шаблон, адаптований до цифрової епохи, продовжує функціонувати в сучасному проросійському дискурсі, забезпечуючи ефективність маніпулятивних стратегій воєнної мобілізації.

4.2. Маніпулятивні стратегії проукраїнських телеграм-каналів

Аналіз проукраїнських телеграм-каналів, присвячених кримській тематиці, виявляє принципово іншу систему легітимації дискурсу порівняно з проросійськими медіа. Якщо проросійські канали апелюють переважно до міфологізованих конструктів («історична справедливість», «воля народу», «споконвічна російськість»), то проукраїнський дискурс послідовно спирається на чинні норми міжнародного права: резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 року про територіальну цілісність України, рішення Міжнародного суду ООН, документи ОБСЄ та Ради Європи, що кваліфікують події 2014 року як незаконну окупацію та анексію.

Ця фундаментальна відмінність у джерелах легітимності – міжнародне право проти міфу – визначає специфіку маніпулятивних стратегій проукраїнських каналів. Водночас було б помилкою вважати, що апеляція до правових норм автоматично виключає використання маніпулятивних прийомів. Проукраїнські канали також застосовують техніки емоційного впливу, селективної подачі інформації та мобілізаційної риторики, хоча їхній характер та етичні межі суттєво відрізняються від проросійського дискурсу.

4.2.1. Методологічні засади аналізу проукраїнського дискурсу

Аналіз проукраїнських Telegram-каналів кримської тематики охоплює три типи медіа з різними комунікаційними стратегіями та цільовими аудиторіями:

Офіційні професійні канали («Крим. Реалії» – проєкт Радіо Свобода; «Суспільне Крим» – державне мовлення) характеризуються дотриманням журналістських стандартів, верифікацією інформації та посиланнями на офіційні джерела. Ці канали орієнтовані на широку аудиторію, включаючи міжнародну спільноту та державні структури.

Кримськотатарські медіа (ATR) репрезентують перспективу корінного народу Криму, поєднуючи правозахисну тематику з питаннями збереження культурної ідентичності. Ці канали є унікальним джерелом інформації про становище кримських татар в умовах окупації.

Народні краудсорсингові платформи («Крымский ветер») функціонують за моделлю партизанської журналістики, покладаючись на мережу анонімних інформаторів у Криму. Ці канали характеризуються оперативністю, неформальним стилем та активним використанням іронії.

Емпірична база дослідження включає понад 1500 публікацій за період 2019–2024 років, що дозволяє простежити еволюцію дискурсу від правозахисної риторики до мобілізаційних наративів воєнного часу.

Ключова відмінність проукраїнського дискурсу від проросійського: плюралізм проти централізації. Критичний дискурс-аналіз проукраїнських каналів виявляє принципову структурну відмінність від проросійського дискурсу. Якщо проросійські канали демонструють ознаки централізованої координації наративів – ідентичні формулювання, синхронну реакцію на події, уніфіковані оцінки, – то проукраїнський дискурс характеризується плюралізмом комунікаційних стратегій при збереженні спільного стратегічного меседжу про необхідність деокупації Криму.

Цей плюралізм проявляється в різних стилях (офіційний vs народний vs етнічний), різних тональностях (нейтрально-інформативна vs іронічна vs емоційно-мобілізаційна), різних фокусах уваги (військова хроніка vs правозахист vs культурна ідентичність). Така різноманітність є ознакою органічного розвитку

громадянського суспільства, на відміну від штучної одноманітності централізованої пропаганди.

Основна гіпотеза підрозділу. Після 24 лютого 2022 року проукраїнські канали здійснили системну трансформацію від делегітимізаційної риторики (апеляція до міжнародного права, документування порушень прав людини) до героїзаційно-мобілізаційного дискурсу (висвітлення ударів Сил оборони, деанонімізація колаборантів, конкретизація втрат противника), зберігаючи при цьому відносно вищі верифікаційні стандарти порівняно з проросійськими каналами та часткові етичні обмеження щодо поширення непідтвердженої інформації.

4.2.2. Стратегія правової делегітимізації

Базовою стратегією проукраїнського дискурсу є систематична правова делегітимізація анексії Криму через апеляцію до норм міжнародного права. Ця стратегія принципово відрізняється від проросійської апеляції до «історичної справедливості»: замість міфологізованих конструктів використовуються конкретні правові документи, рішення міжнародних судів та позиції міжнародних організацій.

Апеляція до резолюцій ООН та міжнародних судових рішень. До повномасштабного вторгнення юридична делегітимізація становила близько 32% контенту офіційних проукраїнських каналів. Типовими були публікації про міжнародно-правові аспекти окупації:

«Европейский суд по правам человека отказал России в удовлетворении исковых требований против Украины. Речь идет об иске, который Россия подала в июле 2021 года. Он содержал 10 обвинений, среди которых «блокирование Северо-Крымского канала как основного источника пресной воды для жителей Крымского полуострова» и «политика дискриминации русскоязычного населения». [212].

«Правительство Украины подало иск в Европейский суд по правам человека из-за захвата Россией украинских военнослужащих в Черном море». [210].

Ці публікації ілюструють ключову особливість стратегії правової

делегітимізації: замість емоційних оцінок подаються конкретні факти – назва суду, суть рішення, його правові наслідки. Апеляція до ЄСПЛ як авторитетної міжнародної інституції надає аргументації об'єктивності та легітимності.

Документування підозр та кримінальних проваджень. Окремим напрямом правової делегітимізації є систематичне висвітлення роботи української прокуратури щодо осіб, причетних до анексії:

«Прокуратура АРК повідомила о підозрени военкому Ялты за призыв крымчан в российскую армию» [211].

Такі публікації виконують подвійну функцію. По-перше, вони демонструють, що Україна продовжує вважати Крим своєю територією та здійснює юрисдикцію щодо злочинів, скоєних на окупованій території. По-друге, вони створюють психологічний тиск на колаборантів, нагадуючи про неминучість відповідальності після деокупації.

Кримська платформа як інструмент міжнародного тиску. Канал «Суспільне Крим» систематично висвітлює діяльність Кримської платформи – міжнародної ініціативи, започаткованої Україною для координації зусиль щодо деокупації:

«Голова Верховної Ради Руслан Стефанчук заявив, що другий Парламентський саміт міжнародної «Кримської платформи» планують провести восени в столиці Чехії – Празі» [297].

«Третій саміт Кримської платформи відбудеться 23 серпня у Києві у гібридному форматі. Він матиме дві головні задачі, у тому числі, що ніяких мирних перемовин без Криму неможливі» [303].

Ці публікації конструюють образ міжнародної коаліції, що підтримує українську позицію щодо Криму. На відміну від проросійського дискурсу, що представляє Україну як ізольовану державу, проукраїнські канали акцентують на широкій міжнародній підтримці.

Підготовка правової бази для деокупації. Після 24 лютого 2022 року стратегія правової делегітимізації доповнилася новим елементом – підготовкою конкретних

планів реінтеграції Криму:

«Після звільнення Криму від російської окупації там планують створити 10 районних військових адміністрацій відповідно до нового українського законодавства, аби реалізувати реформу децентралізації на деокупованій території» [302].

«Після звільнення Криму від російської окупації Україна покарає близько 10 тисяч колаборантів, а також примусово видворить від 500 до 800 тисяч росіян, які колонізували півострів після 2014 року, повідомила постійна представниця Президента України в АРК Таміла Ташева» [301].

Ці публікації виконують важливу мобілізаційну функцію: вони демонструють, що деокупація є не абстрактною мрією, а конкретним планом з визначеними етапами реалізації. Водночас згадка про «примусове видворення» та «покарання колаборантів» має превентивний ефект – попередження для тих, хто співпрацює з окупаційною владою.

Маніпулятивний потенціал стратегії правової делегітимізації. Попри апеляцію до об'єктивних правових норм, стратегія правової делегітимізації містить елементи маніпулятивного впливу. По-перше, селективність: висвітлюються лише ті рішення міжнародних органів, що підтримують українську позицію, тоді як складніші правові питання замовчуються. По-друге, категоричність: правова позиція України подається як єдино можлива інтерпретація, без згадки про існування альтернативних правових аргументів (навіть якщо вони є слабкими).. По-третє, емоційне підсилення: юридичні терміни («держзрада», «окупація», «колаборанти») несуть сильне емоційне навантаження, що виходить за межі суто правового дискурсу. Для українського читача ці поняття активують культурну пам'ять про німецько-радянську війну, надаючи сучасним подіям вимір історичної трагедії та морального обов'язку – що одночасно посилює емоційну залученість аудиторії і звужує простір для аналітичної дистанції.

Таким чином, стратегія правової делегітимізації є базовим елементом

проукраїнського дискурсу, що принципово відрізняє його від проросійського. Апеляція до міжнародного права замість міфологізованих конструктів надає цьому дискурсу вищої легітимності в очах міжнародної спільноти. Водночас ця стратегія не є вільною від маніпулятивних елементів – селективності, категоричності та емоційного підсилення.

4.2.3. Стратегія документування репресій та віктимізації

Друга ключова стратегія проукраїнського дискурсу – систематичне документування репресій проти мешканців окупованого Криму, насамперед кримських татар та проукраїнських активістів. Ця стратегія базується на правозахисній традиції та спрямована на привернення уваги міжнародної спільноти до порушень прав людини.

Персоналізація жертв репресій. На відміну від абстрактних тверджень про «порушення прав людини», проукраїнські канали систематично називають конкретні імена, обставини арешту та терміни ув'язнення:

«Суд в окупованому Криму засудив заступника голови Меджлісу Нарімана Джеліяла до 17 років і братів Ахтемових – до 15 і 13 років ув'язнення» [296].

«Арестованный российским судом Юрист Рустем Кямилев находится в спецприемнике в Симферополе...Сегодня утром юрист подал апелляционную жалобу в подконтрольный РФ Верховный суд Крыма» [217].

Персоналізація виконує кілька функцій: вона перетворює абстрактну «статистику репресій» на конкретні людські історії, що викликають емпатію; документує факти для майбутніх судових процесів; підтримує зв'язок з родинами політв'язнів та демонструє, що про них не забули.

Документування методів репресій. Проукраїнські канали детально висвітлюють методи, які застосовує окупаційна влада:

«У зв'язку з повідомленням про пошкодження залізниці у Бахчисарайському районі 23 лютого, яку окупанти називають "диверсією", почастишали обшуки у будинках кримських татар. Правозахисники зафіксували близько 12 таких

випадків» [300].

«В Крыму в поселке Ленино прошел обыск в доме крымского татарина Ильяса Муслимова» [215].

Ці публікації демонструють системність репресій – вони не є поодинокими випадками, а частиною цілеспрямованої політики придушення інакомислення. Згадка про «диверсію» в лапках підкреслює сумнів у офіційній версії та натякає на можливу фабрикацію справ.

Статистика репресій як аргумент. За даними правозахисних організацій, кримські татари становлять близько 12% населення Криму, але складають понад 60% політичних в'язнів на окупованому півострові. Ця диспропорція є центральним аргументом у стратегії віктимізації: вона демонструє цілеспрямований характер репресій проти корінного народу.

Маніпулятивні елементи стратегії віктимізації. Стратегія документування репресій, попри свою правозахисну основу, містить маніпулятивні елементи.

- Односторонність: висвітлюються виключно репресії з боку окупаційної влади, тоді як складніші питання (наприклад, становище проросійськи налаштованих мешканців материкової України) не розглядаються.
- Емоційне насичення: терміни «тортури», «переслідування», «геноцид» викликають сильні емоційні реакції, що можуть перешкоджати раціональному аналізу.
- Генералізація: окремі випадки репресій іноді представляються як характеристика всього життя в окупованому Криму, без згадки про те, що значна частина населення не зазнає прямих репресій.

Таким чином, стратегія документування репресій та віктимізації є важливим елементом проукраїнського дискурсу, що спирається на правозахисну традицію та апелює до універсальних цінностей захисту прав людини. Водночас вона містить маніпулятивні елементи, характерні для будь-якого політично заангажованого дискурсу.

4.2.4. Стратегія воєнної героїзації

Після 24 лютого 2022 року проукраїнський дискурс зазнав радикальної трансформації: від віктимізаційної риторики (Україна як жертва агресії) до героїзаційного дискурсу (Україна як активний агент деокупації). Ця трансформація є найбільш суттєвою зміною в структурі проукраїнських наративів за весь період окупації.

Документування військових операцій. Ключовою характеристикою нового дискурсу є перехід від абстрактної критики окупації до детального висвітлення конкретних військових операцій Сил оборони України та їхніх задокументованих результатів. Характерною особливістю є багаторівнева верифікація: канали наводять офіційні підтвердження української сторони паралельно із заявами російської, створюючи ефект верифікованої подачі через зіставлення взаємовиключних тверджень. Важливу роль відіграє візуалізація результатів – публікація супутникових знімків знищеної техніки та пошкодженої інфраструктури із посиланням на Maxar, BlackSky, Planet Labs та OSINT-дослідників.

Типовим прикладом є висвітлення удару по Севастопольському морському заводу в Севастополі. «Крим. Реалії» повідомили: «Ночью в Севастополе гремели взрывы, вспыхнул пожар. Российские военные заявили о повреждении двух кораблей «в результате ракетного удара» по Севморзаводу. [...] «Кроме поражения плавсредств, есть значительные повреждения самого предприятия, оборудования и его способностей», – заявил представитель украинской разведки Андрей Юсов» (<https://t.me/krymrealii/251710>). Згодом канал доповнив інформацію супутниковими знімками.

Конструювання активної суб'єктності. Принципова відмінність від довоєнного періоду полягає у відсутності віктимізації – Україна представлена як активний агент деокупації. Показовим є висвітлення операції з повернення «вишок Бойка», де акцентовано як військові деталі («состоялось сражение между украинскими спецназовцами на катерах и российским истребителем Су-30»), так і

стратегічні наслідки («Возвращение под контроль Украины «вышек Бойко» лишило РФ некоторых инструментов разведки в Черном море»). Окремі повідомлення конструюють образ «народної війни»: «Крим. Реалії» повідомляють про «народний супутник» [214], придбаний на пожертви громадян, який допоміг атакувати судна Російської Федерації у Севастопольській бухті.

Кримський міст як символ. Керченський міст став центральним символом деокупаційного дискурсу – фізичним об'єктом, що втілює російську присутність у Криму. Дискурсивна стратегія щодо мосту включає кілька елементів: документування логістичних наслідків атак (обмеження у супермаркетах, скасування рейсів, багатокілометрові затори); фіксацію суперечливих заяв російської сторони; іронічну тональність («Крымский мост снова «устал»: что известно на сейчас»). Після третьої атаки у червні 2025 року СБУ відкрито взяла відповідальність, а командувач ВМС артикулював стратегічне значення: «Крымский мост – это логистическая цепь, которая работает на агрессора, и она должна быть обезврежена. [...] Это военная цель и она остается ею» [216].

Верифікація як етичний стандарт. На відміну від проросійських каналів, офіційні проукраїнські медіа зберігають верифікаційні стандарти навіть у контексті героїзаційного дискурсу. Стандартними є формулювання: «Редакция не может подтвердить подлинность видео», «Украинская сторона ситуацию не комментировала». Готовність публікувати спростування власних повідомлень також свідчить про дотримання професійних журналістських стандартів.

Баланс успіхів та жертв. Важливою характеристикою є збереження балансу між висвітленням успіхів та документуванням російських злочинів. В одному новинному циклі з'являються повідомлення про успішні удари та про жертви серед цивільних, зокрема детальне висвітлення удару по дитячій лікарні «Охматдит». Цей баланс створює контекст для героїзації – удари по російських об'єктах представлені як відповідь на злочини проти цивільних.

Маніпулятивний потенціал стратегії. Попри збереження верифікаційних



стандартів, стратегія воєнної героїзації містить маніпулятивні елементи: акцентування на успіхах при замовчуванні невдач; конструювання впевненості, що може не відповідати загальній військовій ситуації; іронічний тон щодо противника, який межує з приниженням. Однак принципова відмінність від проросійської героїзації полягає у фактологічній базі: українські канали спираються на верифіковані дані – супутникові знімки, офіційні підтвердження, дані OSINT-спільноти, тоді як російська героїзація базується на апеляціях до «вічних цінностей» та «історичної місії»/міфологем.

Таким чином, стратегія воєнної героїзації є центральним елементом трансформованого проукраїнського дискурсу після 24 лютого 2022 року. Вона конструє образ України як активного агента деокупації, здатного завдати ефективних ударів по російських військових об'єктах, при цьому зберігаючи верифікаційні стандарти та документуючи як успіхи, так і жертви російської агресії.


4.2.5. Стратегія народного краудсорсингу та партизанської журналістики

Канал «Крымский ветер» репрезентує принципово іншу модель проукраїнського дискурсу – низову народну журналістику, що поєднує краудсорсинг інформації, іронію над окупаційною владою, деанонімізацію колаборантів та фіксацію локальних проблем окупованого Криму.

Ключова особливість каналу – відсутність власних кореспондентів у Криму та покладання на мережу анонімних інформаторів. Стандартна формула, що повторюється у 78% публікацій:

«Кто знает подробности или снял фото/видео – пишите в наш бот  Прислать информацию, фото, видео (анонимно):  @crimeanwind_news_bot» [266].

Приклади застосування краудсорсингової моделі:

« Подписчики слышат взрывы в Бахчисарайском районе, перед этим пролетел самолет. Кто знает подробности или снял фото/видео – пишите в наш

бот» [258].

«Во время тревоги в Севастополе было слышны взрывы, похожие на работу ПВО, сообщает наш подписчик. По району, приблизительно Инкерман. Было несколько взрывов, один четкий и громкий, два послабее» [268].

Переваги краудсорсингової моделі – оперативність (публікація через 5–15 хвилин після події) та широке географічне покриття (від Джанкою до Севастополя). Зворотним боком є відсутність верифікації: стандартні формули «сообщает наш подписчик» та постійні заклики до читачів надсилати фото і відео фактично перекладають відповідальність за достовірність інформації на анонімну мережу інформаторів.

На відміну від офіційних каналів, «Крымский ветер» використовує народний сленг та їдку іронію над окупаційною владою:






Сленгові терміни: «хлопок», «бавовна» (замість «вибух»), «прилет» (замість «удар»), «груз 200» (загиблі), «300-е» (поранені), «Колобок» (російський губернатор Севастополя Развожаєв), «Z-патріоти», «Z-спамери» (проросійські активісти). Приклади іронічного дискурсу:

«И снова сказочные сказки от Колобка. На самом деле ракету отразила воинская часть в Верхнесадовом, прямо всей техникой и зданием штаба» [261].


«Уже два часа горит эта, как утверждает губернатор Михаил "Колобок" Развожаев, трава на виноградниках в районе Верхнесадового. Прямо такой характерный для травы черный дым. А скорые помощи поехали виноградных улиток спасать» [262].


Ці приклади демонструють механізм іронічної деконструкції офіційного російського дискурсу: твердження окупаційної влади («загорілася трава») висміюються через абсурдизацію («чорний дим, характерний для трави», «швидкі поїхали рятувати равликів»).

Канал розробив систему візуальних маркерів, подібну до проросійських каналів, але з іншою функцією – не нормалізації, а драматизації подій:


-  (вибух)
-  (пожежа)
-  (насмішка над окупантами)
-  (іронія)
-  («Наші очі все бачать»)

Канал створив мережу партизанської розвідки для відстеження пересування російської військової техніки:

« "Наші глаза" всё видят: зафиксирована перевозка военной техники через село Межводное по Черноморскому шоссе» [264].


« "Наші глаза" всё видят: перевозка бронетехники на тралах отмечена со стороны Сак в направлении Евпатории. У российских вояк всё как обычно – то ли сломались, то ли на дороге потерялись» [270].

Функції цієї системи виходять за межі журналістики: розвідка для ЗСУ (координати можливих цілей), документування військової логістики та психологічний тиск на окупантів («за вами стежать»). Показовим є визнання зв'язку з військовими операціями:

« И вот что интересно: сегодня с утра ни одного самолет-разведчика НАТО в небе над Румынией и Черным морем не было. О чем это говорит? О том, что все позиции росПВО разведаны. В том числе и с вашей помощью, уважаемые подписчики. Спасибо всем, хорошо поработали!» [263].

Це повідомлення прямо пов'язує краудсорсингову діяльність підписників із результатами військових операцій, перетворюючи пасивних читачів на активних учасників інформаційної війни.

Канал систематично публікує некрологи загиблих російських військових з Криму:

« "Груз 200" в село Уварово Ленинского района. Комашко Владислав Алексеевич. Человек с украинской фамилией пошел убивать украинцев, но убили

его самого – накануне дня рождения, который сегодня» [269].

«📄 "Груз 200" в Керчь – ещё минус два. Лысенко Евгений Владимирович, доброволец. 1982 г.р., уроженец Ейска, с 2005 года в Керчи. Погиб 8 сентября, место смерти неизвестно» [265].

Структура некрологів включає ПІБ, дату народження, місце народження, дату і місце загибелі (якщо відомо), місце поховання, а іноді – іронічний коментар. Ця практика виконує подвійну функцію: демонстрацію реальних втрат та деморалізацію населення окупованого Криму. Водночас вона піднімає етичні питання: чи допустимо іронізувати над загиблими, навіть якщо вони були солдатами армії-агресора?

На відміну від офіційних каналів, що фокусуються на військових подіях, «Крымский ветер» систематично документує повсякденне життя окупованого населення:

- Інфраструктурний колапс:

«📄 Очень главная дорога по ул. Калинина в Красноперекопске» [232].

«📄 Мост через канал у села Новосельцево Джанкойского района. Девять лет прошло, но состояние мостового перехода только ухудшилось» [254].

Публікації про інфраструктурний колапс виконують подвійну функцію. Формально це документування побутових проблем, фактично – систематичне спростування нарративу про «процвітання Криму під Росією». Ключовим риторичним прийомом є темпоральна прив'язка: згадка про «дев'ять років» окупації перетворює зруйнований міст на свідчення провалу російського управління, не вдаючись до прямих політичних оцінок.

- Соціальні проблеми:

«📄 Контраст между большим количеством ночующих на теплотрассе бездомных и пентхаусами зажиточных севастопольцев наблюдается очень ярко на улице Володарского» [253].

«Из инфекционной больницы Севастополя массово увольняются врачи. По словам сотрудника, кадровый состав медучреждения потерял уже 40% специалистов» [271].

Якщо публікації про інфраструктуру спростовують наратив «розвитку», то соціальні матеріали руйнують міф про «стабільність і добробут». Показово, що канал уникає прямих оцінок – він лише фіксує «контраст», лише цитує «співробітника». Це свідомо риторична стратегія: читач сам робить висновки, що посилює довіру до матеріалу порівняно з відверто агітаційним контентом. Разом обидві групи публікацій формують системний контр-наратив до проросійської стратегії «розвитку та процвітання»: замість «нових доріг» і «туристичних рекордів» читач бачить зруйновану інфраструктуру, бездомних на теплотрасі та кадровий колапс у медицині.

Маніпулятивний потенціал народної журналістики. Модель «Кримського ветра» містить суттєві маніпулятивні елементи:

1. Відсутність верифікації: інформація від анонімних підписників публікується без перевірки, що створює ризик дезінформації.

2. Емоційна маніпуляція: іронія, сленг, емодзі створюють емоційно заряджений контент, що апелює до почуттів, а не до раціонального аналізу.

3. Дегуманізація: іронічні коментарі до некрологів загиблих російських військових є формою дегуманізації, хоча і менш радикальною, ніж у проросійських каналах.


Таким чином, стратегія народного краудсорсингу та партизанської журналістики є унікальним елементом проукраїнського дискурсу, що доповнює офіційні канали неформальним, емоційно насиченим контентом. Вона перетворює пасивних читачів на активних учасників інформаційної війни, але водночас жертвує верифікаційними стандартами заради оперативності та емоційного впливу.

4.2.6. Стратегія деанонізації та громадянський рух опору

Окремим феноменом проукраїнського дискурсу є практика деанонізації –

публічного оприлюднення персональних даних осіб, які активно підтримують окупацію чи здійснюють інформаційні атаки на проукраїнські канали. Ця практика є дзеркальним відображенням проросійської стратегії доносительства, але з суттєвими відмінностями в механізмах та етичному обґрунтуванні.

Канал «Крымский ветер» систематично публікує персональні дані осіб, які надсилають проросійські повідомлення в бот каналу або погрожують його авторам:

« Спамят в бот Z-патриоты, а потом обижаются на деанон» (<https://t.me/Crimeanwind/42872>). «И этот Z-патриот даже с номером телефона +79785825663» [259]. «И сразу же о нем: Номер: 79785825663, Страна: Россия, Регион: Республика Крым и г. Севастополь, Оператор: КТК ТЕЛЕКОМ, Возможные имена: Роман Марков, Дата рождения: 22.11.2000 (22 года), Email: romarkofff@mail.ru, Одноклассники: Роман Марков, Telegram: 664543838, Whatsapp: найдено» [260].

На перший погляд, деанонімізація Z-патріотів структурно подібна до діяльності «Крымского СМЕРШа». Однак існують принципові відмінності. Ключова відмінність полягає в асиметрії влади: проросійські канали діють у координації з репресивним апаратом держави, тоді як проукраїнські канали є опозиційними медіа без доступу до силових структур на окупованій території. Деанонімізація Z-патріота не призводить до його арешту чи кримінального переслідування – вона є формою соціального тиску, а не інструментом державних репресій.

Попри ці відмінності, практика деанонімізації порушує фундаментальні принципи журналістської етики та міжнародні стандарти захисту персональних даних.

Аргументи «за»: воєнний час виправдовує надзвичайні заходи; превентивний ефект (потенційні спамери бачать наслідки своїх дій); самозахист каналу від інформаційних атак; особи, які атакують канал, самі порушують норми поведінки.

Аргументи «проти»: порушення GDPR (Загальний регламент ЄС про захист

даних) та українського законодавства про захист персональних даних; ризик помилкової ідентифікації; створення прецеденту для майбутніх зловживань; розмивання межі між журналістикою та інформаційною війною.

Ця етична дилема залишається невирішеною: чи виправдовує воєнна необхідність відмову від фундаментальних принципів журналістики? Відповідь на це питання визначатиме характер українського медіапростору після завершення війни.

Паралельно з медійним опором у Криму функціонують організовані структури громадянського спротиву, що активно використовують Telegram для координації та публічності. Рух «Жовта Стрічка» спеціалізується на візуальному маркуванні окупованих територій українською символікою.

Форми діяльності руху включають графіті та стікери (жовто-блакитні прапори, написи «Слава Україні», «Крим – це Україна», жовті стрічки на парканах та стовпах):

«Активісти руху громадянського спротиву "Жовта Стрічка" за останній тиждень розвішали більше 300 нових плакатів та намалювали близько 50 графіті у містах тимчасово окупованого Криму» [299].

«Активісти громадянського руху спротиву "Жовта Стрічка" за останні дні розповсюдили понад 250 символів опору російській окупації в Криму, зокрема, у Сімферополі» [304].

«В Крыму задержали 15-летнюю уроженку Харьковской области, которая в Феодосии провела проукраинскую акцию. Утверждается, что девушка распространяла патриотические листовки и желто-синие шарики по городу. Вероятно, задержанная – активистка «Желтой ленты». Ранее движение заявило о начале акции «Лови подачу»» [213].

«UA Український прапор на тлі Кримських гір! ⚔ Активісти руху "Жовта Стрічка" до Дня єднання встановили жовто-блакитний стяг на підніжжі Чатир-Дагу в Криму» [167].

Функції руху виходять за межі символічних акцій: психологічна війна (демонстрація, що окупація не є остаточною), консолідація (об'єднання проукраїнських мешканців, які відчують ізоляцію), інформаційний вплив (кожен жовто-блакитний стікер є меседжем про те, що опір триває). Риторика руху характеризується емоційністю без агресії: «Крим чекає повернення додому», «Це лише питання часу».

На відміну від символічних акцій «Жовтої Стрічки», партизанський рух «Атеш» (назва перекладається з кримськотатарської як «вогонь») має виражений військовий фокус: агенти руху збирають розвідувальну інформацію про російські військові об'єкти в Криму.

Форми діяльності включають фіксацію військових об'єктів:

«Військово-партизанський рух "Атеш" веде розвідку на військовому аеродромі у місті Саки біля Євпаторії на заході тимчасово окупованого Криму» [298].

«Найманці ПВК "Вагнер" були помічені у Криму. Агенти партизанського руху "АТЕШ" повідомили про перекидання підкріплень РФ до міста Джанкой» [168].

Фотофіксація техніки та координація з Силами оборони:

«Джанкой стал настоящим логистическим центром оккупантов для переброски личного состава и техники на Херсонское направление. Но наши агенты продолжают свою работу, вследствие чего, мы видим ряд успешных прилетов по их базам» [170].

Риторика руху є професійно-військовою: «Наші агенти продовжують працювати», «Результативні прильоти» (евфемізм для ударів ЗСУ), «Логістичний центр окупантів». На відміну від «Жовтої Стрічки», «Атеш» позиціонує себе не як громадянський рух, а як військову структуру, інтегровану в систему оборони України.

«Жовта Стрічка» та «Атеш» репрезентують два полюси громадянського

опору: символічний (візуальна присутність української ідентичності) та оперативний (збір розвідувальної інформації). Разом вони створюють багаторівневу систему спротиву окупації, яка відрізняється за кількома ключовими параметрами.

За типом діяльності «Жовта Стрічка» зосереджується на символічних акціях – розклеювання стікерів, графіті, листівки, тоді як «Атеш» позиціонує себе як партизанський рух, що займається військовою розвідкою та передачею координат ворожих об'єктів. Відповідно, ризик для учасників суттєво відрізняється: діяльність у межах «Жовтої Стрічки» зазвичай тягне за собою адміністративні справи (середній рівень ризику), натомість участь в «Атеш» може кваліфікуватися як шпигунство чи державна зрада за російським законодавством (високий рівень ризику з перспективою тривалого ув'язнення).

Цільова аудиторія двох рухів також принципово різна. «Жовта Стрічка» звертається насамперед до населення Криму, демонструючи присутність проукраїнських настроїв та підтримуючи моральний дух тих, хто чекає деокупації. Основний меседж руху можна сформулювати як «Ми тут, ми чекаємо». «Атеш», натомість, працює на Сили оборони України, забезпечуючи їх розвідувальною інформацією про дислокацію військових об'єктів, пересування техніки, наслідки ударів. Його меседж – «Ми бачимо, ми діємо». Звідси випливає й різниця в координації з ЗСУ: «Жовта Стрічка» має опосередкований зв'язок із військовими структурами, тоді як «Атеш» декларує пряму координацію з українськими силовими відомствами.

Маніпулятивний потенціал дискурсу опору. Висвітлення діяльності рухів опору в проукраїнських каналах містить маніпулятивні елементи.

1. Героїзація: активісти представляються як безстрашні герої, тоді як реальні ризики та страхи замовчуються.

2. Перебільшення масштабів: регулярні повідомлення про «сотні» стікерів та «десятки» графіті можуть створювати перебільшене враження про масовість руху.

3. Замовчування репресій: хоча згадуються окремі арешти, системний тиск на

активістів та їхні родини висвітлюється недостатньо.

Таким чином, стратегія деанонізації та громадянського опору є специфічним елементом проукраїнського дискурсу, що поєднує медійні практики (публікація персональних даних Z-патріотів) із висвітленням діяльності організованих структур спротиву («Жовта Стрічка», «Атеш»). Ця стратегія створює образ Криму як території активного опору, де окупаційна влада не має повного контролю над населенням та інформаційним простором.

4.2.7. Проблемні аспекти проукраїнського дискурсу

Попри загальну орієнтацію на міжнародне право та верифіковану інформацію, проукраїнські канали демонструють низку проблемних практик, що потребують критичного аналізу. Визнання цих проблем є необхідною умовою об'єктивного дослідження та не применшує принципової відмінності між дискурсом, що спирається на міжнародне право, та дискурсом, що апелює до міфологізованих конструктів.

Зниження верифікаційних стандартів у народних каналах. Краудсорсингова модель «Кримського ветра» призводить до систематичного поширення неперевіраних даних. Ризики низької верифікації включають дезінформацію (помилкові повідомлення про вибухи чи атаки), маніпуляції (можливість вкидання фейкових фото чи відео), інформаційний шум (складність відокремлення достовірного від недостовірного). Ці ризики особливо небезпечні в умовах війни, коли хибна інформація може впливати на рішення як цивільного населення, так і військового командування.

Емоційна маніпуляція та нормалізація насильства. Проукраїнські канали, особливо народні платформи, використовують емоційні тригери для мобілізації аудиторії: героїзацію ударів (святкові емодзі 🇺🇦 🇸🇪 🇸🇪), детальні описи руйнувань («штаб не підлягає відновленню»), іронію над ворогом та його втратами.

Іронія над неефективністю російської ППО є формою святкування втрат противника. Етичне питання: чи допустимо іронізувати над загиблими та

пораненими, навіть якщо вони є солдатами армії-агресора? Ця практика, хоча і значно м'якша за проросійську дегуманізацію («тварини», заклики до геноциду), все ж розмиває межі етичного дискурсу.

Порушення приватності та створення небезпечних прецедентів. Практика деанонізації Z-патріотів, детально розглянута в попередньому підрозділі, створює небезпечний прецедент для українського медіапростору. Якщо сьогодні допустимо публікувати персональні дані «ворогів», завтра ця практика може бути застосована до політичних опонентів, журналістів-розслідувачів чи звичайних громадян.

Міжнародні стандарти журналістської етики (зокрема, Кодекс етики Міжнародної федерації журналістів) забороняють публікацію персональних даних без згоди особи, за винятком випадків, коли це необхідно для захисту суспільного інтересу.

Односторонність висвітлення. Проукраїнські канали демонструють селективність у виборі тем та інтерпретацій: систематично висвітлюються успіхи ЗСУ, але замовчуються невдачі; детально документуються репресії окупаційної влади, але не аналізуються складні питання колаборації та мотивації тих кримчан, які підтримали анексію. Ця односторонність є прогнозованою і певною мірою виправданою в контексті екзистенційної війни: медіа воюючої сторони завжди функціонують в умовах інформаційної мобілізації, і вимагати від них «нейтральності» означає ігнорувати реальність збройного конфлікту. Однак для дослідника це створює методологічну проблему: такі джерела придатні для аналізу дискурсивних стратегій, але не можуть використовуватися як нейтральна документація подій. Систематичне спрощення складної реальності формує в аудиторії бінарну картину світу, яка, хоч і мобілізує, але знижує здатність до критичного осмислення власної позиції.

Таким чином, проукраїнський дискурс, попри принципову відмінність від проросійського в джерелах легітимності (міжнародне право vs міф), містить низку проблемних практик: зниження верифікаційних стандартів, емоційну маніпуляцію,

порушення приватності через деанонімізацію та односторонність висвітлення. Визнання цих проблем не применшує легітимності української позиції щодо Криму, але є необхідною умовою критичного аналізу медіадискурсу.

Висновки до Розділу 4

Проведений порівняльний аналіз маніпулятивних стратегій у проросійських та проукраїнських телеграм-каналах кримської тематики дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків щодо специфіки інформаційного протистояння навколо окупованого півострова.

Фундаментальна асиметрія джерел легітимності. Ключовим результатом дослідження є виявлення принципової відмінності між двома дискурсами в їхніх джерелах легітимності. Проросійські телеграм-канали систематично апелюють до міфологізованих конструктів: «історичної справедливості», «споконвічної російськості» Криму, «волі народу», вираженої на референдумі 2014 року, «порятунку від нацизму». Ці наративи не мають правового обґрунтування в системі міжнародного права та суперечать базовим принципам Статуту ООН.

Ця фундаментальна асиметрія – міф проти права – визначає не лише риторичні особливості кожного дискурсу, але й їхню легітимність в очах міжнародної спільноти. Апеляція до чинних норм міжнародного права відкриває проукраїнському дискурсу доступ до інституційних механізмів міжнародного визнання: рішення міжнародних судів, резолюції ООН та висновки ОБСЄ є юридично значущими інструментами, що підтверджують українську позицію на рівні міждержавних відносин. Натомість проросійські наративи, побудовані на міфологізованих конструктах, залишаються поза межами правового дискурсу – вони можуть мобілізувати внутрішню аудиторію, але не здатні отримати міжнародно-правового визнання, що й підтверджується ізоляцією Росії у більшості міжнародних організацій після 2022 року.

Систематизація маніпулятивних стратегій проросійських каналів. Аналіз

публікацій проросійських телеграм-каналів за період 2022–2025 років виявив вісім основних маніпулятивних стратегій:

Стратегія історичної легітимізації компенсує відсутність правових підстав для анексії через конструювання міфу про «споконвічну російськість» Криму, апеляцію до «кримської мрії» та селективну історичну пам'ять, що акцентує на «російських» періодах історії півострова та замовчує кримськотатарську державність і український період.

Стратегія референдумної легітимізації надає анексії квазідемократичного обґрунтування через абсолютизацію результатів референдуму 2014 року, який представляється як «еталон народовладдя», попри задокументовані міжнародними організаціями порушення та проведення голосування в умовах військової окупації.

Стратегія порятунку та захисту конструює образ Росії як захисника, що врятував Крим від «українського нацизму» та «геноциду». Показово, що ці поняття жодного разу не розкриваються через конкретні факти чи приклади – вони функціонують як стигматизуючі ярлики: семантично порожні формули з потужним емоційним зарядом, що не потребують доказової бази, оскільки апелюють до колективної травматичної пам'яті про Другу світову війну. Така семантична порожнеча є не недоліком, а свідомою стратегією: конкретизація змусила б верифікувати твердження, тоді як абстрактний ярлик «нацизм» є незаперечним апіорі. Ця стратегія виконує функцію морального обґрунтування агресії через демонізацію противника, перетворюючи військове вторгнення на «визвольну місію».

Стратегія «розвитку та процвітання» демонструє переваги російського управління через акцентування на інфраструктурних проєктах (Кримський міст, траса «Таврида»), статистичну маніпуляцію з економічними показниками та естетизацію окупованої території через публікацію контенту про «нормальне життя».

Стратегія воєнної нормалізації є адаптивною відповіддю на нові умови після

24 лютого 2022 року. Вона реалізується через контекстуальне змішування воєнних і побутових новин, візуальну абстракцію загроз (емодзі-кодування) та заспокійливу риторичу, що перетворює війну на «фоновий шум» повсякденності.

Стратегія кризової комунікації являє собою п'ятифазний протокол реагування на надзвичайні події: нейтральна термінологія → фокус на жертвах → технічна деталізація → економічні заспокоєння → політизація та призначення винних.

Стратегія дискредитації опонентів спрямована на делегітимізацію України, українських спецслужб та внутрішніх «ворогів» (насамперед кримських татар та Меджлісу) через систематичне використання семантично зміщених понять. Терміни «теракт», «нацизм», «екстремізм» свідомо застосовуються до явищ, які їм не відповідають: опір окупації називається «тероризмом», захист національної ідентичності – «нацизмом», діяльність легітимного представницького органу кримськотатарського народу – «екстремізмом». Такий прийом переозначення є різновидом семантичної маніпуляції: юридично та морально навантажені поняття відриваються від свого змісту і перетворюються на інструмент стигматизації, що унеможлиблює будь-який захист – адже «терорист» і «нацист» апріорі позбавлені права на легітимну позицію.

Стратегія доносительства та публічного цькування є інструментом терору, спрямованим на придушення внутрішньої опозиції через моніторинг соціальних мереж, публічне викриття «ворогів», координацію з силовими структурами, дегуманізацію жертв та створення атмосфери тотального страху.

Систематизація маніпулятивних стратегій проукраїнських каналів. Аналіз публікацій проукраїнських телеграм-каналів за період 2019–2024 років виявив п'ять основних стратегій:

Стратегія правової делегітимізації є базовим елементом проукраїнського дискурсу. Вона спирається на резолюції ООН, рішення міжнародних судів, позиції Кримської платформи та підготовку правової бази для деокупації. На відміну від проросійської апеляції до міфу, ця стратегія оперує конкретними правовими

документами та нормами.

Стратегія документування репресій та віктимізації базується на правозахисній традиції та включає персоналізацію жертв (конкретні імена, терміни ув'язнення), документування методів репресій та особливий фокус на становищі кримських татар як корінного народу, що становить 12% населення Криму, але складає понад 60% політичних в'язнів.

Стратегія воєнної героїзації є результатом радикальної трансформації дискурсу після 24 лютого 2022 року. Україна представляється не як жертва агресії, а як активний агент деокупації, здатний завдати ефективних ударів по російських військових об'єктах. Характерними рисами є технічна деталізація операцій, публікація супутникових знімків із підтвердженням результатів ударів та конструювання Керченського мосту як символічної мети – що є показовим: міст одночасно функціонує як військова інфраструктура, матеріальний символ анексії 2014 року, тому його пошкодження набуває в проукраїнському дискурсі потрійного значення – військового, політичного та символічного.

Стратегія народного краудсорсингу та партизанської журналістики реалізується через канали типу «Крымский ветер», що покладаються на мережу анонімних інформаторів, використовують неформальну мову та іронію, документують локальні проблеми та створюють систему партизанської розвідки («Наші очі все бачать»).

Стратегія деанонізації та підтримки руху опору включає публікацію персональних даних Z-патріотів як превентивний захисний механізм – документування колаборантів з метою стримування проросійської активності та формування доказової бази для майбутнього притягнення до відповідальності. Стратегія також охоплює висвітлення діяльності рухів громадянського опору: «Жовта Стрічка» (символічні акції непокори) та «Атеш» (військова розвідка на окупованій території).

Порівняльний аналіз: спільне та відмінне. Попри фундаментальну відмінність

у джерелах легітимності, обидва дискурси використовують спільні базові прийоми маніпулятивного впливу:

Селективність інформації – обидві сторони акцентують на фактах, що підтримують їхню позицію, та замовчують «незручну» інформацію. Проросійські канали ігнорують позицію кримських татар та міжнародне невизнання анексії; проукраїнські – складні питання колаборації та мотивації частини населення Криму.

Емоційне насичення – використання термінів з сильним емоційним навантаженням («нацизм», «геноцид», «терор» vs «окупація», «репресії», «визволення»), персоналізація (жертви, герої), візуальний контент (фото, відео, емодзі).

Поляризація – конструювання бінарної картини світу, де існують лише «ми» та «вороги», без простору для нюансів чи складних позицій.

Нормалізація надзвичайного стану – обидві сторони рутинізують війну, хоча з різними цілями: проросійські канали – для заспокоєння населення, проукраїнські – для демонстрації постійної загрози окупації.

Порівняльний аналіз двох дискурсів виявляє фундаментальні відмінності за кількома ключовими параметрами.

Джерело легітимності принципово різниться: проросійський дискурс спирається на міфологізовані конструкти («споконвічна російськість», «порятунок від нацизму», «волевиявлення народу»), тоді як проукраїнський апелює до міжнародного права – резолюцій ООН, рішень Міжнародного суду ООН, документів ОБСЄ. За структурою проросійський дискурс є централізованим, з синхронними реакціями на події, натомість проукраїнський – плюралістичним, із різними стилями та фокусами в залежності від типу каналу.

Практики верифікації також суттєво відрізняються: в проросійському дискурсі верифікація відсутня або мінімальна, тоді як у проукраїнському вона варіюється від часткової (офіційні канали типу «Суспільне Крим» із посиланнями

на джерела) до відсутньої (народні канали з оперативними, але неперевіреними повідомленнями).

Щодо дегуманізації противника – проросійські канали практикують її систематично, використовуючи зоологічні метафори («тварини», «нелюди»), тоді як проукраїнські обмежуються іронією та сарказмом щодо військової некомпетентності противника та невдач російської армії – об'єктом глузування є система і її провали, а не конкретні люди як такі.

Ставлення до насильства демонструє найбільш різкий контраст: проросійський дискурс містить заклики до геноциду та схвалення репресій щодо цивільного населення окупованих територій – насамперед кримських татар, проукраїнськи налаштованих кримчан та правозахисників – тоді як проукраїнський обмежується святкуванням військових успіхів без закликів до насильства над цивільними.

Нарешті, координація з репресивним апаратом є прямою в проросійському дискурсі (публікація персональних даних → візит ФСБ → арешт → вирок), тоді як у проукраїнському така координація відсутня.

Трансформація дискурсів після 24 лютого 2022 року. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало переломним моментом для обох дискурсів. Проросійські канали здійснили перехід від адміністративної комунікації та економічної легітимізації до воєнної мобілізації та тотальної демонізації України. Виявлена структурна ідентичність COVID-дискурсу (2020–2021) та воєнного дискурсу (2022–2025) свідчить про реактивацію радянських механізмів масової мобілізації, що включають щоденну статистику, географічну деталізацію, публічне цькування порушників та нормалізацію надзвичайного стану.

Проукраїнські канали здійснили трансформацію від делегітимізаційної риторики (юридичні аргументи, правозахист) до героїзаційно-мобілізаційного дискурсу (документування ударів ЗСУ, координати військових об'єктів, некрологи загиблих окупантів). Ця трансформація супроводжувалася зниженням

верифікаційних стандартів у народних каналах та посиленням емоційної складової в усіх досліджуваних джерелах – хоча інтенсивність цього процесу варіюється: краудсорсингові платформи демонструють найбільш виражену емоційність, тоді як канали з редакційною політикою зберігають відносно стриманіший тон.

Історична спадкоємність маніпулятивних практик. Порівняльно-історичний аналіз виявив, що механізми маніпулятивного впливу, які використовуються в сучасних проросійських телеграм-каналах, мають глибокі корені в радянській системі санітарної пропаганди 1918–1930-х років. Універсальний шаблон кризової мобілізації (щоденна статистика, географічна деталізація, публічне цькування порушників, трансформація особистого в політичне, нормалізація надзвичайного стану) був розроблений у ранньорадянський період та реактивований у цифрову епоху. Це демонструє здатність авторитарних практик до адаптації та виживання навіть після тривалих періодів латентності.

Етичні виміри інформаційного протистояння. Дослідження виявило низку етичних проблем, характерних для обох дискурсів, хоча різної інтенсивності. Проросійський дискурс систематично порушує базові етичні норми використовуючи дегуманізацію опонентів, заклики до насильства, координація з репресивним апаратом, фабрикація фактів. Проукраїнський дискурс зберігає базові етичні обмеження порівняно з проросійським – зокрема, відсутність закликів до геноциду та систематичної дегуманізації противника, – однак демонструє власні практики: деанонізацію Z-патріотів із публікацією персональних даних, зниження верифікаційних стандартів у народних каналах, емоційну маніпуляцію та святкування військових втрат противника, що розмиває межі етичного дискурсу.

Ключове етичне питання, яке залишається дискусійним: чи виправдовує екзистенційна загроза – війна на знищення – відступ від фундаментальних принципів журналістської етики? Теорія «справедливої війни» не дає простої відповіді на це питання: Волцер, один із її найвпливовіших теоретиків, прямо заперечує позицію «на війні все дозволено», стверджуючи, що саме в умовах

збройного конфлікту моральні судження є найнеобхіднішими [160, с. 3–4]. Водночас дослідники воєнної журналістики застерігають, що медіа, які нормалізують дегуманізацію та емоційну маніпуляцію в умовах конфлікту, стикаються з серйозними труднощами при переході до примирення та відновлення суспільної довіри. Відповідь на це питання визначатиме характер українського медіапростору після завершення війни та впливатиме на процеси постконфліктного примирення – і саме тому воно потребує не уникнення, а свідомого осмислення вже зараз.

РОЗДІЛ 5

ЕТИЧНІ ВИМІРИ ВИСВІТЛЕННЯ КРИМСЬКОЇ ТЕМАТИКИ В ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛАХ

П'ятий розділ присвячено аналізу етичних аспектів журналістської діяльності при висвітленні кримської тематики в умовах збройної агресії. На основі виявлених у попередньому розділі маніпулятивних стратегій ми досліджуємо принципову відмінність між етикою проросійського та проукраїнського дискурсів, аналізуємо специфічні дилеми, що виникають у проукраїнських каналах, формулюємо рекомендації щодо етичної поведінки в умовах інформаційного протистояння.

Центральною тезою цього розділу є твердження про те, що етичні дилеми є специфікою проукраїнського дискурсу, тоді як проросійський дискурс характеризується не дилемами, а системними порушеннями етичних норм. Ця асиметрія безпосередньо впливає з виявленої в Розділі 4 фундаментальної відмінності між дискурсом, що спирається на міфологізовані конструкти (і тому потребує маніпуляції для свого існування), та дискурсом, що спирається на міжнародне право (і тому може існувати без маніпуляції, використовуючи її лише як інструмент посилення).

5.1. Теоретичні засади: етика в умовах інформаційної асиметрії

5.1.1. Переосмислення традиційних етичних стандартів

Збройна агресія створює особливий контекст для функціонування медіа, що впливає на застосування традиційних етичних стандартів журналістики.

Проблема «об'єктивності» у висвітленні конфлікту. Традиційне розуміння журналістської об'єктивності передбачає нейтральну позицію, представлення всіх сторін конфлікту, утримання від оціночних суджень. Однак у контексті російсько-української війни таке розуміння стикається з фундаментальними викликами.

По-перше, конфлікт має чітко визначеного агресора та жертву агресії, що

підтверджено міжнародними інституціями – зокрема, резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 68/262 [36], рішеннями Міжнародного суду ООН [93]. «Балансування» позицій агресора та жертви може призводити до хибної еквівалентності та фактичної легітимізації агресії – що, як показано в Розділі 4, є структурною ознакою проросійського дискурсу. Проросійський дискурс апелює до міфологізованих конструктів («історична справедливість», «воля народу»), тоді як проукраїнський – до конкретних правових документів. Ставити ці позиції на один рівень означає прирівнювати міф до права.

Російська сторона систематично поширює дезінформацію, що робить принцип «представлення обох сторін» проблематичним. Надання платформи для дезінформації суперечить іншому базовому принципу журналістики – поширенню правдивої інформації. Коли одна сторона стверджує, що «трава загорілася на виноградниках» (ForPost), а інша – що «завдано удару по штабу ЧФ» (Крим. Реалії), журналіст не може «збалансувати» ці позиції без порушення принципу правдивості.

Журналісти українських медіа є громадянами країни, що зазнала агресії, що неминуче впливає на їхню позицію та робить повну «нейтральність» психологічно неможливою та етично сумнівною.

5.1.2. Етична дилема як категорія аналізу

Для коректного аналізу етичних аспектів висвітлення кримської тематики необхідно чітко визначити поняття «етичної дилеми» та його застосування до різних типів дискурсу.

Етична дилема – це ситуація, в якій суб'єкт стоїть перед вибором між кількома варіантами дій, кожен з яких має вагомі етичні аргументи на свою користь, але жоден не є однозначно «правильним». Етика починається тоді, коли елементи моральної системи вступають у конфлікт один з одним; вона стосується не стільки протистояння «правильного» і «неправильного», скільки вибору між рівною мірою переконливими альтернативами [120, с. 7]. Ключовими ознаками етичної дилеми є: (1) наявність вибору між альтернативами, (2) конфлікт між цінностями,

(3) автономія суб'єкта прийняття рішення, (4) відповідальність за наслідки.

Принципово важливо розрізнити етичну дилему та системне порушення етики. Дилема виникає там, де є простір для вибору та рефлексії. Системне порушення характеризує ситуацію, де порушення етичних норм є не результатом вибору, а вбудованою характеристикою системи.

Ця відмінність має принципове значення для аналізу проросійського та проукраїнського дискурсів. Проукраїнські канали функціонують у просторі дилем – вони приймають рішення щодо верифікації, мови, захисту джерел, і ці рішення можуть бути різними. Проросійські канали функціонують у просторі системного порушення – вони не обирають, чи маніпулювати, бо маніпуляція є сутністю їхнього дискурсу.

5.1.3. Специфіка етичних викликів у Telegram

Telegram як платформа створює додаткові етичні виклики, пов'язані з її технічними та організаційними особливостями.

Анонімність та відповідальність. Можливість анонімного ведення каналів трансформує традиційні механізми відповідальності. Автори можуть поширювати інформацію без персональної ідентифікації, що знижує бар'єри для неетичної поведінки. Водночас для каналів, що працюють на окупованій території чи з джерелами на ній, анонімність є необхідною умовою безпеки.

Відсутність редакційного контролю. На відміну від традиційних ЗМІ, де існують редактори, юристи, етичні комісії, телеграм-канали часто функціонують без будь-яких контрольних механізмів. Рішення про публікацію приймається однією особою чи невеликою групою без зовнішнього контролю.

Швидкість vs точність. Конкуренція за оперативність створює тиск на скорочення часу на верифікацію. У традиційних медіа існують процедури перевірки, що можуть займати години чи дні. У Telegram очікується публікація «тут і зараз», що підвищує ризик поширення недостовірної інформації.

Розмиття меж. Як показало дослідження кримських телеграм-каналів, в

Telegram розмиваються межі між професійною журналістикою, громадянською журналістикою, активізмом та військовою координацією. Один канал може одночасно публікувати новини, заклики до дій та координувати рух опору. Це ускладнює застосування етичних стандартів, які традиційно розроблені для чітко визначених ролей.

5.2. Маніпуляція як сутність vs маніпуляція як засіб: етичні імплікації

Аналіз маніпулятивних стратегій, проведений у Розділі 4, виявив принципову відмінність у природі маніпуляції в проросійському та проукраїнському дискурсах. Ця відмінність має прямі етичні імплікації та визначає, чи ми маємо справу з етичними дилемами, чи з системними порушеннями.

5.2.1. Маніпуляції в проросійському дискурсі

Проросійський дискурс щодо Криму базується на наративах, які не відповідають реальності та не мають правового обґрунтування: міф про «споконвічну російськість» Криму, легітимність «референдуму» 2014 року, «порятунок від нацизму». Ці наративи не можуть існувати без маніпуляції – вона є не інструментом їх посилення, а умовою їх існування.

Стратегія історичної легітимізації конструює міф про «історичну належність» Криму до Росії через селективну історичну пам'ять (акцент на «російських» періодах, замовчування кримськотатарської державності та українського періоду). Без цієї маніпуляції – селективності та замовчування – наратив розпадається, бо реальна історія Криму не підтверджує тезу про «споконвічну російськість».

Стратегія референдумної легітимізації базується на фальсифікації результатів та замовчуванні умов проведення голосування (присутність військ, відсутність міжнародних спостерігачів). Без цих маніпуляцій «референдум» втрачає навіть видимість легітимності – залишаються лише зовнішні формальні ознаки процедури волевиявлення (виборчі дільниці, урни для голосування, бюлетені) за відсутності її сутнісних умов: вільного волевиявлення, безпечного середовища та незалежного

контролю.

Стратегія «порятунку» конструює неіснуючу загрозу («нацизм», «геноцид»), від якої Росія нібито «врятувала» Крим. Без фабрикації цієї загрози немає морального виправдання для військового втручання.

Стратегія воєнної нормалізації приховує реальний стан речей (наслідки ударів, втрати, загрози) через евфемізми («возгорание травы») та контекстуальне змішування. Без цього приховування населення усвідомило б реальну небезпеку окупації.

Тобто якщо забрати маніпуляцію з проросійського дискурсу, від нього не залишиться нічого, крім голого факту військової окупації території іншої держави всупереч міжнародному праву. Маніпуляція не посилює проросійський наратив – вона його створює.

5.2.2. Маніпуляція в проукраїнському дискурсі

Проукраїнський дискурс базується на фактах та правових нормах: згідно з міжнародним правом, Крим є територією України, окупованою Російською Федерацією; анексія не визнана переважною більшістю держав світу; на півострові відбуваються репресії проти противників окупації. Ці твердження відповідають верифікованій реальності та не потребують маніпулятивного конструювання для свого обґрунтування. Водночас проукраїнські канали вдаються до маніпулятивних прийомів для посилення емоційного впливу та мобілізаційного ефекту – що становить принципову відмінність між фактологічною основою дискурсу та риторичними засобами її подачі.

Стратегія воєнної героїзації базується на реальних фактах – ударах ЗСУ по військових об'єктах у Криму. Маніпулятивний елемент полягає в емоційному забарвленні (святкові емодзі, іронія над ворогом), акцентуванні на успіхах та замовчуванні невдач. Але сам факт ударів – реальний.

Стратегія документування репресій базується на реальних фактах – арештах, обшуках, вироках. Маніпулятивний елемент може полягати в селективності (фокус

на найбільш резонансних випадках), емоційному насиченні, генералізації. Але факти репресій – реальні, задокументовані правозахисними організаціями.

Стратегія народного краудсорсингу поєднує реальну інформацію від джерел на місцях із неформальною мовою, іронією, емодзі. Маніпулятивний елемент – у формі подачі, а не у змісті. «Крымский ветер» міг би публікувати ту саму інформацію, не використовуючи прізвисько окупаційного голови Севастополя Михайла Развожаєва та емодзі вибухів – вона залишилася б правдивою.

Якщо забрати маніпуляцію з проукраїнського дискурсу, залишиться правдивий (хоча, можливо, менш емоційно впливовий) наратив про окупацію Криму, репресії, опір та військові операції з деокупації. Маніпуляція посилює наратив, але не створює його.

5.2.3. Етичний вимір нерівності сторін конфлікту

Відмінність у типі відповідальності. Автори проросійських каналів несуть відповідальність не за «неправильний вибір» (бо вибору в межах системи немає), а за саму участь у системі. Проукраїнський дискурс передбачає індивідуальну відповідальність – відповідальність за конкретні рішення: чи використовувати емоційну мову? чи публікувати неперевірену інформацію? чи деанонізувати Z-патріотів? Ці рішення приймаються автономно, і автори несуть персональну відповідальність за їхні наслідки.

Проросійські канали не мають вибору в межах системи: якщо канал «Аксёнов Z» опублікує правду про анексію (військова окупація всупереч міжнародному праву), він перестане бути частиною системи – буде заблокований, а його адміністратори ризикують кримінальним переслідуванням за «дискредитацію армії» або «поширення завідомо неправдивої інформації» згідно з російським законодавством. «Вибір» тут – лише між участю та неучастю в системі, а не між різними способами дії в межах системи.

Проукраїнські канали мають реальний вибір: «Суспільне Крим» обирає стриману офіційну мову, «Крымский ветер» – неформальну іронічну, «Крим.

Реалії» – професійно-аналітичну. Різні канали по-різному вирішують дилеми верифікації, захисту джерел, мови. Цей вибір і створює простір для етичних дилем.

Проросійський дискурс не передбачає етичної рефлексії – питання «чи етично це публікувати?» не ставиться, оскільки критерієм є відповідність централізованій координаційній матриці, а не етичним принципам. Проукраїнський дискурс, натомість, передбачає і демонструє етичну рефлексію – про це свідчать відмінності в практиках різних каналів, а також існування інституційних механізмів етичного регулювання: Кодексу етики українського журналіста [12], рекомендацій Комісії з журналістської етики щодо роботи медіа [21], а також матеріалів «Журналістські стандарти та професійна етика в умовах війни», підготовлених програмою USAID [9].

5.3. Етика системного порушення: проросійські канали

Як було показано вище, проросійський дискурс характеризується не етичними дилемами, а системними порушеннями етичних норм. Маніпуляція є не вибором, а вбудованою характеристикою системи, без якої дискурс не може існувати. Це не означає відсутності етичної відповідальності – навпаки, це означає відповідальність іншого типу: не за «неправильний вибір», а за участь у системі, що продукує брехню та сприяє агресії.

5.3.1. Відсутність простору для етичного вибору

Проросійські телеграм-канали функціонують як частина централізованої пропагандистської системи. Аналіз, проведений у Розділі 4, виявив уніфікованість наративів, синхронність реакцій на події, ідентичність формулювань у різних каналах. Ця уніфікованість свідчить про те, що канали працюють за єдиною уніфікованою наративною матрицею, а не приймають автономні редакційні рішення.

Після удару ЗСУ по штабу Чорноморського флоту у Севастополі 20 вересня 2023 року проросійські канали продемонстрували синхронну реакцію: «ForPost» –

«возгорание топливной цистерны», пізніше – «возгорание травы на виноградниках»; «ЧП/Симферополь» – стандартне повідомлення про «роботу ППО» без визнання влучання; «Аксьонов Z» – відсутність згадки про інцидент у перші години. Жоден канал не опублікував правдиву інформацію про успішний удар по штабу. Як здається, це не випадковість і не результат незалежних редакційних рішень – це системна реакція, де правда не є опцією.

Ключова характеристика проросійського дискурсу полягає в тому, що правда є екзистенційною загрозою для наративу. Якщо канал «Аксьонов Z» опублікує правду про анексію (військова окупація всупереч міжнародному праву), про референдум (проведений під дулами автоматів), про «порятунок від нацизму» (вигадана загроза), про «процвітання» Криму (реальні проблеми з водою, економікою, репресіями) – він перестане бути частиною системи. Правдивий проросійський канал – це оксиморон, бо проросійський наратив щодо Криму базується на брехні.

Проукраїнський канал зберігає свою ідентичність незалежно від форми подачі: «Суспільне Крим», публікуючи «ЗСУ завдали удару по штабу ЧФ, повідомляє СтратКом ЗСУ» без іронії та емотивних маркерів, залишається проукраїнським – бо верифікована правда про факт окупації та опору їй є проукраїнською позицією за своєю суттю. Це означає, що маніпулятивне посилення у проукраїнському дискурсі є вибором, а не необхідністю – на відміну від проросійського дискурсу, де маніпуляція є єдиним способом утримати наратив, що суперечить реальності.

5.3.2. Етична відповідальність без вибору

Для осмислення етичної відповідальності авторів проросійських каналів продуктивною є концепція «банальності зла», запропонована Ганною Арендт у праці «Айхман у Єрусалимі» [50] Арендт описала феномен, коли люди скоюють зло не через демонічні наміри, а через відмову від морального мислення, некритичне виконання функцій системи, нездатність або небажання оцінити наслідки своїх дій.

Адольф Айхман – військовий злочинець та один з головних організаторів Голокосту – за спостереженням Арендт, не був фанатиком чи садистом, він був бюрократом, який «просто виконував накази» та «робив свою роботу». Саме ця «нормальність» зла, його буденність та рутинність, вразила Арендт і стала основою її концепції.

Автори проросійських телеграм-каналів, ймовірно, не є демонічними злодіями. Вони – журналісти, редактори, SMM-менеджери, які «роблять свою роботу»: публікують новини, відповідають на події, підтримують наратив. Вони можуть навіть не усвідомлювати масштабу брехні, яку поширюють, або раціоналізувати її як «іншу точку зору», «захист інтересів», «протидію ворожій пропаганді».

Ми не можемо достовірно знати, чим керуються автори проросійських каналів; можна лише спиратися на свідчення журналістів, які пройшли через систему пропаганди та публічно змінили позицію. Показовим є приклад колишньої редакторки російського Першого каналу Марини Овсянникової: одразу після антивоєнного протесту в прямому ефірі вона публічно визнала, що «займалася кремлівською пропагандою» і їй «соромно, що дозволяла говорити брехню з екранів телевізора» [32]. Жанна Агалакова, колишня кореспондентка того самого каналу, після звільнення назвала російське телебачення «зомбомашиною» – визнавши, таким чином, що роками була частиною цієї машини [129].

У будь-якому випадку відсутність злого наміру не звільняє від відповідальності. Арендт підкреслювала, що відмова від морального мислення сама по собі є моральним вибором – вибором не думати, не оцінювати, не брати на себе відповідальність [50]. Автор каналу «Крымский СМЕРШ», який публікує персональні дані «ворогів» із глузуванням, несе відповідальність за наслідки – реальні арешти, кримінальні переслідування, позбавлення волі – навіть якщо він «просто веде канал».

Коллективна vs індивідуальна відповідальність. Системний характер

порушень створює складну етичну ситуацію щодо розподілу відповідальності. З одного боку, відповідальність є колективною – її несе система в цілому: держава, пропагандистська машина, медіахолдинги. З іншого боку, кожен учасник системи (автор ідеї, організатор, творчі і технічні виконавці) несе індивідуальну відповідальність за свою участь.

Нюрнберзький принцип – «виконання наказів не є виправданням» – застосовний і тут [122]. Те, що автор каналу є частиною централізованої координації наративів, не знімає з нього відповідальності за поширення брехні, участь у системі доносительства, легітимізацію агресії.

5.3.3. Типологія етичних порушень у проросійському дискурсі

На основі аналізу маніпулятивних стратегій (Розділ 4) можна систематизувати типи етичних порушень, характерних для проросійських телеграм-каналів.

Найбільш серйозним порушенням є систематична фабрикація фактів. Це не помилка, не неточність, не інтерпретація – це свідоме створення інформації, що не відповідає дійсності: твердження про «96,77% кримчан за приєднання до Росії», тоді як за даними Ради з прав людини при Президенті РФ реальна підтримка становила 50–60% від явки у 30–50%; наратив про «порятунок від нацизму та геноциду», що не має жодного фактичного підтвердження; «возгорание травы на виноградниках» замість визнання удару по штабу ЧФ; конструювання «історичної справедливості» через селективну пам'ять та замовчування. Фабрикація є порушенням базового принципу журналістики – правдивості – і не може бути виправдана жодними обставинами.

Приховування – систематичне замовчування релевантної інформації. Другим типом порушення є систематичне приховування інформації, що суперечить офіційному наративу: замовчування позиції кримських татар і противників окупації; приховування реальних втрат та наслідків ударів ЗСУ; замовчування міжнародного невизнання анексії [36]; приховування репресій проти незгодних.

Приховування є формою брехні через умовчання – аудиторія отримує викривлену картину реальності не через хибні твердження, а через відсутність істотної інформації.

Особливо серйозним порушенням є пряма співучасть телеграм-каналів у репресіях проти населення окупованої території. Канал «Крымский СМЕРШ» є найбільш виразним прикладом:

«Житель Коктебеля Андрей Александрович во время украинской ракетной атаки на Феодосию в социальных сетях "восхищался", как красиво горит русский корабль. Пришёл товарищ майор зафиксировать мысли для потомков на бумагу. Составлен протокол за дискредитацию армии» [279].

Цей пост демонструє повний цикл репресій: моніторинг соціальних мереж → виявлення «ворога» → публічне викриття → координація з силовими структурами → кримінальне переслідування → публічне глузування. Канал є не просто спостерігачем – він є активним учасником репресивного механізму. Така діяльність виходить далеко за межі журналістики чи навіть пропаганди – це співучасть у порушенні прав людини, що може кваліфікуватися як злочин за міжнародним правом.

Систематичне використання дегуманізуючої лексики є ще одним типом етичного порушення. «Животное приговорили к двум годам лишения свободы условно» (про засудженого за проукраїнську позицію) – «Крымский СМЕРШ» (<https://t.me/cremeasmersh/300>). Називання людини «твариною» є класичним прийомом дегуманізації, що має добре задокументовані наслідки: зниження психологічних бар'єрів для насильства, легітимізація жорстокого поводження, підготовка ґрунту для масових злочинів.

Проросійські канали систематично легітимізують агресію проти України через конструювання образу «ворога, що заслуговує на знищення». «Крымчане могут с полным правом называть себя творцами истории. Сегодня она продолжается на фронтах СВО, где наши воины сражаются за правду, свободу и

справедливість» [183]. Представлення агресивної війни як «боротьби за правду та справедливість» є формою легітимізації, що робить можливими воєнні злочини.

5.3.4. Історичні паралелі: радянська пропаганда та сучасні практики

Аналіз, проведений у підрозділі 4.1.10, виявив глибоку історичну спадкоємність між сучасними практиками проросійських телеграм-каналів та радянською системою пропаганди. Ця спадкоємність має безпосереднє етичне значення.

Радянські «санітарні суди» 1920-х років – театралізовані публічні процеси над «порушниками» соціальних норм – структурно ідентичні діяльності «Кримського СМЕРШа». В обох випадках наявне публічне викриття «порушників», механізм соціального ostracism, тренування населення на доносительство, створення атмосфери страху через демонстративне покарання. Різниця лише в технологічному оформленні: театр замінив Telegram, але функція залишилася незмінною.

Усвідомлення історичної спадкоємності посилює етичну відповідальність. Автори проросійських каналів не винаходять нові практики – вони відтворюють механізми, наслідки яких добре відомі з історії: масові репресії, ГУЛАГ, знищення інакомислення. Знання цієї історії робить участь у системі не наївною помилкою, а свідомим вибором.

5.3.5. Відсутність дилем не означає відсутності відповідальності

Може виникнути враження, що відсутність етичних дилем у проросійському дискурсі знімає питання відповідальності: якщо немає вибору, то немає й відповідальності. Але це хибне враження:

1. Вибір існує на рівні участі в системі. Хоча в межах системи простір для вибору мінімальний, залишається фундаментальний вибір: брати чи не брати участь у системі. Автор проросійського каналу обирає працювати в цій системі, отримувати за це винагороду (матеріальну чи символічну), ідентифікуватися з нею. Цей вибір є етично значущим.

2. Незнання не є виправданням. Аргумент «я не знав, що це брехня» є

неспроможним у сучасному світі з доступом до інформації. Резолюції ООН, рішення міжнародних судів, звіти правозахисних організацій – все це публічно доступно. Той, хто поширює російські наративи про Крим, або знає, що вони хибні, або свідомо уникає знання – обидва варіанти передбачають відповідальність.

3. Масштаб наслідків визначає масштаб відповідальності. Проросійська пропаганда не є «просто словами» – вона має реальні наслідки: легітимізація агресії, що коштувала життя десяткам тисяч людей; арешти та ув'язнення на основі доносів; психологічна травматизація населення; знищення інфраструктури; руйнування можливостей для майбутнього примирення.

Проросійський дискурс характеризується не етичними дилемами, а системними порушеннями етики: фабрикацією, приховуванням, співучастю в репресіях, дегуманізацією, легітимізацією агресії. Відсутність простору для етичного вибору в межах системи не знімає відповідальності – вона лише переносить її на рівень вибору участі в системі. Історична спадкоємність із радянськими практиками посилює цю відповідальність, оскільки наслідки таких практик добре відомі.

5.4. Етичні дилеми проукраїнських каналів

На відміну від проросійського дискурсу, де маніпуляція є конститутивною і не залишає простору для вибору, проукраїнський дискурс характеризується наявністю справжніх етичних дилем. Це ситуації, де автори каналів стоять перед вибором між альтернативами, кожна з яких має вагомі аргументи на свою користь, але жодна не є однозначно «правильною». Наявність таких дилем є ознакою живого, плюралістичного медіапростору та підтверджує принципову відмінність проукраїнського дискурсу від пропагандистської системи.

5.4.1. Дилема безпеки джерел

Проукраїнські канали отримують інформацію від джерел на окупованій території – мешканців Криму, які повідомляють про пересування військової

техніки, наслідки ударів, настрої населення. Ця інформація має високу цінність для документування окупації та, у деяких випадках, для військових операцій. Водночас діяльність інформаторів є кримінально караною за законодавством окупаційної влади, що створює реальні ризики для їхньої свободи та життя.

Дилема полягає у конфлікті між цінністю інформації (суспільний інтерес, військова необхідність, документування) та цінністю безпеки джерела (людське життя, свобода, добробут родини).

Як зазначалося в Розділі 3, кримчанин Ігор Качурець був затриманий ФСБ за передачу інформації каналу «Кримський вітер». Проросійський канал «Крымский СМЕРШ» опублікував відео із затриманим, що «визнає провину». Цей випадок демонструє реальність ризиків для інформаторів та піднімає питання про відповідальність каналів за безпеку своїх джерел.

Аналіз практик різних каналів. Різні проукраїнські канали демонструють різні підходи до роботи з джерелами, що підтверджує наявність простору для вибору.

«Крим. Реалії» як професійне медіа дотримується стандартів захисту джерел: використання захищених каналів комунікації, анонімізація, мінімізація деталей, що можуть ідентифікувати джерело, затримка публікації чутливої інформації. Типове формулювання: «За інформацією джерела Крим. Реалії в окупаційних структурах...» – без деталей, що могли б звузити коло підозрюваних.

На сайті «Крим. Реалії» опубліковане звернення до читачів, присвячене безпеці та захисту персональних даних [26]. Редакція закликає аудиторію не залишати в коментарях особистої інформації та пам'ятати про потенційні правові наслідки.

Видання не має власного чатбота, оскільки редакція не може гарантувати безпеку даних, що передаються через такі канали. Натомість «Крим. Реалії» пропонує читачам надсилати інформацію на електронну пошту, що зменшує ризик відстеження. Після отримання інформації редакція надсилає джерелу інструкції з безпеки, які включають рекомендації видалити всі повідомлення й очистити історію

браузера.

Видання декларує дотримання редакційних стандартів, що включають перевірку інформації, баланс думок, уникнення мови ненависті тощо. Редакційний кодекс «Крим. Реалії» містить положення про відмову від інтерв'ювання людей, якщо це пов'язане з ризиком для них або якщо вони перебувають у вразливому становищі. При цьому джерелам може бути надана анонімність, якщо розкриття їхньої ідентичності становитиме небезпеку для них.

«Крим. Реалії» намагається знайти баланс між інформуванням суспільства та дотриманням безпеки джерел і національних інтересів. Видання уникає публікації деталей, які можуть бути використані для ідентифікації їхніх джерел у Криму, а також інформації, що може нашкодити українським військовим операціям.

«Кримський вітер» публікує активні заклики до читачів надсилати інформацію: «Кто знает подробности или снял фото/видео – пишите в наш бот. Прислать информацию, фото, видео (анонимно)» [276]. Заклики позиціонуються як «анонімні», однак випадок Качурця свідчить, що анонімність не є абсолютною. При цьому канал не попереджає читачів про можливі небезпеки та не публікує інструкцій з цифрової безпеки, що створює ситуацію, коли людина бере на себе ризики, не усвідомлюючи їх повного обсягу.

«Крымский ветер» стверджує, що передача даних відбувається анонімно через спеціальний телеграм-бот. Однак аналіз принципів роботи платформи показує, що використання бота в телеграмі не гарантує повної анонімності, оскільки користувач реєструє свій обліковий запис за допомогою мобільного номера [144]. Важливо зауважити, що «Крымский ветер» не інформує своїх читачів і потенційні джерела про ризики, з якими вони можуть зіткнутися при наданні інформації. Зокрема, відсутні попередження про те, що люди можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за російським законодавством за «дискредитацію армії РФ».

Закон України «Про медіа» (2023) не поширює свою дію на месенджери,

зокрема Telegram [10], що фактично виводить телеграм-канали за межі будь-якого інституційного медіарегулювання – про що зазначав і член Нацради Олександр Бурмагін: «Найбільший недолік закону «Про медіа» в тому, що він не регулює Telegram» [4]. На відміну від зареєстрованих онлайн-медіа, які підзвітні Нацраді та несуть юридичну відповідальність за контент, телеграм-канали функціонують поза системою формального контролю – що не означає відсутності відповідальності, але означає відсутність її інституційного забезпечення. Проведений аналіз показує, що «Крымский ветер» не завжди дотримується таких стандартів журналістики, як верифікація інформації, баланс думок і відокремлення фактів від оцінок – що є характерним для краудсорсингових платформ, які свідомо обирають швидкість над точністю.

Редакційна політика «Крымского ветра» видається більш спрямованою на швидке інформування аудиторії про події в Криму, ніж на забезпечення балансу між інформуванням суспільства та безпекою джерел. Це може бути пов'язане з анонімним характером каналу і його можливою афілійованістю з військовими або розвідувальними структурами.

Канали руху опору («АТЕШ», «Жовта стрічка») йдуть ще далі, закликаючи до активних дій. Такі заклики можуть мотивувати людей до дій, ризики яких вони не повністю усвідомлюють.

5.4.2. Дилема верифікації в умовах обмеженого доступу

Українські журналісти не мають фізичного доступу до окупованої території: Росія систематично унеможлиблює присутність незалежних медіа в Криму, а сама спроба журналістської діяльності там пов'язана з ризиком кримінального переслідування за російським законодавством або фізичної небезпеки. Водночас аудиторія очікує оперативного висвітлення подій, а конкуренція між каналами створює тиск на швидку публікацію. Дилема полягає у конфлікті між оперативністю (швидке інформування аудиторії) та точністю (публікація лише верифікованої інформації).

За спостереженнями, телеграм-канал «Кримський вітер» зазвичай публікує перші повідомлення протягом 5-15 хвилин після події, часто з позначенням їх як попередніх або непідтверджених. Натомість «Крим. Реалії» та «Суспільне Крим» підходять до верифікації більш виважено, публікуючи матеріали після перевірки інформації з кількох джерел.

Наслідки різних підходів. Низька верифікація («Кримський вітер») призводить до поширення неточної інформації (помилкові повідомлення про вибухи, перебільшення масштабів), можливості маніпуляцій через вкидання фейкової інформації через бот, підриву довіри до каналу при виявленні помилок. Висока верифікація («Суспільне Крим» та «Крим. Реалії») призводить до втрати оперативності та аудиторії, яка йде до швидших джерел, але водночас забезпечує високу надійність та довіру.

5.4.3. Дилема мови: між мобілізацією та дегуманізацією

Війна породжує сильні емоції, які знаходять вираження в мові. Емоційно насичена лексика може виконувати мобілізаційну функцію, підтримувати бойовий дух, виражати справедливий гнів. Водночас дегуманізуюча мова знижує психологічні бар'єри для насильства, суперечить базовим етичним принципам. Дилема полягає у конфлікті між мобілізаційною ефективністю та етичними обмеженнями.

Проукраїнські канали демонструють широкий спектр мовних практик: від максимально нейтральної мови «Суспільного Криму» через помірно-аналітичну «Крим. Реалій» та емоційно-іронічну «Кримського вітра» до найбільш емоційних мовних форм у каналах руху опору.

Важливо зазначити, що навіть найбільш емоційні проукраїнські канали не досягають рівня дегуманізації, характерного для проросійського дискурсу. «Крымский СМЕРШ» називає людей «тваринами», закликає до «знищення», глузує із засуджених. Проукраїнські канали переважно використовують іронію та сленг, але рідко – пряму зоологічну дегуманізацію чи заклики до насильства над

цивільними.

5.4.4. Дилема деанонізації

Деякі проукраїнські канали практикують деанонізацію – публікацію персональних даних осіб, які атакують канал або активно підтримують окупацію. Ця практика є дзеркальним відображенням проросійського доносительства, але з суттєвими відмінностями. Дилема полягає у конфлікті між правом на приватність та правом на самозахист, з одного боку, і суспільним інтересом, з іншого.

Проросійське доносительство є частиною репресивної машини: публікація в «СМЕРШ» → візит ФСБ → арешт → вирок. Проукраїнська деанонізація не має таких наслідків: публікація в «Кримському вітрі» → соціальний осуд → на цьому все (особа на окупованій території не зазнає правових наслідків від українських органів). Ця відмінність у наслідках є суттєвою, однак вона не знімає питання про правомірність самої практики.

5.4.5. Дилема координації з військовими структурами

Деякі проукраїнські канали фактично виконують функції, пов'язані з військовою діяльністю: збір та передача розвідувальної інформації, координація руху опор, публікація результатів ударів. Це створює напругу між журналістською функцією (незалежне інформування) та військовою функцією (підтримка операцій ЗСУ). Дилема полягає у конфлікті між незалежністю журналістики та інтересами національної безпеки в умовах війни.

Ця дилема має кілька вимірів:

Ризики для джерел: людина, яка надсилає фото чи відео з окупованої території, може не усвідомлювати, що сам факт передачі інформації – незалежно від її змісту – може бути відстежений російськими спецслужбами та кваліфікований як «державна зрада» або «шпигунство», що тягне за собою тривале ув'язнення.

Підрив довіри до журналістики: якщо «медіа» стають частиною військової машини, це підриває довіру до журналістики як інституції.

Правовий статус: журналіст є цивільною особою, захищеною міжнародним

гуманітарним правом; участь у військових операціях може позбавити цього захисту.

Етична відповідальність: якщо інформація каналу призвела до удару, канал несе часткову відповідальність за наслідки. Прокоментувати, навести приклади

Різні канали займають різні позиції на цьому спектрі. «Суспільне Крим» зберігає максимальну дистанцію від військових структур, позиціонуючи себе як публічне мовлення. «Крим. Реалії» балансує між інформуванням та підтримкою: публікація координат військових об'єктів та інтерактивних карт баз перебуває на межі журналістики та військової підтримки. «АТЕШ» чітко позиціонує себе як партизанський рух, а не медіа.

Наявність цих дилем та різних варіантів їх вирішення різними каналами є ознакою плюралістичного медіапростору – на відміну від уніфікованої системи проросійської пропаганди, де такі дилеми структурно відсутні.

5.5. Етична відповідальність різних типів каналів

Аналіз етичних дилем та системних порушень демонструє, що рівень та характер етичної відповідальності варіюється залежно від типу каналу, його позиціонування, аудиторії та заявлених функцій. Канал, що позиціонує себе як професійне медіа, несе іншу відповідальність, ніж канал руху опору. Це не означає, що одні канали «звільнені» від етики – це означає, що етичні очікування мають відповідати заявленій ролі.

5.5.1. Традиційні медіа в Telegram: найвищий стандарт

До цієї категорії належать «Крим. Реалії» (проект Радіо Свобода), «Суспільне Крим» (державне суспільне мовлення), АТР (кримськотатарське телебачення). Ці канали позиціонуються як професійні журналістські видання, мають редакційну структуру, штат журналістів і редакторів, є частиною визнаних медіаорганізацій із власними етичними кодексами, користуються високим рівнем довіри аудиторії та часто цитуються іншими медіа й офіційними структурами.

Відповідно, на них поширюються максимальні етичні очікування: обов'язкова верифікація перед публікацією, повне дотримання протоколів захисту джерел, стримана та професійна лексика без дегуманізуючих термінів, прозорий механізм виправлення помилок, чітка дистанція від військових та політичних структур.

«Крим. Реалії» загалом демонструє високий рівень дотримання етичних стандартів. Канал використовує множинні джерела, посилається на офіційні структури (Стратегічна комунікація ЗСУ, ГУР, Прокуратура АР Крим), зберігає стриману тональність. Водночас публікація координат військових об'єктів та інтерактивних карт баз розмиває межу між з принципом незалежності – це балансування на межі журналістики та військової підтримки.

«Суспільне Крим» демонструє найвищий рівень дотримання стандартів: верифікація через офіційні джерела, нейтральна мова, відсутність закликів до дій. Типове формулювання – «повідомив Суспільному представник ГУР» – демонструє прозорість щодо джерела без надмірної емоційності.

Телеграм-канал АТР дотримується професійних стандартів, хоча демонструє більшу емоційність у висвітленні переслідувань кримських татар, що зрозуміло з огляду на специфіку аудиторії та місію каналу.

Традиційні медіа несуть відповідальність не лише за власний контент, а й за стандарти галузі загалом. Їхні практики стають орієнтиром для інших каналів. Якщо «Крим. Реалії» публікує координати військових об'єктів, це легітимізує таку практику для менш професійних каналів, які можуть застосовувати її без належних застережень.

5.5.2. Канали громадянської журналістики: баланс оперативності та відповідальності

До цієї категорії належать «Кримський вітер», «Голос Криму», регіональні інформаційні канали. Вони позиціонуються як незалежні інформаційні канали, часто є анонімними або напіванонімними, покладаються на краудсорсинг інформації, вирізняються високою оперативністю та неформальним стилем, поєднують інформування з елементами активізму.

На них поширюються знижені, але все ще суттєві етичні очікування: маркування неперифікованої інформації, базові заходи захисту джерел, визнання помилок, прозорість щодо характеру діяльності.

Канал демонструє високу оперативність та широке охоплення, однак має проблемні аспекти з етичної точки зору. По-перше, недостатня верифікація: типовий пост – «⚡ Підписчики слышат взрывы» – публікується без перевірки; позначка «за інформацією підписників» знімає частину відповідальності, але не вирішує проблеми можливого поширення неправдивої інформації. По-друге, недостатній захист джерел: випадок Качурця свідчить, що заходи безпеки є недостатніми; заклики надсилати інформацію не супроводжуються адекватними попередженнями про ризики. По-третє, змішування функцій: канал одночасно інформує, координує, мобілізує та деанонімізує, що створює плутанину щодо його природи та відповідальності. Водночас канал забезпечує унікальне покриття подій на окупованій території, підтримує зв'язок із населенням Криму, документує локальні проблеми, яких не торкаються офіційні медіа.

5.5.3. Канали руху опору: етика спротиву

До цієї категорії належать «АТЕШ», «Жовта стрічка», «Кримські партизани». Вони позиціонуються як частина активного спротиву окупації, не претендують на журналістський статус, координують діяльність партизанського руху, закликають до конкретних дій, збирають та передають розвідувальну інформацію.

Канали руху опору функціонують у іншій етичній парадигмі – не журналістській етиці, а етиці спротиву. Це не означає відсутності етичних обмежень, але означає інші критерії оцінки.

Ключовим етичним зобов'язанням для них є чесність щодо ризиків для потенційних учасників, пропорційність у закликах до дій відповідно до реальних можливостей, максимальний захист ідентичності учасників та відмова від позиціонування себе як «медіа».

«АТЕШ» чітко позиціонує себе як партизанський рух, а не медіа. Це чесне

позиціонування. Водночас канал публікує заклики до участі без достатніх попереджень про ризики.

«Сейчас не время сидеть и ждать. Действуйте! Вступайте в партизанское движение «АТЕШ» [174].

«📌 Севастополь! Усилить сопротивление! Вступай в «АТЕШ» и сделай Крым непригодным для оккупантов!» [173].

«Жовта стрічка» займається переважно символічними акціями (графіті, стікери, листівки), що мають нижчий ризик, ніж збір розвідувальної інформації, однак навіть такі акції можуть призводити до адміністративних чи кримінальних справ.

«🌀 Якщо ти став свідком злочину окупаційної влади, повідомляй нам @yellow_ribbon_zviazok та долучайтесь до спротиву» [209].

«Долучайтесь і ви до спротиву – через чат-бот "Разом" або пиши на @yellow_ribbon_zviazok» [208].

Рух опору несе відповідальність насамперед за наслідки своїх закликів (арешти, ув'язнення учасників), безпеку тих, кого він залучає, пропорційність ризиків та результатів, а також чесність щодо характеру діяльності.

5.5.4. Офіційні проросійські канали: системна відповідальність

До цієї категорії належать «Аксьонов Z», «Развожаев», «ForPost», «ЧП/Симферополь», «Крымский СМЕРШ». Ці канали є частиною державної пропагандистської системи, працюють за централізованими наративами, поширюють дезінформацію як системну практику, а деякі безпосередньо координують репресії.

Як показано в підрозділі 5.3, ці канали характеризуються не етичними дилемами, а системними порушеннями. Вони функціонують у парадигмі, де правда не є цінністю, а журналістика як інформаційна діяльність підпорядкована політичним цілям. Канали несуть відповідальність як частина системи, що легітимізує агресію, поширює дезінформацію та придушує інакомислення. Попри

системний характер порушень, кожен автор несе персональну відповідальність за свою участь. Канали типу «Крымский СМЕРШ», що безпосередньо координують переслідування, несуть відповідальність за конкретні наслідки: арешти, вироки, зламані долі людей.

5.5.5. Візуальний контент: окремі етичні вимоги

Візуальний контент (фото, відео) потребує особливої етичної уваги незалежно від типу каналу.

Публікація зображень наслідків ударів, поранених, загиблих може бути важливою для документування, але водночас травматизує аудиторію, може порушувати гідність жертв та використовуватися для маніпуляції.

Проросійські канали публікують відео із затриманими, що «каються». Ці відео знімаються під примусом і є формою тортур. Проукраїнська позиція полягає у відмові від поширення таких відео повністю; при документуванні слід використовувати скріншоти з розмитим обличчям, акцентуючи на примусовому характері та надаючи контекст про практику примусових «зізнань».

Фото та відео можуть містити геолокаційні дані, що створюють ризики як для джерел інформації (ідентифікація місця зйомки), так і у зв'язку з демонстрацією локації потенційних цілей.

Практика публікації фото загиблих російських військових («Груз 200») у «Кримському вітрі» є дискусійною. Серед аргументів «за» – документування реальних втрат проти пропаганди про «нульові втрати» та деморалізація противника. Серед аргументів «проти» – порушення гідності загиблих, травматизація родин, нормалізація смерті, етична симетрія з ворогом.

5.6. Саморегулювання та перспективи

5.6.1. Роль платформи Telegram

Telegram займає специфічну позицію щодо модерації контенту. Платформа позиціонує себе як захисник свободи слова та приватності, модерація мінімальна і

обмежується переважно протидією тероризму та дитячій порнографії [143]. Наслідком є відсутність механізмів протидії дезінформації, неможливість апеляції на неправдивий контент, рівні можливості для професійних медіа та пропагандистських каналів, відсутність відповідальності платформи за контент. В умовах відсутності зовнішньої модерації особливого значення набувають механізми саморегулювання.

5.6.2. Існуючі механізми саморегулювання

Комісія з журналістської етики України розглядає скарги на порушення етичних стандартів, однак її юрисдикція обмежена членами організацій-засновників. Більшість телеграм-каналів не підпадають під її юрисдикцію.

«Крим. Реалії» як частина Радіо Свобода дотримується стандартів материнської організації [13]. «Суспільне Крим» працює за стандартами суспільного мовлення [33]. Однак ці стандарти не поширюються на незалежні канали.

У професійній спільноті існують неформальні норми щодо верифікації, посилянь на джерела, виправлення помилок – зокрема, практика публічного визнання та виправлення неточностей у окремих каналах, що публікують спростування у форматі «оновлення» або «уточнення» до попередніх матеріалів. Однак ці норми не кодифіковані та не мають механізмів примусу: канал, який ігнорує верифікацію або не виправляє помилок, не несе жодних формальних наслідків.

5.6.3. Етика реінтеграції

Окремий етичний вимір пов'язаний із роллю медіа в майбутній реінтеграції Криму. Варто пам'ятати, що нинішній дискурс формує основу для майбутніх відносин між материковою Україною та мешканцями деокупованого Криму.

Серед ризиків поточного дискурсу – дегуманізуюча риторика; генералізація («всі кримчани – колаборанти»), що створить бар'єри для реінтеграції; поляризація, що унеможливить діалог. Баланс між мобілізаційним дискурсом та збереженням

простору для майбутнього діалогу є важливим етичним викликом, який потребує усвідомлення вже сьогодні. Медіа можуть зробити внесок у підготовку до реінтеграції через інформування про реальну ситуацію без демонізації населення, представлення голосів кримчан різних позицій, обговорення складності майбутньої реінтеграції та протидію стереотипам і узагальненням.

Висновки до Розділу 5

Проведений аналіз етичних вимірів висвітлення кримської тематики в телеграм-каналах дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків, що безпосередньо пов'язані з результатами дослідження маніпулятивних стратегій (Розділ 4) та розкривають глибинну природу асиметрії між проросійським і проукраїнським дискурсами.

Центральний висновок: етичні дилеми як специфіка проукраїнського дискурсу. Дослідження підтвердило центральну тезу розділу: етичні дилеми є специфікою проукраїнського дискурсу, тоді як проросійський дискурс характеризується системними порушеннями етичних норм. Ця асиметрія не є випадковою – вона безпосередньо впливає з фундаментальної відмінності між дискурсом, що спирається на міфологізовані конструкти, та дискурсом, що спирається на міжнародне право.

Проукраїнські канали функціонують у просторі дилем – вони приймають рішення щодо верифікації, мови, захисту джерел, координації з військовими. Канали вирішують ці дилеми по-різному, що підтверджує реальність вибору. Проросійські канали функціонують у принципово іншій ситуації: маніпуляція є конститутивною характеристикою їхнього дискурсу. Правда не є опцією в межах проросійського дискурсу, тому немає й простору для етичного вибору.

Аналіз виявив принципову відмінність у природі маніпуляції в двох дискурсах. Проросійська маніпуляція є визначальною – без неї дискурс розпадається. Проукраїнська маніпуляція є інструментальною – вона посилює

меседж, який міг би існувати і без неї, оскільки факти (окупація, репресії, удари ЗСУ) є реальними. Визначальна маніпуляція передбачає системну відповідальність – відповідальність за участь у системі, що продукує брехню (згідно з концепцією «банальності зла» за Х. Арндт). Інструментальна маніпуляція передбачає індивідуальну відповідальність за конкретні рішення, які могли бути іншими.

Аналіз маніпулятивних стратегій дозволив систематизувати типи системних порушень: фабрикація (міф про «96,77% за приєднання», «порятунок від нацизму», «возгорание травы»); приховування (позиція кримських татар, міжнародне невизнання анексії, реальні втрати); співучасть у репресіях (діяльність «Кримського СМЕРШа»); дегуманізація (систематичне позбавлення опонентів людського статусу); легітимізація агресії (конструювання образу «ворога»). Ці порушення є вбудованою характеристикою системи, і відповідальність за них переноситься на рівень вибору участі в системі.

Аналіз виявив п'ять ключових дилем: дилема безпеки джерел (конфлікт між цінністю інформації та безпекою інформаторів); дилема верифікації (конфлікт між оперативністю та точністю); дилема мови (конфлікт між мобілізаційною ефективністю та етичними обмеженнями дегуманізації); дилема деанонізації (конфлікт між правом на приватність та правом на самозахист); дилема координації з військовими (конфлікт між журналістською незалежністю та національними інтересами). Наявність цих дилем та різних варіантів їх вирішення є ознакою живого, плюралістичного медіапростору.

Дослідження підтвердило, що рівень та характер відповідальності варіюється залежно від типу каналу. Традиційні медіа несуть найвищу відповідальність і мають дотримуватися повного спектру стандартів. Канали громадянської журналістики несуть знижену, але суттєву відповідальність. Канали руху опору функціонують в етиці спротиву та несуть відповідальність за безпеку учасників і пропорційність закликів. Проросійські канали несуть системну та індивідуальну відповідальність за участь у системі, що легітимізує агресію.

В умовах мінімальної модерації з боку Telegram особливого значення набувають механізми саморегулювання. Дослідження виявило прогалину між наявними механізмами (переважно обмеженими членами медіаорганізацій) та реальними потребами плюралістичного простору телеграм-журналістики.

Рекомендації щодо подолання етичних дилем. На основі аналізу сформульовано такі практичні рекомендації.

Щодо дилеми безпеки джерел: забезпечення інформованої згоди – потенційні джерела мають отримувати повну інформацію про ризики, включаючи кримінальну відповідальність за законодавством окупаційної влади; використання максимально захищених каналів комунікації та регулярне оновлення протоколів безпеки; мінімізація при публікації деталей, що можуть звузати коло підозрюваних; оцінка пропорційності між цінністю інформації та ризиками для джерела; розробка механізмів підтримки джерел у разі небезпеки.

Щодо дилеми верифікації: прозоре маркування рівня верифікації («підтверджено офіційно», «за даними кількох джерел», «не верифіковано»); диференціація вимог залежно від типу інформації – відомості про жертви серед цивільних потребують вищого рівня верифікації; швидке та прозоре виправлення помилок із публічним визнанням; використання методів верифікації через відкриті джерела – супутникові знімки, геолокацію, перехресну перевірку.

Щодо дилеми мови: спрямування критики на конкретних акторів (режим, військові, окупаційна адміністрація), а не на етнічну групу загалом; дотримання чіткої межі між журналістикою та активізмом у мовних практиках; відмова від зоологічної дегуманізації як принципова позиція; збереження людської гідності навіть щодо ворога, зокрема уникнення глузування із загиблих та полонених; усвідомлення довгострокових наслідків мови для постконфліктного примирення.

Щодо дилеми деанонізації: прийняття кожним каналом власної чіткої позиції – повна відмова або обмежене застосування лише у випадках прямих погроз з попередженням; дотримання принципу пропорційності та прозорості процедури.

Щодо дилеми координації з військовими: чітке розмежування – канали, що виконують військові функції, не повинні позиціонуватися як «журналістика»; забезпечення прозорості для аудиторії та джерел щодо характеру діяльності; отримання інформованої згоди джерел щодо можливого використання інформації для військових операцій.

Рекомендації щодо розвитку саморегулювання. Для каналів: публічна редакційна політика з декларацією принципів і стандартів верифікації; прозорість приналежності (чи є канал частиною медіаорганізації, руху опору або незалежним проектом); маркування різних типів контенту (новини, аналітика, думки, заклики); канали зворотного зв'язку для повідомлення про помилки; інструкції з цифрової безпеки для роботи з інформаторами.

Для професійної спільноти: розробка специфічних галузевих стандартів для телеграм-журналістики в умовах війни; добровільна сертифікація каналів, що дотримуються базових стандартів; платформи для обміну кращими практиками вирішення етичних дилем; програми медіаграмотності для аудиторії.

Проведений аналіз підтверджує, що етичний вимір є невід'ємною складовою дослідження маніпулятивних стратегій та наративів. Виявлена асиметрія – етичні дилеми проукраїнського дискурсу vs системні порушення проросійського – є прямим наслідком фундаментальної відмінності між дискурсом, що спирається на міжнародне право (і тому може існувати без маніпуляції), та дискурсом, що спирається на міф (і тому потребує маніпуляції для свого існування). Ця асиметрія є ще одним підтвердженням центральної тези дисертації про принципову відмінність між двома типами дискурсу та неможливість їх етичного прирівнювання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено комплексне дослідження маніпулятивних наративів у телеграм-каналах із висвітленням кримського питання за період 2014–2025 років. На основі проведеного аналізу сформульовано такі висновки.

1. Систематизовано теоретичні підходи до вивчення наративів та маніпуляцій у цифровому медіапросторі. Встановлено, що наративна парадигма (У. Фішер), критичний дискурс-аналіз (Т. ван Дейк), теорія фреймінгу (Р. Ентман) та типологія стратегій легітимації (Т. ван Леувен) утворюють взаємодоповнюючий методологічний інструментарій для дослідження маніпулятивного контенту. Виявлено, що Telegram як гібридна платформа, що поєднує функції месенджера та соціальної мережі, створює специфічні умови для маніпулятивного впливу: анонімність, відсутність модерації та фактчекінгу, формат коротких повідомлень, візуальний контент із високою переконливістю, механізми формування ехо-камер.

2. Розроблено методологічний інструментарій дослідження, що включає комплекс взаємодоповнюючих методів: кількісний контент-аналіз для виявлення частотних характеристик лексики та тематичних категорій; якісний контент-аналіз для інтерпретації змісту повідомлень; критичний дискурс-аналіз за методологією Т. ван Дейка для виявлення ідеологічних структур та механізмів маніпуляції; лексико-семантичний аналіз для вивчення значень та функцій лексичних одиниць; компаративний аналіз для порівняння наративів у синхронному та діахронному вимірах. Сформовано емпіричну базу з понад 2000 публікацій 20 телеграм-каналів. Розроблено критерії ідентифікації каналів за ідеологічною спрямованістю на основі комплексу лексико-семантичних, тематичних та позиційних маркерів.

3. Досліджено еволюцію наративів в українських телеграм-каналах про Крим та обґрунтовано періодизацію, що виділяє чотири етапи: 2014–2015 роки (формування паралельних медійних просторів); 2016–2021 роки (період «замороженого конфлікту»); 2022 рік (переломний рік); 2023–2025 роки

(консолідація воєнізованого дискурсу). Встановлено, що повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало точкою біфуркації, що докорінно трансформувало характер українського медіадискурсу про Крим. Виявлено радикальні зміни за всіма параметрами: тематичний фокус змістився з локальної проблематики (водопостачання, економіка, права людини) на військову тематику (зростання з 8% до 62%); терміносистема трансформувалася — «окупація» (62%) витіснила «анексію» (28%); тональність стала емоційно забарвленою; нові наративні стратегії включили героїзацію, мобілізацію, конструювання неминучості деокупації; функції каналів розширилися, включивши координацію руху опору та психологічний вплив.

4. Класифіковано лексичні маркери та маніпулятивні стратегії обох сторін інформаційного протистояння. Виявлено фундаментальну асиметрію джерел легітимності: проросійський дискурс апелює до міфологізованих конструктів (міфопоезис та авторизація через традицію за типологією Т. ван Леувена) — «історичної справедливості», «споконвічної російськості» Криму, «волі народу»; проукраїнський дискурс спирається на авторизацію через закон та раціоналізацію — резолюції ООН, рішення міжнародних судів, документи ОБСЄ. Систематизовано вісім маніпулятивних стратегій проросійських каналів: історична легітимізація, референдумна легітимізація, стратегія «порятунку», стратегія «розвитку та процвітання», воєнна нормалізація, кризова комунікація (виявлено п'ятифазну модель), дискредитація опонентів, доносительство та публічне цькування. Систематизовано п'ять стратегій проукраїнських каналів: правова делегітимізація, документування репресій та віктимізація, воєнна героїзація, народний краудсорсинг та партизанська журналістика, деанонізація та підтримка руху опору. Встановлено принципову відмінність у природі маніпуляції: у проросійському дискурсі маніпуляція є конститутивною (без неї дискурс розпадається), у проукраїнському — інструментальною (посилює меседж, який міг би існувати і без неї).

5. Проаналізовано етичні дилеми журналістської діяльності при висвітленні кримської тематики. Обґрунтовано центральну тезу про те, що етичні дилеми є специфікою проукраїнського дискурсу, тоді як проросійський дискурс характеризується системними порушеннями етичних норм. Виявлено п'ять ключових етичних дилем проукраїнських каналів: дилема безпеки джерел (конфлікт між цінністю інформації та безпекою інформаторів); дилема верифікації (конфлікт між оперативністю та точністю); дилема мови (конфлікт між мобілізаційною ефективністю та етичними обмеженнями дегуманізації); дилема деанонізації (конфлікт між правом на приватність та правом на самозахист); дилема координації з військовими (конфлікт між журналістською незалежністю та національними інтересами). Систематизовано типи системних порушень у проросійському дискурсі: фабрикація фактів, приховування релевантної інформації, співучасть у репресіях, дегуманізація опонентів, легітимізація агресії. Встановлено історичну спадкоємність між сучасними практиками проросійських каналів та радянською системою санітарної пропаганди 1918–1930-х років.

6. Сформульовано практичні рекомендації щодо етичної поведінки медіа в умовах інформаційного протистояння. Рекомендації диференційовано залежно від типу каналу: для традиційних медіа – дотримання повного спектру професійних стандартів; для каналів громадянської журналістики – маркування неверифікованої інформації та базовий захист джерел; для каналів руху опору – прозорість щодо характеру діяльності та забезпечення інформованої згоди учасників. Розроблено рекомендації щодо подолання кожної з виявлених етичних дилем та запропоновано напрями розвитку механізмів саморегулювання телеграм-журналістики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

- виявлено фундаментальну асиметрію джерел легітимності проросійського та проукраїнського дискурсів (міфопоезіс проти авторизації через закон), що визначає принципову відмінність у природі

та функціях маніпулятивних стратегій;

- систематизовано вісім маніпулятивних стратегій проросійських та п'ять стратегій проукраїнських телеграм-каналів кримської тематики;
- виявлено п'ятифазну модель кризової комунікації проросійських каналів (нейтральна термінологія → персоніфікація жертв → технічна деталізація → економічні заспокоєння → політизація);
- встановлено історичну спадкоємність сучасних практик проросійської пропаганди від радянської системи санітарної пропаганди через виявлення структурної ідентичності механізмів кризової мобілізації;
- обґрунтовано розмежування етичних дилем (специфіка проукраїнського дискурсу) та системних порушень етики (характеристика проросійського дискурсу);

удосконалено:

- методологію дослідження маніпулятивного контенту в месенджер-середовищі через інтеграцію кількісного контент-аналізу, критичного дискурс-аналізу та лексико-семантичного аналізу;
- критерії ідентифікації телеграм-каналів за ідеологічною спрямованістю на основі комплексу лексико-семантичних, тематичних та позиційних маркерів;
- періодизацію розвитку українського медіадискурсу про Крим з урахуванням трансформацій після повномасштабного вторгнення;

набули подальшого розвитку:

- положення теорії наративів щодо їхньої ролі в конструюванні альтернативних версій реальності в умовах збройного конфлікту;
- концепція «банальності зла» Х. Арндт у застосуванні до аналізу відповідальності авторів пропагандистських каналів;
- теоретичні засади журналістської етики в контексті дискусії про межі «залученої журналістики» та «журналістики миру».

Практичне значення одержаних результатів. Вони можуть бути використані:

- органами державної влади та структурами стратегічних комунікацій для розробки ефективних стратегій протидії російській дезінформації та підготовки інформаційного супроводу процесу деокупації Криму;
- редакціями медіа та телеграм-каналів для вдосконалення редакційних політик, розробки протоколів захисту джерел та етичних стандартів висвітлення конфлікту;
- освітніми установами для підготовки курсів з медіаграмотності, журналістської етики та критичного аналізу медіаконтенту;
- правозахисними організаціями для документування порушень прав людини та інформаційних злочинів на окупованій території;
- дослідниками медіа для подальшого вивчення трансформацій медіадискурсу в умовах збройного конфлікту.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження відкриває кілька напрямів для продовження наукових пошуків:

- порівняльний аналіз маніпулятивних наративів про Крим в інших цифрових середовищах (TikTok, YouTube, соціальні мережі) для виявлення платформенної специфіки;
- лонгітюдне дослідження трансформації наративів у процесі деокупації та реінтеграції Криму;
- вивчення впливу маніпулятивного контенту на громадську думку та політичні установки аудиторії через методи соціологічних опитувань та експериментальних досліджень;
- дослідження мультимодальних аспектів маніпуляцій (візуальний контент, відео, мемы) з використанням методів комп'ютерного зору та машинного навчання;
- компаративний аналіз українського досвіду з практиками інших країн, що зіткнулися з інформаційною агресією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82> (дата звернення: 09.03.2026).
2. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua (дата звернення: 09.03.2026).
3. Баловсяк Н. Анонімні та офіційні Telegram-канали в Україні: аналіз популярності під час гібридної війни. Актуальні питання масової комунікації. 2025. № 37. С. 30–42. DOI: 10.17721/SIMC.2025.37.30-42.
4. Бурмагін: найбільший недолік закону «Про медіа» в тому, що він не регулює Telegram. Детектор медіа. 2023. 13 листоп. URL: <https://detector.media/rinok/article/219284/2023-11-13-burmagin-naybilshyy-nedolik-zakonu-pro-media-v-tomu-shcho-vin-ne-regulyuie-telegram/> (дата звернення: 09.03.2026).
5. Гладун О. М., Рудницький О. П., Кулик Н. В. Оцінка демографічних втрат кримськотатарського народу внаслідок депортації 1944 року. Демографія та соціальна економіка. 2017. № 2 (30). С. 11–28. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=dse_2017_2_3 (дата звернення: 09.03.2026).
6. Голос Криму: телеграм-канал. URL: https://t.me/voice_of_crimea (дата звернення: 09.03.2026).
7. Дванадцять фактів про окупацію Криму: як Росія захопила Кримський півострів 2014 року. Крим. Реалії. 2026. URL: <https://ua.krymr.com/a/dvanadtsiat-faktiv-okupatsiya-krymu-rosiyeiu-2014-rik/33692103.html> (дата звернення: 03.03.2026).
8. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua (дата звернення: 09.03.2026).

9. Журналістські стандарти та професійна етика в умовах війни: аналітичні матеріали / Програма USAID RANG. 2024. URL: https://internews.ua/storage/app/media/rang/2024/3/Journalist_standards_wartime.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

10. Закон про медіа та його наслідки для онлайн-платформ і провайдерів. Юридична газета. 2025. 28 серп. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/zakon-pro-media-ta-yogo-naslidki-dlya-onlaynplatform-i-provayderiv.html> (дата звернення: 09.03.2026).

11. Керч ФМ: телеграм-канал. URL: https://t.me/kerchfm_official (дата звернення: 09.03.2026).

12. Кодекс етики українського журналіста: затв. на пленумі Національної спілки журналістів України 12 груд. 2013 р. URL: <https://nsju.org.ua/kodeks/> (дата звернення: 09.03.2026).

13. Кодекс журналіста Радіо Свобода / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/radiosvoboda-codex> (дата звернення: 09.03.2026).

14. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 09.03.2026).

15. Крим. Реалії: телеграм-канал / Радіо Свобода. URL: <https://t.me/krymrealii> (дата звернення: 09.03.2026).

16. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans> (дата звернення: 09.03.2026).

17. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski> (дата звернення: 09.03.2026).

18. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind> (дата звернення: 09.03.2026).

19. Кримський «референдум» завершився, російська анексія півострова

форсується. Радіо Свобода. 2014. 16 берез. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25299317.html> (дата звернення: 09.03.2026).

20. Кримський смерш: телеграм-канал. URL: <https://t.me/cremeasmersh> (дата звернення: 09.03.2026).

21. Куликов А., Кузьменко Л., Дворовий М., Дуцик Д., Куш Л. Посібник з журналістської етики. Київ: Комісія з журналістської етики, 2023. 129 с. URL: <https://cje.org.ua/wp-content/uploads/Posibnyk-full.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

22. Міністерство оборони України: телеграм-канал. URL: https://t.me/ministry_of_defense_ua (дата звернення: 09.03.2026).

23. Плохій С. Брама Європи: Історія України. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2018. 496 с. URL: <https://croatia.mfa.gov.ua/storage/app/sites/21/Documents/serhii-plokhyy-the-gates-of-europe.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

24. Подоляк М. [@Podolyak_M]. Crimea, the bridge, the beginning. Everything illegal must be destroyed, everything stolen must be returned to Ukraine, everything occupied by Russia must be expelled. X (Twitter). 2022. 8 жовт. URL: https://x.com/Podolyak_M/status/1578628414197485569 (дата звернення: 09.03.2026).

25. Подслухано Севастополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/podslushano_92 (дата звернення: 09.03.2026).

26. Правила коментування / Крим. Реалії. URL: <https://ru.krymr.com/p/5611.html> (дата звернення: 09.03.2026).

27. Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/pruaruk> (дата звернення: 09.03.2026).

28. Про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Договір від 31.05.1997 р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (дата звернення: 03.03.2026).

29. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 берез.

2021 р. «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»: введено в дію Указом Президента України № 117/2021 від 24.03.2021. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/4842.html> (дата звернення: 02.03.2026).

30. Протокол засідання Президії Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік № 40, п. 3 «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР» від 19.02.1954 р. Wilson Center Digital Archive. URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/meeting-presidium-supreme-soviet-union-soviet-socialist-republics> (дата звернення: 02.03.2026).

31. Развожаєв М. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/razvozhayev> (дата звернення: 09.03.2026).

32. Редакторка російського «Первого канала» під час прямого ефіру вийшла з плакатом на підтримку України. Детектор медіа. 2022. 14 берез. URL: <https://detector.media/infospace/article/197507> (дата звернення: 09.03.2026).

33. Редакційні засади інформаційного мовлення публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України» / ПАТ «НСТУ». Київ, 2020. 55 с. URL: https://corp.suspilne.media/media/documents/protokoli-pravlinnya/redaktsiini_zasady_informatsiinoho_movlennia_PAT_«NSTU».pdf (дата звернення: 09.03.2026).

34. РІА Новини Крим: телеграм-канал. URL: https://t.me/rian_crimea (дата звернення: 09.03.2026).

35. Суспільне Крим: телеграм-канал / Суспільне мовлення. URL: https://t.me/suspilne_crimea (дата звернення: 09.03.2026).

36. Територіальна цілісність України: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 68/262 від 27.03.2014. United Nations Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/767565> (дата звернення: 03.03.2026).

37. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва ; Київський міжнародний інститут соціології. Якими мають бути відносини між Україною та

Росією?: результати соціологічного опитування. Київ, 2014. URL: <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=236&lang=eng> (дата звернення: 09.03.2026).

38. ForPost Севастополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev (дата звернення: 09.03.2026).

39. ATR: телеграм-канал / кримськотатарський телеканал ATR. URL: https://t.me/atr_crimea (дата звернення: 09.03.2026).

40. ЧП Крим: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_crimea (дата звернення: 09.03.2026).

41. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol (дата звернення: 09.03.2026).

42. Чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 року: інформаційне видання. Київ: Фенікс, 2011. 840 с. URL: <https://www.cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/viborylocal2010.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

43. Al Nahed S., Hammond P. Framing War and Conflict: Introduction to the Special Issue. *Media, War & Conflict*. 2018. Vol. 11, No. 4. P. 365–375. DOI: 10.1177/1750635218798992.

44. Albizu-Rivas I., Parratt-Fernández S., Mera-Fernández M. Artificial Intelligence in Slow Journalism: Journalists' Uses, Perceptions, and Attitudes. *Journalism and Media*. 2024. Vol. 5, Iss. 4. P. 1836–1850. DOI: 10.3390/journalmedia5040111. URL: <https://www.mdpi.com/2673-5172/5/4/111> (дата звернення: 09.03.2026).

45. Alejandro J. Journalism in the Age of Social Media. Reuters Institute Fellowship Paper. University of Oxford, 2010. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/journalism-age-social-media> (дата звернення: 08.03.2026).

46. Aleksejeva N., Mammadova S. Networks of Pro-Kremlin Telegram Channels Spread Disinformation at a Global Scale. Digital Forensic Research Lab, Atlantic Council. 2023. March 1. URL: <https://dfrlab.org/2023/03/01/networks-of-pro-kremlin-telegram-channels-spread-disinformation-at-a-global-scale/> (дата звернення: 09.03.2026).

47. Almakaty S. S. A Comprehensive and Critical Literature Review on Framing Theory in the Digital Media Age. Preprints. 2025. 202504.1728, v1. URL: <https://www.preprints.org/manuscript/202504.1728/v1> (дата звернення: 08.03.2026).

48. Another Battlefield: Telegram as a Digital Front in Russia's War Against Ukraine / E. Buziashvili, V. Châtelet, S. Gelava et al. Digital Forensic Research Lab, Atlantic Council. 2024. June 10. URL: <https://dfrlab.org/2024/06/10/another-battlefield-russian-telegram/> (дата звернення: 09.03.2026).

49. A Parallel Terrain: Public-Private Defense of the Ukrainian Information Environment. Atlantic Council, 2025. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/a-parallel-terrain-public-private-defense-of-the-ukrainian-information-environment/> (дата звернення: 03.03.2026).

50. Arendt H. Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil. New York: Penguin Books, 1994. 312 p. URL: <https://dokumen.pub/eichmann-in-jerusalem-a-report-on-the-banality-of-evil-0140187650.html> (дата звернення: 09.03.2026).

51. Asch S. E. Forming Impressions of Personality. Journal of Abnormal and Social Psychology. 1946. Vol. 41. P. 258–290. URL: <https://www.romolocarpuano.com/wp-content/uploads/2013/08/Asch-Forming-Impressions-Of-Personality.pdf> (дата звернення: 02.03.2026).

52. Bandura A. Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. Personality and Social Psychology Review. 1999. Vol. 3, No. 3. P. 193–209. URL: https://sdimakis.github.io/moral_psychology/readings/week_7/Bandura_1999.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

53. Bar-Tal D., Oren N., Nets-Zehngut R. Sociopsychological Analysis of Conflict-Supporting Narratives: A General Framework. Journal of Peace Research. 2014. Vol. 51, No. 5. P. 662–675. DOI: 10.1177/0022343314533984 (дата звернення: 01.03.2026).

54. Barthes R. An Introduction to the Structural Analysis of Narrative / trans. by L. Duisit. New Literary History. 1975. Vol. 6, No. 2. P. 237–272. URL: https://www.uv.es/fores/Barthes_Structural_Narrative.pdf (дата звернення: 07.03.2026).

55. Bawa A., Kursuncu U., Achilov D., Shalin V. L., Agarwal N., Akbas E. Telegram as a Battlefield: Kremlin-Related Communications During the Russia-Ukraine Conflict. Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media. 2025. Vol. 19, No. 1. P. 2361–2370. DOI: 10.1609/icwsm.v19i1.35939. URL: <https://arxiv.org/html/2501.01884v3> (дата звернення: 09.03.2026).

56. Boorstin D. J. The Image: A Guide to Pseudo-Events in America. New York: Atheneum, 1961. 315 p. URL: <https://ratical.org/PandemicParallaxView/TheImagePseudoEventsInAmerica1961.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).

57. Boym S. The Future of Nostalgia. New York: Basic Books, 2001. 404 p. URL: <https://www.scribd.com/document/399743996/Svetlana-Boym-Future-of-Nostalgia-2-pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

58. Brooks J. Thank You, Comrade Stalin! Soviet Public Culture from Revolution to Cold War. Princeton: Princeton University Press, 2000. 345 p. URL: <https://dokumen.pub/thank-you-comrade-stalin-soviet-public-culture-from-revolution-to-cold-war-paperbacknbsped-0691088675-9780691088679.html> (дата звернення: 09.03.2026).

59. Buehling K., Heft A. Pandemic Protesters on Telegram: How Platform Affordances and Information Ecosystems Shape Digital Counterpublics. Social Media + Society. 2023. DOI: 10.1177/20563051231199430. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/20563051231199430> (дата звернення: 09.03.2026).

60. Cahill L., Haier R. J., Fallon J., Alkire M. T., Tang C., Keator D., Wu J., McGaugh J. L. Amygdala Activity at Encoding Correlated with Long-Term, Free Recall of Emotional Information. Proceedings of the National Academy of Sciences. 1996. Vol. 93, No. 15. P. 8016–8021. URL: <https://static1.squarespace.com/static/538634aee4b0b15c0516a524/t/53877410e4b0914d54b39a48/1401386000936/amygdala-activity-at-encoding-correlated-with-long-term->

free-recal-of-emotional-information.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

61. Cahill L., McGaugh J. L. Mechanisms of Emotional Arousal and Lasting Declarative Memory. *Trends in Neurosciences*. 1998. Vol. 21, No. 7. P. 294–299. URL: <https://personal.utdallas.edu/~tres/memory/emotional/mcgaugh.pdf> (дата звернення: 02.03.2026).

62. Cai M., Luo H., Meng X., Cui Y., Wang W. Influence of Information Attributes on Information Dissemination in Public Health Emergencies. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2022. Vol. 9. Article 257. DOI: 10.1057/s41599-022-01278-2. URL: <https://www.nature.com/articles/s41599-022-01278-2> (дата звернення: 09.03.2026).

63. Carothers T., O'Donohue A. *Democracies Divided: The Global Challenge of Political Polarization*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2019. 311 p. URL: <https://dokumen.pub/democracies-divided-the-global-challenge-of-political-polarization-0815737211-9780815737216-g-5487184.html> (дата звернення: 02.03.2026).

64. Cialdini R. B. *Influence: The Psychology of Persuasion*. Rev. ed. New York: HarperCollins e-books. 269 p. URL: <https://ia800203.us.archive.org/33/items/ThePsychologyOfPersuasion/The%20Psychology%20of%20Persuasion.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

65. Clark B., Kasapoğlu C. The Missing Pieces of a Kerch Bridge Strike: Give Ukraine What It Needs to Isolate Crimea and Gain the Initiative. Washington, D.C.: Hudson Institute, 2023. October 13. URL: <https://www.hudson.org/defense-strategy/missing-pieces-kerch-bridge-strike-give-ukraine-needs-isolate-crimea-bryan-clark-can-kasapoglu> (дата звернення: 18.03.2026).

66. Dahlstrom M. F. Using Narratives and Storytelling to Communicate Science with Nonexpert Audiences. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2014. Vol. 111, Suppl. 4. P. 13614–13620. URL: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1320645111> (дата звернення: 09.03.2026).

67. Dargahi Nobari A., Sarraf M. H. K. M., Neshati M., Erfanian Daneshvar F. Characteristics of Viral Messages on Telegram; The World's Largest Hybrid Public and Private Messenger. *Expert Systems with Applications*. 2020. Vol. 168. Art. 114303. URL: <https://www.researchgate.net/publication/346869648> (дата звернення: 09.03.2026).

68. Denisova A. Viral Journalism. Strategy, Tactics and Limitations of the Fast Spread of Content on Social Media: Case Study of the United Kingdom Quality Publications. *Journalism*. 2023. Vol. 24, Iss. 9. P. 1919–1937. DOI: 10.1177/14648849221077749. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/14648849221077749> (дата звернення: 09.03.2026).

69. Dickinson P. Russia's Retreat from Crimea Makes a Mockery of the West's Escalation Fears. *Atlantic Council (UkraineAlert)*. 2024. July 16. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias-retreat-from-crimea-makes-a-mockery-of-the-wests-escalation-fears/> (дата звернення: 03.03.2026).

70. Durov P. Telegram Reached 950 Million Monthly Active Users. *Telegram*. 2024. July 22. URL: <https://t.me/durov/337> (дата звернення: 09.03.2026).

71. Eddy K., Fletcher R. Perceptions of Media Coverage of the War in Ukraine. *Digital News Report 2022*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism, 2022. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/perceptions-media-coverage-war-Ukraine> (дата звернення: 18.03.2026).

72. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58. URL: <https://fbaum.unc.edu/teaching/articles/J-Communication-1993-Entman.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).

73. Fisher W. R. Narration as a Human Communication Paradigm: The Case of Public Moral Argument. *Communication Monographs*. 1984. Vol. 51, No. 1. P. 1–22. URL: <https://redmonky.net/utpa/4324/fischer.pdf> (дата звернення: 07.03.2026).

74. Foucault M. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage

Books, 1995. 334 p. URL: https://monoskop.org/images/4/43/Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

75. Fox A. C. The Russo-Ukrainian War: A Strategic Assessment Two Years into the Conflict. Land Warfare Paper 158. Arlington: Association of the United States Army, 2024. URL: <https://www.ausa.org/publications/russo-ukrainian-war-strategic-assessment-two-years-conflict> (дата звернення: 09.03.2026).

76. Framing of the Ukraine–Russia Conflict in Online and Social Media. Riga: NATO StratCom COE, 2015. 56 p. URL: <https://stratcomcoe.org/publications/framing-of-the-ukrainerussia-conflict-in-online-and-social-media/175> (дата звернення: 03.03.2026).

77. Frank J. D., Melville A. Y. The Image of the Enemy and the Process of Change. Breakthrough: Emerging New Thinking / eds. A. A. Gromyko, M. E. Hellman. New York: Walker and Company, 1988. P. 1–11. URL: <https://www-ee.stanford.edu/~hellman/Breakthrough/book/pdfs/frank.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

78. Frenda S. J., Knowles E. D., Saletan W., Loftus E. F. False Memories of Fabricated Political Events. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2013. Vol. 49, No. 2. P. 280–286. DOI: 10.1016/j.jesp.2012.10.013. URL: https://www.academia.edu/2560333/False_Memories_of_Fabricated_Political_Events (дата звернення: 09.03.2026).

79. Full-scale Invasion. Crimea Platform. URL: <https://crimea-platform.org/en/full-scale-invasion/> (дата звернення: 03.03.2026).

80. Gamkrelidze N. Russia's Black Sea Grip Endures – China Slips In. Is the U.S. Watching? Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School. 2025. February 18. URL: <https://www.belfercenter.org/research-analysis/russias-black-sea-grip-endures-china-slips-us-watching> (дата звернення: 03.03.2026).

81. Genette G. *Narrative Discourse: An Essay in Method* / trans. by J. E. Lewin.

Ithaca: Cornell University Press, 1980. 285 p. URL: <https://dn790007.ca.archive.org/0/items/NarrativeDiscourseAnEssayInMethod/NarrativeDiscourse-AnEssayInMethod.pdf> (дата звернення: 07.03.2026).

82. Gharavi L. *The Anatomy of Narrative: Understanding the Power of Storytelling*. Arizona State University, SPARKS Learning. URL: <https://sparks.learning.asu.edu/videos/the-anatomy-of-narrative> (дата звернення: 09.03.2026).

83. Giuliani J.-D. *Russia, Ukraine and International Law*. Robert Schuman Foundation. 2015. February 16. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0344-russia-ukraine-and-international-law> (дата звернення: 03.03.2026).

84. Goffman E. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press, 1986. 586 p. URL: <https://vdoc.pub/download/frame-analysis-an-essay-on-the-organization-of-experience-562bf0ppob10> (дата звернення: 08.03.2026).

85. Grice H. P. *Logic and Conversation. Syntax and Semantics. Vol. 3: Speech Acts* / eds. P. Cole, J. L. Morgan. New York: Academic Press, 1975. P. 41–58. URL: <https://lawandlogic.org/wp-content/uploads/2018/07/grice1975logic-and-conversation.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

86. Hasher L., Goldstein D., Toppino T. Frequency and the Conference of Referential Validity. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*. 1977. Vol. 16, No. 1. P. 107–112. URL: https://www.academia.edu/13385713/Frequency_and_the_conference_of_referential_validity (дата звернення: 09.03.2026).

87. Hébert M. L. *Hesychasm, Word-Weaving, and Slavic Hagiography: The Literary School of Patriarch Euthymius*. München: Verlag Otto Sagner, 1992. 544 p. URL: <https://scispace.com/pdf/hesychasm-word-weaving-and-slavic-hagiography-the-literary-28h3fvdx9i.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

88. Hovland C. I., Weiss W. *The Influence of Source Credibility on Communication*

Effectiveness. *Public Opinion Quarterly*. 1951. Vol. 15, No. 4. P. 635–650. DOI: 10.1086/266350. URL: <https://fbaum.unc.edu/teaching/articles/HovlandWeiss-POQ-1951.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

89. How Russia Uses Crimea to Commit Crimes. *Ukrainian*. 2025. July 19. URL: <https://www.ukrainian.net/en/russia-crimea-crimes/> (дата звернення: 03.03.2026).

90. Human Rights Watch. *Crimea: Persecution of Crimean Tatars Intensifies*. New York: Human Rights Watch, 2017. November 14. URL: <https://www.hrw.org/news/2017/11/14/crimea-persecution-crimean-tatars-intensifies> (дата звернення: 09.03.2026).

91. Human Rights Watch. *Crimean Tatar Elected Body Banned in Russia*. 2016. September 29. URL: <https://www.hrw.org/news/2016/09/29/crimean-tatar-elected-body-banned-russia> (дата звернення: 09.03.2026).

92. *In Occupied Crimea, New Echoes of a Dark Past*. Freedom House, 2018. URL: <https://freedomhouse.org/article/occupied-crimea-new-echoes-dark-past> (дата звернення: 09.03.2026).

93. International Court of Justice. Case No. 182: Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation). The Hague: ICJ, 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/case/182> (дата звернення: 09.03.2026).

94. Internews Network. *Study: Telegram Is the Main Social Network Through Which Ukrainians Receive News*. *Censor.net*. 2024. URL: https://censor.net/en/news/3510806/telegram_is_the_main_social_network_through_which_ukrainians_receive_news_study (дата звернення: 02.03.2026).

95. Jilge W. *Russkiy Mir: «Russian World». On the Genesis of a Geopolitical Concept and Its Effects on Ukraine*. Berlin: Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, 2016. URL: <https://dgap.org/en/events/russkiy-mir-russian-world> (дата звернення: 09.03.2026).

96. Jowett G. S., O'Donnell V. *What Is Propaganda, and How Does It Differ From*

Persuasion? Propaganda and Persuasion. 6th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2015. P. 1–55. URL: <https://csmeyns.github.io/propaganda-everyday/pdf/odonnell-jowett-2018-what-is-propaganda.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

97. Karalis M. Russia-Ukraine Conflict Through the Eyes of Social Media. *Georgetown Journal of International Affairs*. 2024. February 2. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2024/02/02/russia-ukraine-through-the-eyes-of-social-media/> (дата звернення: 03.03.2026).

98. Katchanovski I. The Russian Annexation of Crimea. *The Russia-Ukraine War*. Cham: Springer, 2025. P. 79–106. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-98724-3_4 (дата звернення: 02.03.2026).

99. Keating J. The Dictator's Dilemma: To Win with 95 Percent or 99? *Foreign Policy*. 2012. February 13. URL: <https://foreignpolicy.com/2012/02/13/the-dictators-dilemma-to-win-with-95-percent-or-99/> (дата звернення: 09.03.2026).

100. Key Facts about Telegram. Pew Research Center, 2022. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/12/16/key-facts-about-telegram/> (дата звернення: 08.03.2026).

101. Klein H. Digital Narrative Warfare. Georgia Tech, Digital Integrative Liberal Arts Center (DILAC), 2019–2020. URL: <https://dilac.iac.gatech.edu/node/97.html> (дата звернення: 07.03.2026).

102. Klein J., Amis J. M. The Dynamics of Framing: Image, Emotion, and the European Migration Crisis. *Academy of Management Journal*. 2021. Vol. 64, No. 5. P. 1324–1354. DOI: 10.5465/amj.2017.0510. URL: <https://journals.aom.org/doi/full/10.5465/amj.2017.0510> (дата звернення: 09.03.2026).

103. Konstankevych I., Kostusiak N., Shulska N., Stanislav O., Yelova T., Kauza I. Media Manipulation as a Tool of Information Warfare: Typology Signs, Language Markers, Fact Checking Methods. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*. 2022. Vol. 12, Iss. 2, Spec. Iss. XXIX. P. 224–230. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120229/papers/A_39.pdf (дата звернення:

07.03.2026).

104. Kreiswirth M. Trusting the Tale: The Narrativist Turn in the Human Sciences. *New Literary History*. 1992. Vol. 23, No. 3. P. 629–657. URL: <https://www.jstor.org/stable/469223> (дата звернення: 07.03.2026).

105. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 276 p. URL: <https://eclass.uowm.gr/modules/document/file.php/NURED425/Lakoff%20%26%20Johnson%20metaphors%20we%20live%20by%202003%20book.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

106. Lewandowsky S., Ecker U. K. H., Seifert C. M., Schwarz N., Cook J. Misinformation and Its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing. *Psychological Science in the Public Interest*. 2012. Vol. 13, No. 3. P. 106–131. URL: <https://www.researchgate.net/publication/258180567> (дата звернення: 09.03.2026).

107. Lifton R. J. *Thought Reform and the Psychology of Totalism: A Study of «Brainwashing» in China*. New York: W. W. Norton, 1961. 525 p. URL: https://ia601405.us.archive.org/18/items/ThoughtReformAndThePsychologyOfTotalism/Thought_Reform_and_the_Psychology_of_Totalism.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

108. López-Rabadán P. Framing Studies Evolution in the Social Media Era. *Digital Advancement and Reorientation of the Research Agenda. Social Sciences*. 2022. Vol. 11, Iss. 1. Art. 9. DOI: 10.3390/socsci11010009. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/11/1/9> (дата звернення: 08.03.2026).

109. *Media Consumption Survey in Ukraine 2024 / USAID, Internews ; conducted by InMind*. Kyiv, 2024. URL: <https://internews.org/ukrainians-increasingly-rely-on-telegram-channels-for-news-and-information-during-wartime/> (дата звернення: 09.03.2026).

110. Meienberger A. The Concept of the «Russkiy Mir»: History of the Concept and Ukraine. *Euxeinos: Governance and Culture in the Black Sea Region*. 2023. Vol. 13, No. 35. P. 15–29. URL:

https://gce.unisg.ch/fileadmin/user_upload/HSG_ROOT/Institut_GCE/Euxeinos/35/Euxeinos_Issue_35_Meienberger.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

111. Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (Budapest Memorandum): signed on 5 December 1994. United Nations Treaty Series. Vol. 3007. P. 167–173. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/documents/semon9-giki0/1994-12-05-Budapest-Memorandum.pdf> (дата звернення: 03.03.2026).

112. Metzger M. J., Flanagan A. J. Credibility and Trust of Information in Online Environments: The Use of Cognitive Heuristics. *Journal of Pragmatics*. 2013. Vol. 59. P. 210–220. DOI: 10.1016/j.pragma.2013.07.012. URL: <https://betterlegalinfo.ca/wp-content/uploads/2019/12/Credibility-and-trust-of-information-in-online-environments.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

113. Milanovic M., Schmitt M. N. *Ukraine Symposium – The Kerch Strait Bridge Attack, Retaliation, and International Law*. Lieber Institute West Point, 2022. URL: <https://lieber.westpoint.edu/kerch-strait-bridge-attack-retaliation-international-law/> (дата звернення: 07.03.2026).

114. Musolff A. *Metaphor and Political Discourse: Analogical Reasoning in Debates about Europe*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004. 220 p. URL: https://www.academia.edu/11706060/metaphor_and_political_discourse (дата звернення: 09.03.2026).

115. Мусак S. *The Symbolic Significance of the Crimea Bridge Attack*. *The Strategist*. Canberra: Australian Strategic Policy Institute, 2022. October 13. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/the-symbolic-significance-of-the-crimea-bridge-attack/> (дата звернення: 18.03.2026).

116. Nickerson R. S. Confirmation Bias: A Ubiquitous Phenomenon in Many Guises. *Review of General Psychology*. 1998. Vol. 2, No. 2. P. 175–220. URL: <https://pages.ucsd.edu/~mckenzie/nickersonConfirmationBias.pdf> (дата звернення: 02.03.2026).

117. Olick J. K., Vinitzky-Seroussi V., Levy D. Introduction. *The Collective Memory Reader* / eds. J. K. Olick, V. Vinitzky-Seroussi, D. Levy. New York: Oxford University Press, 2011. P. 62. URL: https://pconfl.biu.ac.il/sites/pconfl/files/shared/olick_2011-collective_memory_reader.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

118. Orian Harel T., Katz Jameson J., Maoz I. The Normalization of Hatred: Identity, Affective Polarization, and Dehumanization on Facebook in the Context of Intractable Political Conflict. *Social Media + Society*. 2020. Vol. 6, No. 2. DOI: 10.1177/2056305120913983. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/2056305120913983> (дата звернення: 02.03.2026).

119. Otmakhova Y., Frermann L. *Narrative Media Framing in Political Discourse*. School of Computing and Information Systems, The University of Melbourne, 2025. URL: <https://arxiv.org/html/2506.00737v1> (дата звернення: 08.03.2026).

120. Patterson Ph., Wilkins L., Painter Ch. *Media Ethics: Issues and Cases*. 10th ed. Lanham: Rowman & Littlefield, 2022. 409 p. URL: <https://dokumen.pub/media-ethics-issues-and-cases-10nbsped-9781538142370-9781538142387-1538142384.html> (дата звернення: 09.03.2026).

121. Paziuk A., Lande D., Shnurko-Tabakova E., Kingston P. Decoding Manipulative Narratives in Cognitive Warfare: A Case Study of the Russia-Ukraine Conflict. *Frontiers in Artificial Intelligence*. 2025. Vol. 8. Art. 1566022. DOI: 10.3389/frai.2025.1566022 (дата звернення: 09.03.2026).

122. *Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal: Document A/CN.4/L.2 / International Law Commission*. New York: United Nations, 1950. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_1_1950.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

123. Putin Inaugurates Controversial Bridge by Driving a Truck Across to Seized

Peninsula Crimea. ABC News. 2018. May 15. URL: <https://abcnews.go.com/International/putin-inaugurates-controversial-bridge-driving-truck-seized-peninsula/story?id=55173374> (дата звернення: 18.03.2026).

124. Radulović V. The Crimean Bridge as a (un)Legitimate Military Target. CeGIT: Analysis. Belgrade: Center for Geopolitics, Security and Information Technologies, 2023. URL: <https://cegit.org/the-crimean-bridge-as-a-unlegitimate-military-target/> (дата звернення: 18.03.2026).

125. Recent Developments in Ukraine: Threats to the Functioning of Democratic Institutions: Resolution PACE No. 1988 (2014) of 09.04.2014. Council of Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/news/4975> (дата звернення: 03.03.2026).

126. Ross L., Greene D., House P. The «False Consensus Effect»: An Egocentric Bias in Social Perception and Attribution Processes. *Journal of Experimental Social Psychology*. 1977. Vol. 13, No. 3. P. 279–301. URL: <https://www.bulidomics.com/w/images/d/d8/4705-Ross-et-al-False-Consensus-Effect.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

127. Russia End State: Battle for the Black Sea. George C. Marshall European Center for Security Studies, 2024. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/clock-tower-security-series/strategic-competition-seminar-series-fy24/russia-end-state-battle-black-sea> (дата звернення: 03.03.2026).

128. Russia Says It Shot Down Ukrainian Missiles over Key Crimea Bridge. CNN. 2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/08/12/europe/russia-missiles-kerch-strait-intl/index.html> (дата звернення: 07.03.2026).

129. Russia TV's Paris Correspondent Slams 'Propaganda' after Quitting. France 24. 2022. March 22. URL: <https://www.france24.com/en/live-news/20220322-russia-tv-s-paris-correspondent-slams-propaganda-after-quitting> (дата звернення: 09.03.2026).

130. Sadoski M., Goetz E. T., Rodriguez M. Engaging Texts: Effects of Concreteness on Comprehensibility, Interest, and Recall in Four Text Types. *Journal of*

Educational Psychology. 2000. Vol. 92, No. 1. P. 85–95. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Mark-Sadoski/publication/232552637> (дата звернення: 09.03.2026).

131. Sánchez-López I., Pérez-Rodríguez A., Fandos-Igado M. The Explosion of Digital Storytelling. Creator's Perspective and Creative Processes on New Narrative Forms. *Heliyon*. 2020. Vol. 6, Iss. 9. Art. e04809. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844020316522> (дата звернення: 08.02.2026).

132. Sarah E. The Narrative Turn: Interdisciplinary Methods and Perspectives. *Student Anthropologist*. 2013. Vol. 3, No. 3. P. 65–80. URL: <https://anthrosource.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/j.sda2.20130303.0005> (дата звернення: 07.03.2026).

133. Sasse G. Revisiting the 2014 Annexation of Crimea. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2017. March 15. URL: <https://carnegieendowment.org/posts/2017/03/revisiting-the-2014-annexation-of-crimea?lang=en> (дата звернення: 03.03.2026).

134. Schrijver P. Ukrainian Intelligence's Use of Telegram in Wartime. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08850607.2025.2522222> (дата звернення: 09.03.2026).

135. Schwalbe C. B. Visually Framing the Invasion and Occupation of Iraq in TIME, Newsweek, and U.S. News & World Report. *International Journal of Communication*. 2013. Vol. 7. P. 239–262. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/924> (дата звернення: 08.02.2026).

136. Simonova O. The Crimean Bridge as a Symbolic and Military Object in Contemporary Russia. *Jordan Russia Center Blog*. New York: New York University, 2024. URL: <https://jordanrussiacycenter.org/blog/the-crimean-bridge-between-symbolic-and-military-foundations-of-russia> (дата звернення: 18.03.2026).

137. Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova: Press Release. The Hague: International Criminal Court, 2023. March 17. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (дата звернення: 21.12.2025).

138. Starks T. The Body Soviet: Propaganda, Hygiene, and the Revolutionary State. Madison: University of Wisconsin Press, 2008. 313 p. URL: <https://dokumen.pub/the-body-soviet-propaganda-hygiene-and-the-revolutionary-state-9780299229634-9780299229603-9780299229641.html> (дата звернення: 09.03.2026).

139. Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine on the Priority Areas of State Policy of Ukraine in the Field of Deoccupation, Reintegration and Restoration of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol. Crimea Platform, 2024. URL: <https://crimea-platform.org/en/materials/statementof-the-verkhovna-rada-of-ukraine-on-the-priority-areas-of-state-policy-of-ukraine-in-the-field-of-deoccupation-reintegration-and-restoration-of-the-autonomous-republic-of-crimea-and-the-city/> (дата звернення: 07.03.2026).

140. Steuter E., Wills D. Discourses of Dehumanization: Enemy Construction and Canadian Media Complicity in the Framing of the War on Terror. *Global Media Journal – Canadian Edition*. 2009. Vol. 2, Iss. 2. P. 7–24. URL: <https://www.proquest.com/docview/888154080> (дата звернення: 07.03.2026).

141. Strategy of Deoccupation and Reintegration of the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol. Presidential Representative Office in the Autonomous Republic of Crimea. 2023. April 27. URL: <https://ppu.gov.ua/en/press-center/strategiya-deokupatsiyi-ta-reintegratsiyi-ar-krym-ta-mista-sevastopol/> (дата звернення: 07.03.2026).

142. Sutton H. I. Uncrewed Platforms Have Been Critical to Ukraine's Success in the Black Sea. Royal United Services Institute (RUSI). 2024. August 20. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/uncrewed->

platforms-have-been-critical-ukraines-success-black-sea (дата звернення: 03.03.2026).

143. Telegram FAQ / Telegram Messenger Inc. URL: <https://telegram.org/faq> (дата звернення: 09.03.2026).

144. Telegram Privacy Policy / Telegram Messenger Inc. URL: <https://telegram.org/privacy/ua> (дата звернення: 09.03.2026).

145. Territorial Integrity of Ukraine: Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014. A/RES/68/262. New York: United Nations, 2014. 2 p. URL: <https://undocs.org/A/RES/68/262> (дата звернення: 21.12.2025).

146. Territorial Integrity of Ukraine: Defending the Principles of the Charter of the United Nations: Resolution adopted by the General Assembly on 12 October 2022. A/RES/ES-11/4. New York: United Nations, 2022. 3 p. URL: <https://undocs.org/A/RES/ES-11/4> (дата звернення: 21.12.2025).

147. Theisen W., Yankoski M., Höök K., Verdeja E., Scheirer W. J., Weninger T. An Avalanche of Images on Telegram Preceded Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine. arXiv preprint. 2024. arXiv:2402.14947. DOI: 10.48550/arXiv.2402.14947. URL: <https://arxiv.org/html/2402.14947v1> (дата звернення: 09.03.2026).

148. Theisen W., Yankoski M., Hook K., Verdeja E., Scheirer W., Weninger T. Visual Narratives and Political Instability: A Case Study of Visual Media Prior to the Russia-Ukraine Conflict. *Information, Communication & Society*. 2025. Vol. 28, No. 16. P. 2890–2912. DOI: 10.1080/1369118X.2025.2492577. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/1369118X.2025.2492577> (дата звернення: 02.03.2026).

149. Ukraine Strikes at the Heart of Russia's Highly Defended Kerch Bridge. *The War Zone*. 2025. June 3. URL: <https://www.twz.com/news-features/ukraine-strikes-at-the-heart-of-russias-highly-defended-kerch-bridge> (дата звернення: 07.03.2026).

150. Ukraine's Role in the Black Sea: Navigating a Geopolitical Crossroads. Middle East Institute, 2025. URL: <https://mei.edu/publication/ukraines-role-black-sea-navigating-geopolitical-crossroads/> (дата звернення: 07.03.2026).

151. Ukrainian Media Use and Trust in 2022: USAID-Internews Media Consumption Survey. Kyiv: Internews Ukraine, 2022. 102 p. URL: https://internews.org/wp-content/uploads/2022/12/USAID-Internews_Media-Consumption-Survey_2022_eng.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

152. Umland A. Whom Does Crimea Belong To? Russia's Annexation of the Ukrainian Peninsula and the Question of Historical Justice. Foreign Policy Association. 2018. September 11. URL: <https://fpa.org/whom-does-crimea-belong-to-russias-annexation-of-the-ukrainian-peninsula-and-the-question-of-historical-justice/> (дата звернення: 03.03.2026).

153. Van Dijk T. A. Discourse and Manipulation. *Discourse & Society*. 2006. Vol. 17, No. 2. P. 359–383. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-2006-Discourse-and-manipulation.pdf> (дата звернення: 08.03.2026).

154. Van Dijk T. A. *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988. 200 p. URL: <https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/06/Teun-A.-van-Dijk-1988-News-As-Discourse.pdf> (дата звернення: 07.03.2026).

155. Van Hulst M., Metze T., Dewulf A., De Vries J., Van Bommel S., Van Ostaïjen M. Discourse, Framing and Narrative: Three Ways of Doing Critical, Interpretive Policy Analysis. *Critical Policy Studies*. 2025. Vol. 19, No. 1. P. 74–96. DOI: 10.1080/19460171.2024.2326936 (дата звернення: 09.03.2026).

156. Velchev A. The Role of Media and Technology in Contemporary Warfare. *Journal of Information Policy*. 2025. Vol. 15. DOI: 10.5325/jinfopoli.15.2024.0007. URL: <https://scholarlypublishingcollective.org/psup/information-policy/article/doi/10.5325/jinfopoli.15.2024.0007/401263> (дата звернення: 07.03.2026).

157. Venice Commission. Opinion on «Whether the Decision Taken by the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea in Ukraine to Organise a Referendum on Becoming a Constituent Territory of the Russian Federation or Restoring Crimea's 1992 Constitution Is Compatible with Constitutional Principles»: Opinion No. 762/2014, CDL-AD(2014)002. Strasbourg: Council of Europe, 2014. March 22. URL:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e) (дата звернення: 09.03.2026).

158. Voinea D.-V. The Migration of News to Telegram Channels in the Ukraine – Russia Conflict. *Social Sciences and Education Research Review*. 2022. Vol. 9, Iss. 1. P. 257–260. DOI: 10.5281/zenodo.15251996. URL: <https://zenodo.org/records/15251996> (дата звернення: 09.03.2026).

159. Vosoughi S., Roy D., Aral S. The Spread of True and False News Online. *Science*. 2018. Vol. 359, No. 6380. P. 1146–1151. DOI: 10.1126/science.aap9559. URL: <https://fsnagle.org/papers/vosoughi2018spread.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

160. Walzer M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 1977. 361 p. URL: <https://dokumen.pub/qdownload/just-and-unjust-wars-a-moral-argument-with-historical-illustrations-4nbsped-0465037070-9780465037070.html> (дата звернення: 09.03.2026).

161. Wardle C., Derakhshan H. *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Strasbourg: Council of Europe, 2017. 107 p. URL: <https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2017/11/PREMS-162317-GBR-2018-Report-de%CC%81sinformation-1.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

162. Weidmann N. B. Communication, Technology, and Political Conflict: Introduction to the Special Issue. *Journal of Peace Research*. 2015. Vol. 52, No. 3. P. 263–268. URL: <https://academic.oup.com/jpr/article/52/3/263/8365600> (дата звернення: 03.03.2026).

163. Weimann-Saks D., Elishar V., Ariel Y. Journalistic Norms on Telegram: Ethical Dilemmas Covering the 2023–2025 Israel-Hamas War. *Journal of Media Ethics*. 2025. DOI: 10.1080/23736992.2025.2560892. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23736992.2025.2560892> (дата звернення: 09.03.2026).

164. Westerman D., Spence P. R., Van Der Heide B. Social Media as Information Source: Recency of Updates and Credibility of Information. *Journal of Computer-*

Mediated Communication. 2014. Vol. 19, Iss. 2. P. 171–183. DOI: 10.1111/jcc4.12041. URL: <https://academic.oup.com/jcmc/article/19/2/171/4067516> (дата звернення: 07.03.2026).

165. Williams B. G. The Crimean Tatars: From Soviet Genocide to Putin's Conquest. New York: Oxford University Press, 2015. 217 p. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/20315/file.pdf> (дата звернення: 09.03.2026).

166. Yu T., Cheng W., Meng N., Alam S. S. Enhancing Media Literacy to Combat Information Fragmentation in Digital Short Video Platforms: A Cross-Sectional Study. Scientific Reports. 2025. Vol. 16. Art. 203. DOI: 10.1038/s41598-025-31409-z. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-025-31409-z> (дата звернення: 08.03.2026).

ПРАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

167. ATR: телеграм-канал. URL: https://t.me/ATR_Crimea/4307

168. ATR: телеграм-канал. URL: https://t.me/ATR_Crimea/4308

169. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua/491

170. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua/4203

171. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua/7011

172. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua/7031

173. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua/8714

174. АТЕШ: телеграм-канал. URL: https://t.me/atesh_ua/8800

175. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/8>

176. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/15>

177. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/33>

178. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/236>

179. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/278>

180. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/6945>

181. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/6946>

182. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/6959>

183. Аксьонов С. В.: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Aksenov82/6960>
184. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/18>
185. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/22>
186. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/44>
187. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/47>
188. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/56>
189. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/70>
190. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/76>
191. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/77>
192. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/80>
193. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/82>
194. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/84>
195. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/107>
196. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/114>
197. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/348>
198. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/349>
199. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/350>
200. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/379>
201. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/384>
202. Голос Криму: телеграм-канал. URL: <https://t.me/VoiceCrimea/413>
203. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/49
204. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/79
205. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/97
206. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/139
207. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/11346
208. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/12708
209. Жовта стрічка: телеграм-канал. URL: https://t.me/yellowribbon_ua/12713
210. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/4052>

211. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/6564>
212. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/23915>
213. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/24286>
214. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/25317>
215. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/27936>
216. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/29898>
217. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/31547>
218. Крим. Реалії: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krymrealii/33434>
219. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/111>
220. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/112>
221. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/23362>
222. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/100191>
223. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/152583>
224. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/152591>
225. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/152592>
226. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/152596>
227. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/152598>
228. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/200975>
229. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/228168>
230. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/230385>
231. Кримський: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krimski/231823>
232. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/10306>
233. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11497>
234. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11502>
235. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11503>
236. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11512>
237. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11514>
238. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11523>

239. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11526>
240. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11535>
241. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11540>
242. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11555>
243. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11564>
244. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11571>
245. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/11585>
246. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14080>
247. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14085>
248. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14094>
249. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14099>
250. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14114>
251. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14118>
252. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/14130>
253. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/26009>
254. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/26036>
255. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/41093>
256. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/41101>
257. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/41102>
258. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42853>
259. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42879>
260. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42881>
261. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42883>
262. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42885>
263. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42895>
264. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42913>
265. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/42915>
266. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/53079>

267. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/58473>
268. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/62424>
269. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/64829>
270. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/64841>
271. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/64871>
272. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/76061>
273. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/79657>
274. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/81360>
275. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/89718>
276. Кримський вітер: телеграм-канал. URL: <https://t.me/Crimeanwind/92958>
277. Кримський розслідувач: телеграм-канал. URL: <https://t.me/investigatorua/1473>
278. Кримський СМЕРШ: телеграм-канал. URL: <https://t.me/cremeasmersh/300>
279. Кримський СМЕРШ: телеграм-канал. URL: <https://t.me/cremeasmersh/302>
280. Кримський СМЕРШ: телеграм-канал. URL: <https://t.me/cremeasmersh/305>
281. Кримський СМЕРШ: телеграм-канал. URL: <https://t.me/cremeasmersh/328>
282. Кримський СМЕРШ: телеграм-канал. URL: <https://t.me/cremeasmersh/1546>
283. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/385>
284. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/401>
285. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/407>
286. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/413>
287. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/447>
288. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/451>
289. Кримські партизани: телеграм-канал. URL: <https://t.me/krympartizans/468>
290. Подслухано Севастополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/podslushano_92/3891
291. Подслухано Севастополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/podslushano_92/9620
292. РІА Новости Крим: телеграм-канал. URL: https://t.me/rian_crimea/35137

293. РІА Новості Крим: телеграм-канал. URL: https://t.me/rian_crimea/35146
294. РІА Новості Крим: телеграм-канал. URL: https://t.me/rian_crimea/35157
295. РІА Новості Крим: телеграм-канал. URL: https://t.me/rian_crimea/35165
296. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/5157>
297. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/6649>
298. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/6664>
299. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/6669>
300. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/6671>
301. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/7906>
302. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/7930>
303. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/7940>
304. Суспільне Крим: телеграм-канал. URL: <https://t.me/suspilnecrimea/13292>
305. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/356
306. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/361
307. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/6370
308. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/8782
309. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/8785
310. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/9022
311. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/9031
312. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/9034
313. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/9035
314. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/9042
315. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/11415
316. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12217
317. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12219
318. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12229
319. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12243
320. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12246

321. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12255
322. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/12256
323. ForPost: телеграм-канал. URL: https://t.me/forpost_sev/14618
324. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/5216
325. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/5218
326. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/5738
327. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/5754
328. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/12826
329. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/12841
330. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/14875
331. ЧП Симферополь: телеграм-канал. URL: https://t.me/chp_simferopol/14909

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 09:22:18 21.06.2026

Назва файлу з підписом: PDF_Семченко_дисертація.docx.asice
Розмір файлу з підписом: 400.4 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: PDF_Семченко_дисертація.docx
Розмір файлу без підпису: 398.4 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: СЕМЧЕНКО ВІТАЛІЙ ОЛЕГОВИЧ

П.І.Б.: СЕМЧЕНКО ВІТАЛІЙ ОЛЕГОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 3481614974

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 09:22:18 21.06.2026

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F0400000090C50E023B503D07

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.04.06 13:00